

Ferenc Molnar

JUNACI PAVLOVE ULICE

Preveo Zlatko Glik

I

Bijaše točno dvanaest sati i četrdeset i pet minuta. Upravo u tom trenutku na katedri prirodoslovnog kabineta, nakon dugih i neuspjelih pokusa, u bezbojnom svjetlu Bunsenove svjetiljke, kao nagrada za uzbudljivo iščekivanje, zasjao je krasan smaragdnozeleni trak. Bijaše to znak onoga što je gospodin profesor htio dokazati kako određena kemijska tvar oboji plamen zeleno, pa ga je zaista i obojila. Hoću reći: točno u dvanaest sati i četrdeset pet minuta, upravo u toj slavodobitnoj minuti, odjeknuo je u dvorištu susjedne kuće vergl i time je svakoj ozbiljnosti došao kraj. Prozor bijaše širom otvoren, i toga toplog ožujskog dana na krilima svježeg proljetnog vjetrića uletjela je glazba u učionicu. Bijaše to neka vesela mađarska pjesmica što je iz vergla zvučala kao "cintadrata" koračnica i tako bečki da bi se cijeli razred najradije nasmijao. Bilo je čak i onih koji su joj se uistinu smijali. U Bunsenovoj svjetiljci veselo je treptao zeleni trak, čemu se divilo samo nekoliko dječaka iz prve klupe. Ostali su gledali kroz prozor, preko kojeg su se mogli vidjeti krovovi susjednih kućica, a u daljini u zlatnom podnevnom suncu crkveni toranj sa satom na kojem se velika kazaljka utješno kretala prema dvanaestici. I kako je prozor privukao pozornost, kroz njega su se, zajedno s glazbom, uvukli u učionicu glasovi koji ne pripadaju ovamo. Tulili su kočijaši konjskog tramvaja, u nekom dvorištu pjevala je neka sluškinjica, ali nešto sasvim drugo od onog što je svirao vergl. Razred se počeo vrpeljiti. Neki su počeli pod klupama prevrtati knjige, a uredniji su otrli pera. Boka je zatvorio malu, crvenom kožom optočenu džepnu tintarnicu s vrlo zgodnim uređajem što je sprečavao da iz nje ikad iscure tinta, osim onda ako čovjek stavi tintarnicu u džep. Čele (Gsele) je pokupio listove što su kod njega zamjenjivali knjige, jer Čele bijaše gizdelinčić i nije nosio pod pazuhom čitavu knjižnicu kao ostali, nego je samo običavao donijeti potrebne listove, a i njih je brižno rasporedio u vanjske i nutarnje džepove. Conakoš (Csonakos) je u zadnjoj klupi zijevnuo kao vodeni konj. Vajs (Weizs) je prevrnuo džep i iz njega istresao sve dopodnevne mrvice što su ostale od onog kifla što ga je Vajs od deset sati jeo čitav sat, trgajući komadiće iz džepa. Gereb je počeo strugati nogama pod klupom kao netko tko želi ustati. Barabaš (Barabas) je, pak, bez ikakva stida pod klupom prostro preko koljena voštano platno, slažući na njega knjige po veličini, pa zamotavši ih tako snažno potegnulo remen oko platna da

je klupa zaškripala, a on se zacrvenio. Jednom riječju, svi su se spremali za odlazak, jedino gospodin profesor nije htio primiti na znanje da će za pet minuta svemu biti kraj. Gospodin profesor preletio je krotkim pogledom iznad krotkih dječjih glavica i rekao:

– Što je ovo?

Na to nastupi tišina. Mrtvačka tišina. Barabaš je morao otpustiti remen. Gereb je pod sebe podvukao noge. Čonakoš je dlanom prekrpio usta i pod njim završio zijevanje. Čele je ostavio na miru svoje listove. Boka je brzo stavio u džep svoju tintarnicu, iz koje je, osjetivši džep, odmah počelo otjecati lijepo plavilo.

– Što je ovo? – ponovi gospodin profesor, i u tom trenu svi su već sjedili nepomično na svom mjestu. Zatim pogleda na prozor kroz koji je i dalje razuzdano lepršala vesela svirka vergla, dajući do znanja kako ona ne potpada pod profesorsku stegu. Zato gospodin profesor strogo pogleda prema verglu i reče:

– Čengej, zatvori prozor!

Čengej (Csengey), mali Čengej, koji bijaše "prvi prva klupa", ustane i s ozbiljnim i strogim izrazom svoga djetinjeg lica pođe zatvoriti prozor.

U taj čas Čonakoš se nagne na kraju klupe i došapne plavokosom dječarcu:

– Pozor, Nemeček!

Nemeček (Nemecsek) se okrene i pogleda na pod. Papirnata kuglica koturala se kraj njega. Podigne je i izravna. Na jednoj strani pisalo je: Daj dalje Boki.

Nemeček je znao kako je to samo adresa, a pravo pismo, ono što se odista želi reći, na drugoj je strani papira. Nemeček, međutim, bijaše muškarac čvrsta značaja i nije htio pročitati pismo. Zato i on načini papirnatu kuglicu, pričekava pogodnu priliku te, nagnuvši se nad "ulicu" između klupa, došapne:

– Pozor, Boka!

Sada i Boka pogleda na pod, na njihovo prometno sredstvo u njihovim poslovima. Doista, kotrljajući se, stigla je papirnata kuglica. Na drugoj strani, dakle na onoj strani koju iz poštenja plavokosi Nemeček nije htio pročitati, bilo je napisano:

"Poslije podne u tri skupština. Biranje predsjednika na grundu. Objaviti."

Boka stavi u džep papirić i još jednom zategne omot svojih knjiga. Bijaše jedan sat. Električni sat počeo je zvoniti, pa je i gospodin profesor shvatio: školski sat je završen. Ugasio je Bunsenovu svjetiljku, zadao domaće zadaće i vratio se u dvoranu prirodoslovne zbirke. Odatle su prilikom svakog otvaranja vrata provirile punjene životinje, na policama stiješnjene punjene ptice s glupim staklenim očima, a u kutu je tiho, ali dostojanstveno, stajao – tajna svih tajni i strah svih strahova – požutjeli ljudski kostur.

I razred je za minutu ispraznio učionicu. Na prostranom stubištu nastali su divlji juriši, koji su se smirili u užurbanost tek kad se pokoji visoki stas profesora umiješao među bučno dječje mnoštvo. Trkači su tada usporili, načas je nastala tišina, ali čim bi profesor zamakao, utrka bi se nastavila.

Kroz glavna vrata izletjelo je mnoštvo djece. Polovica je krenula nalijevo, polovica nadesno. Profesori su prolazili između njih i tada je znao odletjeti pokoji šeširić. A zatim su svi

oni, gladni i umorni, klipsali po blistavoj sunčanoj ulici. Glavama im je prolazila neka blaga omama, koja je polako nestajala pod dojmom radosnih i životnih prizora kakve pruža ulica. Kao oslobođeni mali robovi, teturali su u punoći zraka i sunčane svjetlosti. Utumarali su u ovaj bučni, svježi i živahni grad koji za njih ne bijaše ništa drugo doli zbrkana mješavina kočija, tramvaja, ulica i trgovina kroz koju je valjalo pronaći put do kuće.

Čele se potajno cjenkao oko halve u susjednoj veži. Prodavač halve bestidno je podigao cijene. Cijena halve, kao što se zna, na cijelom je svijetu jedan krajcar. Pod tim se podrazumijeva: prodavač halve uzme svoju sjekiricu i koliko njome jednim udarcem odvali od bijele gomile ispunjene lješnjacima, to vrijedi jedan krajcar. Inače u veži sve stoji jedan krajcar, to je jedinica mjere. Jedan krajcar su tri šljive na štapiću, tri polovice smokava, tri prinete, tri polovice oraha i sve to umočeno u tekući šećer. Jedan krajcar je veliki komad prženog šećera, kao što je jedan krajcar i crni šećer od ječmenog slada. Jedan krajcar je i takozvani đaćki obrok u vrećicama, što je jedna od najukusnijih mješavina. Ima u njemu lješnjaka, groždica, komadića šećera, badema, uličnog smeća, otpadaka od rogača i muhe. Za jedan krajcar đaćki obrok sadrži mnoge proizvode industrijskog, biljnog i životinjskog podrijetla.

Čele se cjenkao, što je značilo da je prodavač halve podigao cijene. Poznavatelji zakona trgovanja dobro znaju kako se cijene dižu i onda kad je poslovanje povezano s opasnošću. Tako su, na primjer, skupi oni azijski čajevi što ih karavane prenose preko područja napučenih razbojnicima. Ovu opasnost moramo plaćati mi zapadnoeuropski ljudi. A prodavač halve nedvojbeno je imao trgovačkog duha. Jadnika su, naime, htjeli udaljiti iz blizine škole. Jadno stvorenje znalo je, ako ga žele udaljiti, tad će ga i udaljiti. Usprkos tolikom šećeru pred sobom, nije se znao dovoljno slatko nasmiješiti profesorima koji su prolazili onuda, kako oni u njemu ne bi vidjeli neprijatelja mladeži.

– Djeca potroše sav svoj novac kod onog Talijana – govorkali su oni. Talijan je, pak, osjećao kako mu trgovini nema duga vijeka ovdje kraj gimnazije. Dakle, podigao je cijene. Kad već mora otići odavde, barem da nešto zaradi. Zato je rekao Čeleu:

– Prije je sve bilo jedan krajcar, odsad je sve po dva krajcara.

Dok je jedva-jedvice izmucao te riječi na mađarskom, divlje je mahao svojom sjekiricom po zraku. Gereb je šaptao Čeleu:

– Tutni šešir među sladiće.

Čele je bio oduševljen ovom zamisli. Ha, baš bi to bilo divota! Kako bi slatkiji letjeli lijevo-desno! Kako bi se dečki zabavljali!

Gereb mu je kao nečastivi šaptao u uho zamamnu misao:

– Baci šešir! Ovaj je zelenaš. Čele skine šešir.

– Ovaj lijepi šeširić? – upita.

Stvar je bila promašena. Gereb je u zao čas dao lijep prijedlog. Jer Čele bijaše gizdelinčić i nosio je samo listove umjesto knjiga.

– Žališ ga? – upita ga Gereb.

– Žalim – reče Čele. – Ali zato me ne smatraj kukavicom. Nisam kukavica, samo mi je

žao šešira. Ja ću ti to i dokazati. Ako hoćeš, ja ću tvoju kapu vrlo rado tresnuti onamo.

Tako što se ne može kazati Gerebu. Ovo bijaše gotovo uvreda. Zato je i rekao:

– Ako se već radi o mojoj kapi, onda ću je tutnuli sam. Ovo je zelenaš. Ako se bojiš, onda noga!

Tada Gereb, pokretom što je kod njega označavao borbenost, skine kapu u namjeri da njome rasprši sve slatkiše na stolu s iks nogama.

Ali otraga ga netko uhvati za ruku. Ozbiljan, gotovo muškarački glas, upita ga:

– Što to radiš?

Gereb se osvrne. Iza njega stajaše Boka.

– Sto to radiš? – upita ga ponovno.

I pogleda ga ozbiljno, krotko. Gereb je nekako zarežao, kao lav kad ga krotitelj pogleda u oči. Oborio je pogled. Kapu je stavio na glavu i slijegao ramenima. Boka tiho reče:

– Ne diraj ovog čovjeka. Ja volim kad je netko hrabar, ali ovo nema nikakva smisla. Hajde!

I pruži mu ruku. Ruka, pak, bijaše sva od tinte. Tintarnica mu je dobrohotno kapala u džep tamnoplavu tekućinu, a Boka je, ništa ne sluteći, izvukao ruku iz džepa. To ih nije uzbuđivalo. Boka je otrao ruku o zid. Sada i zid bijaše tintast, a Bokine ruke ostale su jednako prljave. Stvar s tintom bijaše time završena. Boka uhvati Gereba pod ruku, pa tako krenuše niz dugu ulicu. Iza njih ostade zgodni mali Čele. Još su čuli kako je utučeni buntovnik prigušenim glasom pokunjeno rekao Talijanu:

– Pa kad je odsad sve po dva krajcara, dajte mi za dva krajcara halve.

I otvori lijepi mali zeleni novčanik. Talijan se, pak, smijuljio i razmišljao o tome što bi bilo kad bi od sutra sve bilo – po tri krajcara? Ali to bijaše samo san. Kao da tko sanja kako svaka forinta vrijedi stoticu. Snažno udari sjekiricom po halvi i odvaljeno iverje zamota u papirić.

Čele ga ogorčeno pogleda:

– Pa to je manje nego prije!

Od poslovnog uspjeha Talijan je sada postao bezobrazan. Keseći se reče:

– Sad je skuplje, pa je i manje.

I već se okrenuo prema novom kupcu, koji je, poučen ovim slučajem, držao u ruci dva krajcara. Talijan je rezuckao sjekiricom bijelu šećernu gomilu čudnim pokretima. Kao da je postao krvnik iz srednjovjekovnih priča koji sitnim ljudima odsijeca njihove orašaste glave malom sjekirom veličine pedlja.

– Fuj – reče Čele novom kupcu – ne kupujte kod njega. To je zelenaš.

I odjednom stavi u usta svu halvu, za koju se prilijepilo pola papira koji se nije dao otrgnuti, ali se mogao progutati.

– Čekajte! – povikne za Bokom i Gerebom te potrči za njima.

Stigao ih je na uglu gdje skrenuše u Pipa-ulicu što vodi prema Šorokšarskoj ulici. Uхватиše se sva trojica pod ruke; u sredini je išao Boka i nešto objašnjavao tiho i ozbiljno, kao uvijek. Imao je četrnaest godina i na licu mu je bilo malo tragova muškosti. Kad je, međutim,

otvorio usta, dobivao bi nekoliko godina. Glas mu bijaše dubok, blag i ozbiljan. Ono što je govorio bijaše kao i njegov glas. Rijetko bi izlanuo glupost i nije bio sklon nestašnostima. Nije se upletao u manje sporove, naprotiv, ako su ga zvali za suca, izvukao bi se. Već je naučio da je poslije presude uvijek jedna strana ogorčena, a to ogorčenje osjeća prema sucu. Ali kad je zlo prevršilo mjeru i prepirka postala takva da je već zahtijevala posredovanje profesora, onda je pristupio mirenju. Na onoga koji miri barem se ne ljuti ni jedna strana. Jednom riječju, Boka je ostavljao dojam pametna dječaka koji je krenuo u život kao čovjek koji će – ako se i ne popne visoko – pošteno i muški opstati na svom mjestu.

Kretanje prema kući zahtijevalo je da se iz Šorokšarske ulice skrene u Keztelek-ulicu. U tihoj uličici slatko je sjalo proljetno sunašce i tiho je dahtala tvornica duhana, što se protezala duž cijele jedne strane ulice. U Keztelek-ulici vidljive su bile samo dvije prilike. Stajale su na sredini i čekale. Jedna bijaše Čonakoš, jaki Čonakoš, a druga mali plavokosi Nemeček.

Kad je Čonakoš opazio tri zagrljena momčića, od radosti je stavio dva prsta u usta i zazviždao snažno poput lokomotive. Ovaj zvižduk, uostalom, bijaše njegova osebnost. Nitko ga nije mogao oponašati u četvrtom razredu, čak se u cijeloj gimnaziji samo nekolicina razumjela u taj kočijaški zvižduk. Znali su možda samo za Cindera, predsjednika Društva samouka, koji je znao na taj način zviždati. Ali Cinder je zviždao dok nije postao predsjednik društva. Otada Cinder nikada nije stavio prste u usta. To ne bi bilo dostojno predsjednika društva koji je svake srijede uz profesora mađarskog jezika sjedio za katedrom.

Dakle, Čonakoš je jednom fijuknuo. Dječaci su mu prišli i ostali u grupi nasred ulice.

Čonakoš se obrati malom plavokosom Nemečeku:

– Još im nisi rekao?

– Ne, ne – odvrati Nemeček. Ostali upitaju u jedan glas:

– Što?

Čonakoš odgovori umjesto plavokosog dječaka:

– Jučer su opet u muzeju načinili "einstand"!

– Tko?

– Pa Pastori. Dvojica Pastora (Pasztor). Nastane duboka tišina.

Valja znati što je to "einstand". To je posebna riječ peštanske djece koja se izgovara: ajnštand. Kad jači dječak vidi slabije od sebe kako se igraju pikulama, gumbima ili košticama rogača, a želi im oteti igračke, onda im kaže "einstand". Ova ružna njemačka riječ znači da jači dječak smatra njihove predmete svojim ratnim plijenom, a ako se tko usudi suprotstaviti, protiv njega će upotrijebiti silu. "Einstand" je dakle i objava rata. Ujedno to je proglašenje opsadnog stanja, nasilja, vladavine šaka i gusarstva na kratak i jasan način.

Čele progovori prvi. Zgražajući se, uglađeni Čele reče:

– Načinili su "einstand"?

– Da, to – reče ohrabreni mali Nemeček, pošto je vidio kako se stvar dojmila ostalih.

Sad plane Gereb:

– Ovo se više ne može trpjeti. Ja sam već odavno rekao da se nešto mora učiniti, ali Boka na to uzvraća kiselim licem. Ako ništa ne učinimo, još će nas i pretući.

Čonakoš stavi u usta dva prsta, najavljujući da će sada fićuknuti od radosti. On se rado pridružio svakoj pobuni. Ali ga Boka uhvati za ruku. –

– Oglušit ćemo – opomene ga. I ozbiljno upita malog plavokosog:

– Pa kako se to dogodilo?

– "Einstand"?

– Da, to. Kad je bio?

– Jučer poslije podne.

– Gdje?

– U muzeju.

Tako su nazivali muzejski vrt.

– Pa ispričaj onako kako je bilo, ali točno kako je bilo, jer mi moramo znati istinu ako želimo poduzeti nešto protiv njih...

Nemeček se uzbudi kad osjeti da će biti u središtu važnog događanja. To mu se rijetko događalo. Nemeček je svima bio jednostavno – zrak. Niti je bio množitelj, niti djelitelj: kao jedan u matematici. Nitko se nije osvrtao na njega. Neugledan mršavi dječaćić bijaše slabašno dijete. I zato je možda bio prikladan za žrtvu. Počeo je pričati, a dječaci su skupili glave.

– Bilo je tako – reče – da smo poslije ručka otišli u muzej Vajs i ja, pa Rihter (Richter), Kolnai (Kolnay) i Barabaš. Najprije smo se htjeli igrati "meta" u Esterhazijevoj ulici, ali je lopta bila od realaca, a oni nam je nisu dali. Onda je Barabaš rekao: "Uđimo u muzej i pikulajmo se kod zida." I onda smo svi otišli u muzej i igrali se kod zida. Igrali smo se tako da je svaki bacao po kuglicu, a kome kuglica pogodi kuglicu koja je već dobačena, taj nosi sve ostale kuglice. Po redu smo bacali kuglice i već je uza zid bilo nekih petnaest kuglica, a među njima i dvije staklene. Onda odjednom poviče Rihter: "Gotovo je, dolaze Pastori!" I od ugla su prilazili Pastori s rukama u džepovima i spuštenih glava, i to tako polako da smo se svi prestrašili. Zaludu što je nas bilo petoro; njih su dvojica tako jaka da mogu premlatiti desetoricu. I ne može se nas brojiti za petoricu, jer ako bude kakva strka, onda pobjegne Kolnai, pa pobjegne Barabaš. Znači, samo na trojicu može se računati. Možda i ja pobjegnem, pa se tako mogu računati samo dvojica. I ako sva petorica počnemo bježati, onda sve skupa opet ništa ne vrijedi, jer su Pastori najbolji trkači u muzeju, pa će nas doći. Dakle, Pastori su dolazili sve bliže i bliže i uporno su gledali kuglice. Kažem Kolnaju: "Ti, ovima se sviđaju naše kuglice!" Vajs je bio još najpametniji jer je odmah rekao: "Plaze, plaze, a od ovog plaženja bit će veliki 'einstand'!" Ja sam mislio da nas neće dirati, jer mi nikad nismo njima ništa učinili. U početku nas nisu dirali, samo su stajali i gledali igru. Kolnai mi je šapnuo u uho: "Ti, Nemeček, prestanimo!" Rekao sam mu: "Ma nemoj, upravo sada kad si ti bacio i nisi pogodio! Sada je na meni red; ako pobijedim, prestat ćemo." U međuvremenu je bacao Rihter, ali njemu su od straha drhtale ruke, a jednim je okom gledao Pastore i, naravno, nije pogodio. Pastori se nisu ni pomakli, samo su stajali s rukama u džepovima. Onda sam ja bacio i pogodio. Dobio sam sve kuglice. Krenuh da ih pokupim, bilo je već nekih trideset kuglica, ali preda me skoči jedan Pastor, onaj manji, i poviče: Einstand! Ja se osvrnem, a Kolnai i Barabaš već su bježali, Vajs je blijed stajao kraj zida, a Rihter je još razmišljao bi li bježao ili ne. Ja

sam pokušao pošteno. Rekao sam: "Molim, vi na to nemate pravo." Ali tada je stariji Pastor već kupio kuglice i stavljao ih u džep. Mladi pak primio me za revere i izderao se: "Nisi li čuo, einstand?!" Razumljivo, nisam više ništa rekao. Vajs je kod zida počeo cmizdriti, a Kolnai i Barabaš izvirivali su iza muzejskog ugla da vide što se događa. Pastori su pokupili sve kuglice i bez riječi se udaljili. Eto, to bi bilo sve.

– Nečuveno! – reče s gnušanjem Gereb.

– Prava pljačka!

To je rekao Čele. Čonakoš zazviždi. To je bio znak da je zrak pun baruta. Boka je mirno stajao i razmišljao. Svi su ga pozorno gledali. Bili su znatiželjni što će Boka reći o toj stvari na koju su se mjesecima žalili, a koju on nije uzimao ozbiljno. Ovaj slučaj, njegova nepojmljiva nepravедnost, potaknula je i Boku. Tiho reče:

– Otiđimo sad ručati. Poslijepodne sastat ćemo se na grundu. Tamo ćemo se o svemu dogovoriti. Sada i ja kažem, ovo je nečuvena stvar!

Svima se svidjela izjava. U tom trenutku Boka bijaše jako simpatičan. Dječaci su ga gledali s ljubavlju; smiješeći se gledali su njegovu pametnu glavicu, blistave crne oči u kojima je sada plamtjela neka borbena vatra. Najradije bi poljubili Boku što se i on konačno pobunio.

Krenuše kući. Veselo zvono oglasilo se negdje u Jožeivarošu, sunce je sjalo i sve je bilo lijepo, sve je bilo puno radosti. Dječaci su išli u susret velikim zbivanjima. U svakome se razbuktala želja za djelovanjem i svakog je uzbuđivalo pitanje: što će sada biti? Jer ako je Boka rekao da će nešto biti, onda će nešto i biti!

Išli su, išli s noge na nogu prema Ilei-putu. Čonakoš je zaostao s Nemečekom. Kad se Boka okrenuo prema njima, obojica su stajala kod podrumskog prozora tvornice duhana, na koji se u debelom sloju nataložila fina žuta duhanska prašina.

– Tubak! – uzvikne veselo Čonakoš, ponovno fićukne i napuni nozdrve žutom prašinom.

Nemeček, taj majmunčić, smijao se od srca. I on je uzeo prah na vrh svog tankog prsta i ušmrknuo ga. Kišući koračala su obojica kroz Keztelek-ulicu, osjećajući neizmjernu radost zbog ovog otkrića. Čonakoš je snažno kihao kao top. Mali plavokosi kihao je potihoo kao zamorac kad ga zadirkuju. Kihali su, smijali se, trčkarali i u tom trenutku bili su neizmjerno sretni. Tako sretni da su čak zaboravili onu veliku nepravdu za koju je i sam Boka, tihi i ozbiljni Boka rekao da je nečuvena.

II

Gradilište... O, lijepa i zdrava, djeco nizina, kojoj tek korak treba da budete vani na beskonačnim prostranstvima, ispod velikog modroga plašta kojemu je ime nebeski svod... Vi kojima su se oči svikle na velike daljine, na poglede unedogled, koji ne živite stiješnjeni između visokih građevina, vi i ne znate što za peštansko dijete znači jedno prazno gradilište. Peštanskoj djeci to je prerija, ravnica i stepa. Njima ono znači beskonačnost i slobodu.

Komadić zemlje s jedne strane ograđene srušenim plotom, a s druge zidovima visokih kuća. Sada se već i nagrudu Pavlove ulice uzdiže velika otužna četverokatnica, puna stanara, među kojima možda ni jedan ne zna kako je ovaj komadić zemlje za nekolicinu siromašnih peštanskih đaka značio mladost.

Sam grund bijaše prazan, kako to i dolikuje jednom praznom gradilištu. Prema Pavlovoj ulici uzduž je stajao plot. Zdesna i slijeva graničio je s dvjema velikim kućama, a otraga... da, otraga je bilo ono što je grund učinilo veličanstvenim i zanimljivim. Treba, naime, znati da je u nastavku bilo još jedno veliko gradilište. Ovo drugo gradilište unajmila je neka parna pilana, pa je gradilište bilo pretrpano naslaganim drvima. Posloženo u pravilnim kockama, stajalo je ovdje rezano drvo, a između golemih kocki nastale su male ulice. Pravi pravcati labirint. Pedeset-šezdeset uskih uličica križalo se među nijemim, tamnim naslagama drva, i nije bilo lako snaći se u ovom labirintu. Tko se ipak uspio kroza nj probiti, stigao bi do male poljanice na kojoj je stajala kućica. Ova kućica bijaše parna pilana. Čudna i tajnovita bijaše ta kućica. Ljeti ju je cijelu obrasla divlja loza, a kroz zeleno granje uzdizao se vitki crni dimnjak, koji je s točnošću sata u pravilnim vremenskim razmacima izbacivao čistu bijelu paru. Ako bi izdaleka slušao, čovjek bi pomislio da se negdje između naslaga drva muči lokomotiva koja ne može krenuti.

Oko kućice stajala su velika, nezgrapna kola za prijevoz drva. Od vremena do vremena pokoja su kola stala pod nadstrešnicu kuće i tada se čulo snažno škripanje i pucketanje. Pod strehom kućice bijaše prozorčić kroz koji su gurnuli žlijeb od dasaka. Kad su kola stala pod prozorčić, odjednom su po žlijebu počela kliziti sitna drva u velika kola, gotovo su kapala, tako su polako stizala. Kad su se kola napunila drvima, kočijaš bi uzviknuo. U taj čas prestalo bi huktanje iz malog dimnjaka i odjednom bi oko kućice nastala tišina. Prekinuo bi je uzvik kočijaša upućen konjima. Konji bi krenuli vukući puna kola. Onda su pod strehu stala druga kola, gladna i prazna, a tada je opet počela huktati para kroz crni željezni dimnjak i opet su počela padati sitna drva. I tako je to išlo godinama. Koliko je stroj u kućici usitnio drva, toliko su se velikim kolima dovozila nova na poljanu. I tako nikad nisu nestale naslage drva u velikom dvorištu niti je prestalo šištanje parne pile. Nekoliko zakržljalih dudova stajalo je pred kućicom, a podno jednoga stajala je kolibica sklepana od dasaka. Tu je stanovao Slovak koji je noću čuvao drva od krađe i paleža.

Pa zar je bilo čudesnijeg mjesta za zabavu od ovoga? Nama, gradskim dječacima, nije. Ljepše od ovoga, indijanskije od ovoga, nismo mogli ni zamisliti. Gradilište u Pavlovoj ulici bijaše ravno zemljište i ono nam je zamjenjivalo američke prerije. Stražnji dio, skladište drva, bilo je sve ostalo: grad, šuma, stjenovite planine, odnosno svaki dan bilo je ono čime smo ga proglasili. I nemojte možda misliti da je skladište drva bilo nezaštićeno! Na vrhovima velikih naslaga drva bile su izgređene kule i utvrde. Boka je odlučivao koju točku treba jače utvrditi. Tvrđavu su, međutim, izgradili Čonakoš i Nemeček. Na četiri-pet položaja bile su utvrde i svaka je imala svog zapovjednika. Satnika, natporučnika, poručnika. To bijaše vojska. Običnih vojnika, domobrana, što je bolno, nije bilo, osim jednoga. Na cijelom su grundu satnici i poručnici zapovijedali samo jednom domobranu, samo su toga jednog jedinog vojnika

uvježbavali i njega jedinog osuđivali na tvrđavski zatvor zbog kojekakvih prijestupa.

Možda ne treba ni reći, taj jedini obični vojnik bijaše Nemeček. Satnici, natporučnici i poručnici razdragano su vojnički pozdravljali jedan drugog na grundu, makar se i sto puta sreli u jedno popodne. Onako u trčkaranju samo su dizali desnu ruku prema kapi i govorili jedan drugome:

– Servus!

Samo je jadni Nemeček morao uvijek zauzeti stav "pozor" i šutke, ukočeno, salutirati. Tko god bi prošetao ispred njega, podviknuo bi:

– Kako to stojiš?!

– Pete skupa!

– Trbuh unutra, prsa van!

– Pozor!

A Nemeček se zadovoljno pokoravao svima. Postoje i takvi dječaci kojima čini radost – mirno se pokoravati. Ipak većina dječaka voli zapovijedati. Takvi su ljudi. I zato je bilo prirodno da su svi na grundu bili časnici, a samo je Nemeček bio običan vojnik.

Popodne u pola tri još nikoga nije bilo na grundu. Pred kolibom bio je na zemlji prostrt konjski pokrivač i na njemu je slatko spavao Slovak. On je uvijek spavao danju, jer se noću provlačio između naslaga drva ili sjedio gore na nekoj utvrdi i zurio u mjesečinu. Parna pila je zujala, mali crni dimnjak izbacivao snježnobijele oblačiće, a sitno drvo curilo je u kola.

Nekoliko minuta iza pola tri zaškripaše ulazna vrata iz Pavlove ulice kroz koja uđe Nemeček. Iz džepa izvuče komad kruha, pogleda uokolo, pa pošto se uvjeri kako još nitko nije došao, počne tiho griskati koricu kruha. Prije je ipak dobro zakračunao vrata, jer od grundovskih zakona među najvažnijima bijaše onaj o zaključavanju vrata – svatko tko bi ušao bio ih je dužan dobro zakračunati. Onoga tko bi to zaboravio čekao je tvrđavski zatvor.

Nemeček sjede na kamen, nastavi jesti kruh i čekati ostale. Danas bi grund mogao biti vrlo zanimljiv. U zraku je lebdio nagovještaj velikih događaja. I nemojmo nijekati, Nemeček je u ovom trenutku bio vrlo ponosan što je i on član grunda, glasovite družbe dječaka Pavlove ulice. Griskao je neko vrijeme kruh, a onda je od dosade odšetao prema naslagama drva. Provlačio se kroz uličice i odjednom se sreo sa Slovakovim velikim crnim psom.

– Hektor! – prijateljski ga oslovi, ali Hektor ne pokaza ni trunka volje da mu uzvрати pozdrav. Jedva primjetno mahnuo je repom, što psima otprilike znači isto kao kad ljudi u žurbi prstom dotaknu kapu. Pas nastavi bježati i bijesno lajati. Plavokosi Nemeček pak potrči za njim. Hektor se zaustavi kod jedne naslage drva i počne na nju lajati svom snagom. Bijaše to jedna od onih naslaga na kojoj su dječaci izgradili utvrdu... Gore na vrhu naslage bijaše obrambeni zid od cjepanica, a na štapiću je lepršala crveno-zelena zastavica. Pas je oprčavao utvrdu i bez prestanka lajao.

– Što bi to moglo biti? – pitao je psa mali plavokosi dječak. Naime, on bijaše u velikom prijateljstvu s crnim psom. Možda zato što je, osim njega, još samo taj pas bio običan vojnik.

Pogleda prema utvrdi. Gore nije vidio nikoga, ali je slutio da se netko miče između cjepanica. Krenuo je onamo po drvima. Na pola puta čuo je neko micanje. Srce mu poče

udarati i bio bi se najradije vratio. Ali kad je pogledao dolje i vidio Hektora, ponovno se ohrabrio.

– Ne boj se, Nemeček! – reče samom sebi i oprezno se nastavi penjati. Kod svake stubice iznova se hrabrio. Neprestano je govorio:

– Ne boj se, Nemeček! Ne boj se, Nemeček! – i konačno je stigao na vrh drva. Tu je rekao svoj posljednji "ne boj se, Nemeček" u trenutku kad je htio prekoračiti niski zid utvrde, ali mu noga kojom je zakoračio ostade od straha u zraku.

– Isuse! – uzvikne.

I navrat-nanos pojuri dolje. Kad je stigao na zemlju, srce mu je glasno udaralo. Pogleda na utvrdu. Tamo gore, kraj zastavice stajaše, podigavši desnu nogu na zid utvrde, Feri Ač (Acs), strašni Feri Ač, njihov neprijatelj i vođa onih iz botaničkog vrta. Široka crvena košulja lepršala mu je na vjetru dok se podrugljivo smijuljio. Tiho reče malom dječaku:

– Ne boj se, Nemeček!

Nemeček se tada već bojao, dapače trčao. Crni pas jurio je za njim i zajedno su krivudali između naslaga drva prema grundu. Na krilima vjetra za njima je letio podrugljiv povik Ferija Ača:

– Ne boj se, Nemeček!

Kad je Nemeček s gradilišta uspio pogledati unatrag, gore na vrhu već nije bilo crvene košulje Ferija Ača. Čak je i zastavica na utvrdi nedostajala. Odnio je sa sobom crveno-zelenu zastavicu koju je sašila Čeleova starija sestra. Feri je nestao između naslaga drva. Možda je izašao na Marijinu ulicu, kraj parne pilane, a može biti da se nekamo sakrio sa svojim prijateljima Pastorima.

Na pomisao da su ovdje i Pastori, Nemečeka podiđe jeza. On je već znao što znači susret s Pastorima. Ali Ferija Ača vidio je sada prvi put. Jako ga se prestrašio, ali, iskreno rečeno, momak mu se svidio. Bijaše lijep, plećat i preplanuo dečko i sjajno mu je pristajala široka crvena košulja. Ona je njegovoj pojavi davala borbeni izgled. Nešto "garibaldinsko" bijaše u toj crvenoj košulji. Oni iz botaničkog vrta, uostalom, svi su nosili crvene košulje jer su oponašali Ferija Ača.

Na vratima ograde čula su se četiri odmjerena udarca. Jedan za drugim. Nemeček je odahnuo. Četiri udarca bijahu znak dječaka Pavlove ulice. Odjurio je do vrata i otkračunao ih. Došao je Boka s Čeleom i Gerebom. Nemeček je jedva čekao da im priopći strašnu vijest, ali ipak nije zaboravio da je on običan vojnik i što mu je dužnost prema poručniku i satniku. Dakle, zauzeo je stav "pozor" i ukočeno salutirao.

– Servus! – rekli su nadređeni. – Što ima nova?

Nemeček je hvatao zrak jer je htio reći sve odjednom, u jednom dahu.

– Strahovito! – povikne.

– Što to?

– Grozno! Nećete vjerovati!

– Ali što?

– Feri Ač bijaše ovdje!

Sada je bio red na tri pridošla momka. Odjednom su se uozbiljili.

– Nije istina! – reče Gereb. Nemeček stavi ruku na prsa:

– Tako mi Boga!

– Ne zaklinji se! – okomi se na njega Boka i, kako bi njegove riječi ostavile jači dojam, podvikne mu:

– Pozor!

Nemeček udari potpeticama. Boka mu priđe:

– Podrobno ispričaj što si vidio.

– Kada sam zašao u uličice – reče – pas je lajao. Išao sam za njim i začuo sam neku škripu na srednjoj tvrđavi. Popeo sam se na nju i tamo je stajao Feri Ač u crvenoj košulji.

– Stajao je gore? Na tvrđavi?

– Gore! – odgovori mali plavokosi i zamalo se opet zakleo. Već mu je ruka bila na prsima, ali je povuče na Bokin strogi pogled te doda:

– Odnio je i zastavu.

Čele pisnu:

– Zastavu?

– Jest.

Otrčaše onamo sva četvorica. Nemeček je skromno trčao zadnji, dijelom zato što bijaše običan vojnik, a dijelom zato što se ondje mogao još skrivati Feri Ač. Zastadoše pred tvrđavom. Zastave uistinu nije bilo. Svi bijahu vrlo uzrujani, samo je Boka sačuvao hladnokrvnost.

– Kaži svojoj sestri – obrati se Čeleu – neka za sutra šasi je novu zastavu.

– Na žalost – reče Čele – više nema zelene tkanine. Crvene još ima, ali zelene nema.

Boka nastavi poduzetno:

– Ima li bijele?

– Ima.

– Neka onda napravi crveno-bijelu. Odsad će naše boje biti crvena i bijela.

S time su se složili. Gereb podvikne Nemečeku:

– Na službu!

– Do sutra ispravite u zakonima: odsad naša boja nije više crveno-zelena nego crveno-bijela.

– Razumijem, gospodine natporučniče.

Gereb se sada milostivo obrati ustobočenom plavokosom dječaku:

– Odmor!

Mali se plavokosi "odmarao". Dječaci su se popeli na utvrdu i ustanovili da je Feri Ač prelomio koplje zastave. Koplje je bilo učvršćeno i komadić ispod čavla još je tamo jedno stajao.

Sa grunda su se čuli povici:

– Hej, ho! Hej, ho!

Čele pozove Nemečeka mahanjem ruke:

- Vojniče!
- Na službi!
- Odgovori ostalima!
- Razumijem, gospodine poručnice!

Načinivši pred ustima lijevak od dlanova, Nemeček ispusti tanki, dječji glas:

- Hej, ho!

Zatim su svi sišli i krenuli prema ledini. Na sredini ledine, zbijeni u grupu, stajali su ostali: Čonakoš, Vajs, Kende, Kolnai i još nekolicina. Kad ugledaše Boku, svi stadoše u stavu "pozor", jer on bijaše satnik.

- Servus! – reče im Boka. Kolnai istupi iz skupine.

– Pokorno javljam – reče – kad smo ušli, mala vrata nisu bila zatvorena. Po zakonu, ona moraju biti iznutra zabravljena.

Boka strogo pogleda unatrag prema svojoj pratnji. Ostali su gledali u Nemečeka. Njemu je ruka bila već na prsima i opet je htio prisegnuti da nije ostavio vrata otvorena, kadli progovori satnik:

- Tko je ušao zadnji?

Nastade muk. Nitko nije ušao posljednji. Trenutak su svi šutjeli, a onda se Nemečeku razvedri lice. Progovori:

- Gospodin satnik su ušli posljednji.

- Ja? – upita Boka.

- Da.

Boka je malo razmišljao.

– Imaš pravo – reče zatim ozbiljno. – Zaboravio sam zakračunati vrata. Zato me, gospodine natporučniče, upišite u crnu knjigu.

Okrenuo se prema Gerebu. Gereb izvadi iz džepa malu crnu bilježnicu i u nju upiše velikim slovima: "Janoš Boka". I kako bi znao o čemu se radi, još ubilježi: "vrata". To se dječacima svidjelo. Boka bijaše pravedan dječak. Ovo samokažnjavanje bijaše krasan primjer muževnosti, o kakvoj se čak ni na satu latinskog nije moglo čuti, iako je sat latinskog bio pun čvrstih značaja. Boka se dao zapisati, ali se obratio Kolnaju koji je prijavio otvorena vrata:

– Ti, pak, nemoj uvijek lajati. Gospodine natporučniče, zapišite Kolnaia zbog prokazivanja.

Gospodin natporučnik opet iščeprka svoju strašnu bilježnicu i u nju upiše Kolnaia. Nemeček, pak, koji je stajao sasvim otraga, od radosti otpleše tihi mali čardaš, jer jednom nije on bio upisan u knjigu. Valja, naime, znati da se u crnoj knjizi ništa drugo nije moglo pročitati doli Nemečekovo ime. Svatko je uvijek i zbog svega zapisivao samo njega. A sud što je zasjedao svake subote uvijek je osuđivao njega. Uzalud, to se tako događalo. On je jedini bio običan vojnik.

Sada je slijedio veliki dogovor. Za nekoliko minuta svi su znali: Feri Ač, zapovjednik crvenokošuljaša, usudio se ući u srce grunda, popeo se na središnju utvrdu i odnio zastavu. Zgražanje bijaše sveopće. Cijela je družba okružila Nemečeka, koji je dodavao nove i nove

pojedivosti senzacionalnoj vijesti.

– I rekao ti je nešto?

– Kako da ne! – uznosio se Nemeček.

– Što?

– Povikao je na mene.

– Što je povikao?

– Povikao je: "Ne bojiš li se, Nemeček?" Ovdje Nemeček proguta slinu, jer je osjećao da ovo ne bijaše potpuna istina. Naprotiv, istina je bila nešto sasvim suprotno. To je zvučalo kao da je on bio tako hrabar da se Feri Ač morao začuditi i viknuti: "Ne bojiš li se, Nemeček?"

– A ti se nisi bojao?

– Ja, ne. Stao sam ispod utvrde. Onda se on spustio s druge strane i nestao. Pobjegao.

Gereb upadne s povikom:

– To nije istina! Feri Ač nije nikada ni pred kime pobjegao.

Boka pogleda Gereba:

– Hajde, baš ga ti štitiš! – reče.

– Kažem samo zato – ogłosi se malo tišim glasom Gereb – jer nije vjerojatno da se Feri Ač uplašio Nemečeka.

Na to se svi nasmijaše. Doista, to nije bilo vjerojatno. Nemeček je zbunjen stajao usred mnoštva i slijegao ramenima. Onda Boka stade u sredinu:

– Ovdje se nešto mora učiniti, momci. Za danas smo ionako odredili izbor predsjednika. Izabrat ćemo predsjednika, i to predsjednika s punim ovlastima, čija će se zapovijed morati slijepo provoditi. Može biti da će iz ove stvari nastati rat, a onda je potreban netko tko će stvari unaprijed srediti, kao u pravoj bitki.

– Vojniče, izidite. Pozor! Narežite papir na komadiće, onoliko koliko nas ima, a svaki će na njemu napisati koga želi za predsjednika. Papiriće ćemo ubaciti u šešir, pa tko dobije najviše glasova, taj će biti predsjednik.

– Živio! – povikaše u jedan glas svi, a Čonakoš stavi dva prsta u usta i snažno zazviždi kao parna vršilica. Iz bilježnica iščupaše stranice, a Vajs izvadi svoju olovku. Straga su se prepirali čijem će šeširu iskazati počast. Kolnai i Barabaš, koji su se uvijek svađali, umalo su se dohvatili. Kolnai je rekao kako Barabaševa kapa nije dobra jer je masna. Kende je, nasuprot tome, tvrdio da je Kolnaieva kapa još masnija. Na to su odmah napravili masni pokus. Nožićem su izgrebli na jednoj i drugoj kapi unutrašnji kožni obod. Ali tada su već zakasnili, jer je Čele dao za opću svrhu svoj zgodni crni šeširić. Što se tiče kapa, nitko nije mogao nadmašiti Čelea.

Nemeček, pak, umjesto podjele cedulja, iskoristi priliku kad je pozornost skrenuta s njega i, gnječeći papiriće u prljavoj ručici, na opće zaprepaštenje, istupi. Zauzme stav "pozor" i drhtavim glasom reče:

– Molim, gospodine zapovjedniče, nije u redu što sam ja jedini običan vojnik... otkako smo utemeljili našu družbu, svatko je postao časnik, samo sam ja još uvijek vojnik i meni svi zapovijedaju... ja sve moram raditi... i... i...

I tu se plavokosi dječak već jako rastužio, a po blagom mu licu potekoše krupne suze.

Čele je otmjeno prozborio:

– Treba ga isključiti. Plače.

Otraga se javi neki glas:

– Tuli.

Svi su se smijali. To je konačno ogorčilo Nemečeka.

Jadnika je jako zaboljelo pri srcu pa je sada pustio da mu suze teku. Jecao je i kroz suze govorio:

– Pogledajte u... u... u... crn... crnoj knjizi... ja... ja... sam... samo zapisan... ja... ja... sam pas...

Boka mirno reče:

– Ako odmah ne prestaneš tuliti, više nećeš moći biti s nama. S mekušcima se ne igramo.

Riječ "mekušac" učinila je svoje. Nemeček, jadni mali Nemeček, jako se uplašio i polako prestao plakati. Zapovjednik mu, pak, stavi ruku na rame:

– Ako se budeš dobro ponašao i isticao, u svibnju ćeš postati časnik. Za sada ćeš još ostati običan vojnik.

Ostali su to odobrali, jer da je Nemeček postao časnik, sve skupa ne bi vrijedilo ništa. Ne bi imali kome zapovijedati. Odjeknuo je Gerebov oštri glas:

– Vojniče, zašiljite ovu olovku!

Gurnuše mu u ruku Vajsovu olovku, kojoj se vrh slomio u džepu među kuglicama. Vojnik pokorno preuzme olovku te suznih očiju i suzna lica zauzme stav "pozor" pa je počne šiljiti pomalo jecajući, kako obično biva nakon plakanja. Svu svoju tugu, sve svoje ogorčenje ušiljio je svojim malim srcem u ovu Harthmuth olovku broj 2.

– Za... zaš... zašiljena je, gospodine natporučniče.

Vratio ju je i duboko uzdahnuo. S ovim uzdahom zasad se i odrekao promaknuća.

Podijeliše listiće. Svatko je otišao na svoju stranu, jer je glasovanje velika i važna stvar. Onda vojnik pokupi listiće u Čeleov šeširić. Dok je uokolo nosio Čeleov šeširić, Barabaš dotakne laktom Kolnaieve slabine:

– I ovaj je mastan.

Kolnai zaviri u šešir. I obojica uvidješe da se nemaju čega stidjeti. Ako je čak i Čeleov šešir mastan, onda je zaista došao smak svijeta.

Skupljene listiće čitao je Boka i svaki predao Gerebu, koji je stajao uz njega. Skupilo se četrnaest listića. Čitao je po redu: Janoš Boka, Janoš Boka. Onda odjednom pročitao: Deže Gereb. Dječaci su se zglasali. Znali su da je to Bokin listić. Iz pristojnosti glasovao je za Gereba. Zatim su slijedili samo listići Janoš Boka. Onda još jednom Deže Gereb. I na kraju još jedan Deže Gereb. Dakle jedanaest glasova dobio je Boka, a tri Gereb. On se smeteno smješkao. Sada se prvi put dogodilo da je u družbi otvoreno postao takmac Boki. Godila su mu ova tri glasa. Boku su, pak, boljela ona dva glasa od tri. Jedno je vrijeme razmišljao tko su ta dvojica kojima se on ne sviđa, ali se zatim umiri.

– Dakle, mene ste izabrali za predsjednika.

Ponovo povikaše "živio", a Čonakoš je opet zazviždao. Nemečeku bijahu još suzne oči, ali ipak je s golemim oduševljenjem klicao. Jako je volio Boku.

Predsjednik je, pak, mahanjem ruke tražio tišinu jer je želio govoriti.

– Zahvaljujem, momci – reče – i odmah se prihvatimo posla. Vjerujem, svi smo načisto s time kako nam crvenokošuljaši žele oduzeti grund i naslage drva. Jučer su Pastori uzeli dječacima pikule, a danas se ovdje klatario Feri Ač i odnio nam zastavu. Prije ili kasnije doći će naš otjerati odavde. Ali mi ćemo ovo mjesto braniti.

Čonakoš upadne uzvikom:

– Živio grund!

Poletješe kape. Svi punim grlom oduševljeno povikaše:

– Živio grund!

Pogledima okružiše veliko gradilište i naslage drva obasjane slatkim proljetnim popodnevnim suncem. Vidjelo im se u očima kako vole ovaj djelić Zemlje i kako bi se borili za njega ako bude potrebno. Njihovom domoljublju nije bilo premca. Uzvikivali su "Živio grund" kao da uzvikuju: "Živjela domovina". Oči su im blistale, a grudi se nadimale.

Boka, pak, nastavi:

– Prije nego što oni dođu ovamo, mi ćemo otići k njima, u botanički vrt!

U drugom slučaju dječaci bi pred ovako smjelim planom možda ustuknuli. Ali u ovom trenutku oduševljenje su svi dušom i tijelom poduprli povikom:

– Idemo!

A kako su svi vikali da idu, tako je i Nemeček uzviknuo: "Idemo!" On će, jadnik, ionako ići otraga i nositi kapute gospodi časnicima. I s naslaga drva dopro je neki pijani glas koji je također uzviknuo: "Odimo!" Pogledaše na onu stranu. Bijaše to Slovak. Stajao je s lulom u zubima i kesio se. Kraj njega Hektor. Dječaci su se smijali. Slovak ih je oponašao: bacio je u zrak kapu i derao se:

– Odimo!

Time su službeni poslovi bili završeni. Na redu je bila "meta". Netko nadu to uzvikne:

– Vojnice, otiđite u skladište i donesite loptu i malj!

Nemeček otrči do skladišta što bijaše ispod jedne naslage drva. Podvuče se i izvuče malj i loptu. Kraj naslage stajao je Slovak, a kraj Slovaka Kende i Kolnai. Kende je držao u ruci Slovakov šešir, a Kolnai je obavljao masni pokus na njemu. Izvan svake sumnje, Slovakov je šešir bio najmasniji.

Boka pristupi Gerebu.

– I ti si dobio tri glasa – reče mu.

– Da – ponosno odgovori Gereb i snažno mu se zagleda u oči.

III

Sutradan, poslije sata brzopisa, ratni plan već bijaše gotov. Sat brzopisa završio je u pet, a na ulicama su već upalili svjetla. Na izlasku iz škole Boka reče dječacima:

– Prije nego što napadnemo, pokazat ćemo im kako smo i mi hrabri kao i oni. Ja ću sa sobom povesti dva najhrabrija čovjeka i s njima otići u botanički vrt. Upast ćemo na njihov otočić i izvjesiti ovaj papir.

Izvadi iz džepa komadić crvenog papira na kojem je bilo ispisano velikim slovima:

OVDJE SU BILI DEČKI IZ PAVLOVE ULICE!

Ostali su s uzdahom gledali papir. Čonakoš, koji nije učio brzopis, ali koga je znatiželja dovela ovamo, primijeti:

– Valjalo bi na papir napisati i nešto grubo. Boka je niječno vrtio glavom:

– Ne smije se. Dapače, mi nećemo djelovati kao što je to učinio Feri Ač kad je odnio našu zastavu. Mi ćemo im pokazati našu neustrašivost time što se usuđujemo otići u njihovo carstvo, gdje održavaju skupštine i drže oružje. Ovaj komad papira naša je posjetnica. Nju ćemo im ostaviti.

I Čele progovori:

– Molim – reče – ja sam čuo da se oni u ovo vrijeme navečer nalaze na otoku i da se igraju lopova i žandara.

– Ne smeta. I Feri Ač je došao u ono vrijeme za koje je znao da ćemo biti ovdje. Tko se boji taj neće poći sa mnom.

Ali nitko se nije bojao. Čak je i Nemeček odlučno iskazivao hrabrost. Bilo je očito da želi steći zasluge za promaknuće. Ponosno je istupio:

– Ja idem s tobom.

Ovdje pred školom nije bilo obavezno stati u "pozor" i salutirati, jer su zakoni vrijedili samo na grundu. Ovdje su svi bili jednaki. I Čonakoš istupi:

– I ja!

– Obećaj da nećeš fićukati!

– Obećavam. Samo sada... pustite me još jednom, posljednji put, fićuknuti!

– Pa, fićukaj!

Čonakoš zazviždi. Onako dobro, po njegovoj volji, na što su se ljudi na ulici okrenuli.

– Za danas sam se izdovoljio – reče sav sretan. Boka se obrati Čeleu:

– Ti nećeš doći?

– Što ću? – odgovori tužno Čele. – ne mogu ići jer moram biti kod kuće u pola šest. Majka zna kad završava brzopis. Bojim se, ako zakasnim, majka me više neće nikamo puštati.

I gotovo premre od ove misli. Bio bi kraj svemu: grundu i natporučništvu.

– Pa onda ostani. Povest ću Čonakoša. I Nemečeka. Sutra ujutro saznat ćeš u školi što se dogodilo.

Rukovaše se. Boka se prisjeti:

– Recite, zar Gereb danas nije bio na brzopisu?

– Ne.

– Možda je bolestan?

– Ne vjerujem. U podne smo zajedno išli kući. Ništa mu nije bilo.

Nije mu se sviđalo Gerebovo ponašanje. Gereb mu je bio prilično sumnjiv. Jučer mu je tako čudno i značajno gledao u oči kad su se rastajali. Vidjelo se na momku kako osjeća: dok je Boka u ovoj družbi, dotle od njega neće biti ništa. Bijaše ljubomoran na Boku. U njemu je bilo više vrele krvi, više smjelosti; Bokina tiha, pametna i ozbiljna narav nije mu se sviđala. Sebe je smatrao boljim vođom.

– Bog će znati – reče Boka tiho i krene s dva dečka. Čonakoš je ozbiljno hodao uz njega. Nemeček, pak, bijaše veseo, plivajući u sreći što će, iako omalovažavan, sudjelovati u zanimljivoj pustolovini. Toliko bijaše veseo da ga je čak Boka ukorio:

– Ne luduj, Nemeček. Ili možda misliš da će biti zabava? Ovaj je izlet mnogo opasniji nego što misliš. Sjeti se samo Pastora!

Kod ovih riječi malome plavokosom zaslade riječ u grlu. Jer, i Feri Ač bijaše strašan momak, čak se govorilo da su ga izbacili iz realke. Bio je jak dječak i nevjerojatno odvažan. U očima mu, međutim, bilo je nešto ljupko i privlačno, što je nedostajalo očima Pastora. Oni su uvijek išli pognute glave, sumorna i prodorna pogleda. Na njihovu suncem opaljenom licu nikada nitko nije vidio smijeh. Pastora si se mogao bojati. A tri momčića žurno su išla duž beskrajnog Ilei-puta. Sada se već sasvim smračilo, spustila se večer. Svjetiljke su već gorjele po putu, a ovo za njih neobično vrijeme činilo je dečke nemirnima. Oni su se običavali zabavljati poslije ručka. U ovo vrijeme nisu bili na ulicama nego zgrbljeni nad knjigama. Nijemo su išli jedan uz drugoga i za četvrt sata stigli do botaničkog vrta. Iza kamenog zida zastrašujuće su se nadvile krošnje velikog drveća. Vjetar je šuštao kroz mlade tek propupale grane. Bijaše mračno, i kako se pred njima prostirao golemi botanički vrt, sam po sebi tajnovit, sa zatvorenim velikim dverima koja su zagonetno škripala, srca im jače zakucaše.

Nemeček je htio pozvoniti na vratima.

– Zaboga, nemoj pozvoniti! – reče mu Boka. – Saznat će da smo ovdje! Ili ćemo se na putu sresti s njima... uostalom, nitko nam neće otvoriti vrata.

– Pa kako ćemo ući?

Boka pokaže očima prema zidu.

– Preko zida?

– Preko zida.

– Tu na Ilei-putu?

– Nikako! Običi ćemo vrt. Otraga je zid mnogo niži.

Odmah zađoše u mračnu uličicu, gdje je plot od dasaka zamijenio kameni zid. Tumarali su uz plot tražeći pogodno mjesto gdje bi ga mogli prijeći. Našli su ga na jednom mjestu do kojeg nije dopirala svjetlost ulične svjetiljke. S druge strane daščanog plota, odmah pokraj njega, stajala je velika akacija.

– Ako se tu popnemo – šaptao je Boka – lako ćemo se spustiti po akaciji. Dobro je i zato što s vrha drveta možemo promotriti jesu li oni u blizini.

Ostala dvojica s time su se složila. Sljedećeg trenutka već su se latili posla. Čonakoš se sagnuo i rukama odupro o plot. Boka mu se obzirno popeo na ramena i pogledao preko ograde.

Bijahu vrlo tihi, ni jedan nije pisnuo. Kad se Boka uvjerio kako u blizini nema nikoga, mahne rukom. Nemeček, pak, šapne Čonakošu:

– Diži!

Čonakoš podigne predsjednika na plot. Predsjednik se popne na vrh plotu, ali tada počne pod njim škripati i pucketati ostarjela tvorevina.

– Skoči unutra! – šaptao je Čonakoš.

Zaškripalo je još nekoliko puta, a zatim tup udarac. Boka je skočio usred zasađene gredice. Za njim je preskočio Nemeček, pa Čonakoš. Ali on se najprije popeo na drvo. Znao se dobro verati po drveću, jer bijaše sa sela. Dvojica su ga sa zemlje zapitkivala:

– Vidiš li što?

Prigušenim glasom uzvraćao je s vrha:

– Vrlo malo jer je mračno.

– Vidiš li otok?

– Njega vidim.

– Ima li koga?

Čonakoš se oprezno gibao lijevo-desno i kroz granje upirao pogled prema jezeru:

– Na otoku se ništa ne može vidjeti zbog drveća i grmlja... ali... na mostu...

Tu je zašutio. Popeo se na višu granu. Odande je nastavio:

– Sad već bolje vidim. Na mostu su dvije prilike. Boka reče tiho:

– Tamo su. To su stražari.

Iznova škripnuše grane, Čonakoš je sišao s drveta. Stajali su u nijemoj tišini, njih trojica, razmišljajući što će učiniti. Šćućurili su se iza nekog grma kako ih nitko ne bi mogao opaziti, i tu je počelo tiho savjetovanje.

– Najbolje će biti – rekao je Boka – da sada uz grmlje dopremo do ruševina. Zna... tamo je jedna ruševina, tamo desno uz rub brdašca.

Druga dvojica nijemo su mahala da poznaju to mjesto.

– Do ruševine se može doći šuljanjem kroz grmlje. Tamo će se netko od nas popeti na brdašce i razgledati. Ako nikog nema, onda ćemo leći i otpuzati niz brdašce. Brdašce se spušta pravo prema jezeru. Tamo ćemo se sakriti u šašu i vidjeti što možemo učiniti.

Dva para blistavih očiju promatrala su Boku. Čonakoš i Nemeček prihvaćali su svaku njegovu riječ kao svetinju.

Boka upita:

– Hoće li biti dobro?

– Dobro! – odmahivala su druga dvojica.

– Pa onda, krenimo! Idite svuda za mnom. Ja poznajem putove.

Počeli su se četveronoške provlačiti kroz grmlje. Tek što su koljenima dotaknuli zemlju, dug oštar zvižduk dopre iz daljine.

– Primijetili su nas! – reče Nemeček i skoči na noge.

– Natrag! Natrag! Lezi! – zapovjedi Boka i na to svi legoše u travu. Suspregnuta daha čekali su što će se dogoditi. Jesu li ih zaista primijetili?

Nitko nije dolazio. Vjetar je hujao kroz krošnje. Boka šapne:

– Ništa.

Ali tada oštar zvižduk iznova propara zrak. Ponovno su čekali, ali ni sada nitko nije dolazio. Nemeček dršćući proviri ispod grma:

– Trebalo bi izvidjeti s drveta.

– Imaš pravo. Čonakoš, popni se na drvo!

A Čonakoš, kao mačka, u trenu je bio ponovno na velikoj akaciji.

– Što vidiš?

– Vidim, miču se na mostu... sad su četvorica... sad su se dvojica vratila na otok.

– Onda je sve u redu – reče smireni Boka. – Siđi! – Fićukanje je značilo smjenu straže na mostu.

Čonakoš je sišao s drveta i odmah su sva trojica krenula četveronoške prema brdašcu. U ovo doba tišina prekriva veliki, tajnoviti botanički vrt. Posjetiocu su otišli na znak zvona i nikog stranog nije ovdje bilo. Možda samo oni koji imaju loše namjere ili kojima se po glavi vrte ratni planovi, kao ove tri mračne prilike što se zgurene u klupko prikrajaju od jednog grma do drugog. Nisu među sobom progovorili ni riječi, toliko su važnom držali svoju misiju. Ali, iskreno rečeno, i neki strah uvukao se u njih. Bijaše potrebna velika hrabrost: probiti se u dobro opremljenu utvrdu crvenokošuljaša na otočiću usred jezera, i to preko jedinog drvenog mosta što vodi na dobro čuvani otočić. "Možda baš Pastori" – pomisli Nemeček sjetivši se lijepih, finih šarenih pikula, među kojima je bila i jedna staklena. I sada se ljutio na pomisao kad je odjeknula ona odvratna riječ "einstand" upravo u trenutku kad je on bacao i mogao odnijeti sve te lijepe kuglice.

– Joj! – poviče Nemeček.

Druga dvojica prestrašise se i prestadoše puzati.

– Što je?

Nemeček je već klečao na koljenima, gurao cijeli prst u usta i sisao ga.

– Sto ti se dogodilo?

S prstom u ustima, Nemeček odgovori:

– Stao sam u koprive... rukom!

– Cuclaj, samo cuclaj, stari – reče mu Čonakoš, pa kako bijaše pametan, zavije svoje ruke u rupčice.

Vukli su se i penjali te ubrzo stigli na brdašce. Ovdje, s jedne strane brdašca, bile su izgrađene umjetne ruševine. Bio je, naime, običaj u gospodskim vrtovima pomno oponašati gradnju starih tvrđava sa zasađenom mahovinom među kamenjem.

– Ovo su ruševine – objašnjavao je Boka. – Ovdje moramo biti oprezni, jer, čuo sam, crvenokošuljaši dolaze i ovamo.

Javi se i Čonakoš:

– Kakva je to utvrda? U povijesti nismo učili da u botaničkom vrtu postoji utvrda...

– Ovo je samo ruševina. To su izgradili kao ruševinu. Nemeček se počeo smijati:

– Pa ako su već gradili, zašto nisu izgradili novu tvrđavu? Za sto godina postala bi sama

po sebi ruševina...

– Hajde, hajde, baš si dobre volje! – opomenu ga Boka. – A kad ti Pastori pogledaju u oči, proći će te volja za šalu.

Doista, na ove riječi mali je Nemeček napravio kiselo lice. On bijaše dječak koji je često zaboravljao na zlo. Uvijek ga je trebalo opominjali.

Počeli su se penjati između grmova bazge upirući se o kamenje ruševine. Sada je Čonakoš išao naprijed. Odjednom se zaustavi onako četveronoške. Podigne desnu ruku. Okrene se i prestrašenim glasom reče:

– Ovdje netko hoda.

Sakriše se u visoku travu. Razne travurine dobro su prikrivale njihove male prilike. Iz gustiša samo su im sjale oči. Osluškiivali su.

– Stavi uho na zemlju, Čonakoš – zapovjedi šaptom Boka. – Tako su Indijanci običavali prisluškiivati. Ovako čovjek može lako čuti ako netko hoda u blizini.

Čonakoš poslušao. Legne na zemlju i na jednom mjestu gdje nije bilo trave stavi uho. Ali ga odmah i podigne.

– Dolaze! – šaptao je prestrašeno.

Sada se već i bez indijanskog načina moglo čuti kako se netko mota među grmljem. A taj tajnovit netko, za koga se nije moglo znati je li životinja ili čovjek, išao je ravno prema njima. Dječaci se uplaše, čak i glave gurnu u travu. Samo se Nemeček oglasi tiho, stenjući:

– Ja bih htio kući.

Čonakoš nije gubio dobro raspoloženje, pa mu reče:

– Sakrij se dobro, stari.

Kako Nemeček ni poslije toga nije pokazivao volju za hrabrošću, Boka ispruži glavu iz trave i ljutilo ga prekori, naravno šapćući, neka se ne oda:

– Vojnice, ležite u travu!

Ovoj se zapovijedi moralo pokoriti. Nemeček legne. Tajnoviti je i dalje vršljao, ali sad se činilo kao da je promijenio smjer i ne ide prema njima. Boka se ponovo uzdigne iz trave i pogleda uokolo. Vidio je tamnu priliku kako silazi niz brdašce i štapom razgrće grmove.

– Otišao je – reče dečkima poleglim u travi. – To je bio stražar.

– Stražar crvenokošuljaša?

– Ne. Stražar botaničkog vrta.

Na to su odahnuli. Odrasla čovjeka oni se nisu bojali. Kao dokaz mogao bi poslužiti onaj stari domobran kvrgava nosa, čuvar u muzejskom vrtu, koji nije mogao izaći s njima na kraj. Nastavili su se penjati. Ali tada je, čini se, stražar zastao i osluhnuo.

– Primijetili su nas – mucao je Nemeček. Sada su obojica gledala Boku ne znajući što da rade.

– U ruševinu! – zapovjedi Boka.

Sada su se sva trojica navrat-nanos kotrljala niz brežuljak na koji su se oprezno popeli. Na ruševini su bili šiljasti prozorčići. Protrnuli su kad su na prvome opazili željezne rešetke, povukli su se do drugog, ali i na njemu su bile rešetke. Konačno su na jednom mjestu našli

raspuklinu kroz koju su se mogli provući. Upali su u tamnu komoricu i zaustavili dah. Stražareva prilika promakla je ispred prozorčića. Odavde su vidjeli da sada konačno odlazi prema dijelu vrta do Ilei-puta, gdje mu bijaše kućica za stanovanje.

Sada su razgledali mračnu komoricu. Zrak je u njoj bio pljesniv, kao da su se nalazili u podrumu prave tvrđave. Tapkajući, Boka odjednom zastane. O nešto je zapeo. Sagne se i podigne to nešto. Druga mu dvojica priskoče. U ono malo večernjeg svjetla vidjeli su da je ono nešto – tomahavk. Nešto nalik sjekirici s kakvom su se, kako piše u romanima, borili Indijanci. Tomahavk bijaše istesan iz drveta i oblijepljen srebrnim papirom. Zastrašujuće je sjao u mraku.

– To je njihovo! – reče oduševljeno Nemeček.

– Tako je – primijeti Boka – a ako je tu jedan, moraju biti i ostali. – Počeli su pretraživati i u jednom kutu našli još sedam. Prema tome, lako se bilo domisliti da crvenokošuljaša ima osam. Čini se da im je to bilo tajno skladište oružja. Čonakošu je bila prva misao da treba odnijeti svih osam sjekirica kao ratni plijen.

– Ne – rekao je Boka – to nećemo učiniti. To bi jednostavno bila krađa.

– Sada pričaj, stari! – podbadao ga je Nemeček, ali ga Boka nježno udari u slabine, na što ovaj zašuti.

– Ne gubimo vrijeme. Popnimo se na brdo! Ne želim stići na otok kad već nikoga tamo ne bude.

Ova smiona misao potaknula im je iznova želju za pustolovinom. Tomahavke su razbacali po komorici, neka oni vide da je netko bio ovdje. Izvukli su se kroz pukotinu i prikupljenom hrabroču požurili na vrh brdašca. S vrha brdašca moglo se vidjeti nadaleko. Stali su jedan uz drugoga i razgledavali uokolo. Boka izvuče iz džepa mali omot. Rastrga novinski papir i iz njega izvadi mali, sedefom optočeni dalekozor.

– To je kazališni dalekozor Čeleove starije sestre – reče i pogleda kroz njega. Otok se, međutim, mogao vidjeti i prostim okom. Oko otočića zrcalilo se jezerce. U njemu se uzgajalo vodeno bilje, a obala mu je gusto obrasla šašom i trstikom. Kroz granato drveće i visoko grmlje svjetlucala je neka točkica. Na taj prizor trojica se dječaka uozbiljiše.

– Tamo su – reče prigušenim glasom Čonakoš. Nemečeku se svidjela svjetiljka:

– Imaju i lampaš!

Svjetlosna točka micala se amo-tamo po otočiću, čas bi nestala iza grmlja, čas se opet pojavila na obali. Netko se kretao sa svjetiljkom.

– Kako vidim... – reče Boka, koji se nije rastajao od dalekozora ni trenutka – kako vidim, pripremaju se za nešto. Ili imaju večernju vježbu... ili...

Tu odjednom zašuti.

– Dakle? – pitala su zabrinuto druga dvojica.

– Sveti Bože! – reče Boka i dalje gledajući kroz dalekozor. – Onaj sa svjetiljkom... to je...

– No? Tko je to?

– Poznata prilika... valjda nije...

Popne se više kako bi bolje vidio, ali onda svjetiljka nestane iza grmlja. Boka spusti dalekozor.

– Nestao je – reče potihom.

– Ali tko je bio?

– Ne mogu reći. Nisam dobro vidio, a kad sam ga htio približiti, nestao je. A dok sigurno ne saznam, neću nikoga sumnjiviti...

– Možda netko od naših? Predsjednik tužno odgovori:

– Mislim da jest.

– Pa to je izdaja! – poviče Čonakoš, zaboravivši na nužnost tišine.

– Šuti! Kad stignemo onamo, sve ćemo saznati. Dogle budi strpljiv.

Sada ih je poticala i radoznalost. Boka nije htio reći kome je nalikovala ona prilika sa svjetiljkom. Pogadali su, ali i to je predsjednik zabranio, uz primjedbu kako se nikoga ne smije bez razloga sumnjiviti. Uzrujano su požurili niz brežuljak, a dolje ponovno nastavili put četveronoške kroz travu. Sada više nisu ni primjećivali ako im se pod rukom našao trn, kopriva ili oštar kamenčić. Žurili su se, nijemo su puzali sve bliže tajnovitoj obali jezera.

Stigoše. Tu se moglo ustati, jer su gusti šaš, trstika i obalno grmlje bili toliko visoki da su prikrivali njihove male prilike. Boka je hladnokrvno izdavao zapovijedi:

– Tu negdje mora biti čamac. Ja ću s Nemečekom otići desno tražiti čamac, a ti, Čonakoš, otići lijevo. Tko prvi nabasa na čamac, čekat će drugoga.

Rastaše se u nijemoj tišini. I već nakon nekoliko koračaja Boka u šašu opazi čamac.

– Čekajmo – reče.

Čekali su dok je Čonakoš obišao gotovo cijelo jezerce i s druge strane stigao do njih. Sjedoše na obalu i neko su vrijeme gledali zvjezdano nebo. Onda su osluškivali ne čuje li se kakav razgovor s otoka. Nemeček se htio napraviti pametnim:

– Ti – reče – ja ću staviti uho na zemlju.

– Ostavi uho na miru – uzvratu mu Boka – uzalud bi ga prislanjao na obali. Ali ako se nagnemo nad vodu, bolje ćemo čuti. Vidio sam ribare na Dunavu kako nagnuti nad vodom pričaju s jedne obale na drugu. Noću voda izvrsno prenosi glas.

Nagnuli su se nad vodu, ali nisu razaznavali riječi. Samo se čulo šuškanje i vršljanje s otočića. U međuvremenu se vratio Čonakoš i tužno izjavio:

– Nigdje nema čamca.

– Ne tuguj, stari – tješio ga je Nemeček. – Tu je. Krenuše prema čamcu.

– Hoćemo li sjesti u njega?

– Nećemo ovdje – reče Boka. – Čamac ćemo prvo odvući do obale nasuprot mostu. Ako nas opaze, nećemo biti u blizini mosta. Preveslat ćemo na najudaljenijoj točki od mosta. Tada će oni morati mnogo zaobilaziti, ako budu trčali za nama.

Ovo mudro predviđanje događaja svidjelo se drugoj dvojici. Činjenica kako im je zapovjednik tako pametan momak i da tako spretno zna predviđati ulila im je hrabrost. Zapovjednik, pak, reče:

– Tko ima konopca?

Čonakoš je imao. U Čonakoševu džepu bilo je svega i svačega. Nema takvog sajmišta na kojem bi se toliko toga našlo kao u Čonakoševu džepu. Bilo je u njemu nožića, uzica, kuglica,

kvaka, čavala, krpa, notes, "šrafčiger" i bogzna kakvih još čuda. Izvadio je konopac koji je Boka privezao na pramčanu kariku čamca. I odmah su počeli vući čamac uz obalu polako i oprezno prema suprotnoj strani otoka. Dok su vukli, neprestano su držali otočić na oku. Kad su stigli do mjesta gdje su htjeli ući u tu podrtinu od čamca, ponovo su čuli zvižduk. Sada se nisu uplašili. Već su znali da to znači smjenu straže na mostu. I nisu se bojali ni zato što su osjetili žestinu borbe. Tako se osjećaju i pravi vojnici u pravom ratu. Dok nisu vidjeli neprijatelje, drhturili su od svakog grma. Kad je pak prvo zrno fijuknulo kraj njihovih ušiju, ohrabрили su se, gotovo opili od njega i zaboravili da jure u smrt.

Dječaci sjedoše u čamac. Prvi uđe Boka, za njim Čonakoš. Nemeček je bojažljivo tapkao po muljevitoj obali.

– Dođi, dođi, stari – potaknuo ga je Čonakoš.

– Dolazim, stari – reče Nemeček i posklizne se. Preplaši se i uhvati za tanku trstiku, ali ipak upadne bez riječi u vodu. Do grla se umoči, ali se ne usudi poviknuti. Odmah ustane. Bijaše jako smiješna prilika s koje je curila voda, a u ruci grčevito stiskala kao pero tanku stabljiku trstike.

Čonakoš nije mogao zadržati smijeh pa prasne:

– Jesi li popio, stari?

– Nisam pio – odgovori prestrašena lica mali plavokosi, pa onako mokat i blatani sjedne u čamac. Probljedio je koliko se prestrašio.

– Nisam mislio da ću se danas još i kupati – reče potihom.

Ali nije valjalo gubiti vrijeme. Boka i Čonakoš dohvatiše vesla i odgurnuše čamac od obale. Teški čamac lijeno zaplovi, mreškajući tiho jezerce oko sebe. Vesla su tako tiho prolazila kroz vodu da se moglo čuti kako na pramcu šćućurenom Nemečeku cvokoću zubi. Nakon nekoliko minuta čamac je pristao uz obalu otočića. Dječaci žurno izađu iz njega i brzo se sakriju u grmlje.

– No, i dovde smo stigli – reče Boka tiho i počne puzati po obali. Druga dvojica za njim.

– Oho – okrene se predsjednik – ne možemo čamac ostaviti samo tako. Ako nas opaze, nećemo moći otići s otoka. Na mostu stoje stražari. Ti ostani kod čamca, ionako ti je prezime lađar. Znaš, Čonakoš, ako neko primijeti čamac, stavi u usta dva prsta i zazviždi koliko možeš. Mi ćemo dotrčati natrag, uskočiti u čamac, a ti ćeš ga odgurnuti.

Čonakoš se nevoljko vratio čamcu, ali se potajno veselio da će možda imati priliku ficuknuti onako kako samo on može...

Boka je išao s malim plavokosim obalom uz samu vodu. Gdje je grmlje bilo više, tamo su se uspravili i dalje se prikradali. Kod jednog visokog grma zastadoše. Pomaknuli su grane. Vidjeli su do središta otoka, na kojem bijaše čistina, i napokon ugledali strašnu momčad crvenokošuljaša. Nemečeku je počelo udarati srce. Privine se uz Boku.

– Ne boj se – šaputao mu je Boka u uho.

Na čistini bijaše velik kamen, a na kamenu svjetiljka. Oko svjetiljke čučali su crvenokošuljaši. Doista, na svakome je bila crvena košulja. Uz Ferija Ača čučala su oba Pastora, a do manjega netko tko nije imao crvenu majicu...

Boka osjeti kako je Nemeček počeo drhtati.

– Ti... – reče Nemeček, ali samo je toliko mogao kazati – I... ti...

Onda tiho doda:

– Vidiš li?

– Vidim – oglasi se tužno Boka.

Tamo sa crvenokošuljašima čučao je – Gereb. Boka se, znači, nije prevario kad ga je s brdašca uočio. Stvarno to bijaše Gereb, koji je maloprije šetao s lampom. Sada su s dvostrukom pozornošću promatrali momčad u crvenim košuljama. Svjetiljka je nekako čudno osvjetljavala preplanule Pastore i crvene košulje ostalih. Svi su šutjeli, samo je Gereb tiho govorio. Izlagao je nešto što je ostale vrlo zanimalo, jer svi su bili okrenuti prema njemu i s velikom ga pozornošću slušali. U grobnoj noćnoj tišini i dva dječaka iz Pavlove ulice čula su Gerebove riječi:

– Na grund se može doći s dviju strana... Može se ući iz Pavlove ulice, ali onuda je teško, jer zakoni propisuju da onaj tko uđe mora iza sebe zakračunati vrata. Drugi je ulaz iz Marijine ulice. Ondje su vrata parne pilane širom otvorena, a između naslaga drva može se doprijeti do grunda. To je utoliko teško što između naslaga, u ulicama, postoje utvrde...

– Znam – upadne Feri Ač dubokim glasom, od kojega prođe jeza dvojicu dječaka iz Pavlove ulice.

– Pa možeš znati, bio si tamo – nastavi Gereb. – Na utverdama su stražari i oni odmah daju znak ako se tko približava između naslaga drva. Ne bih preporučio da dođete s one strane...

Znači, riječ je o tome da crvenokošuljaši dođu na grund... Gereb je dalje govorio:

– Najbolje će biti ako se unaprijed dogovorimo kad ćete doći. Onda ću ja doći na grund posljednji i ostavit ću otvorena vratašca. Neću ih zakračunati.

– Dobro – upadne Feri Ač – to je u redu. Ni za čitav svijet ne bih želio zauzeti grund kad tamo ne bude nikoga. Rat ćemo voditi po pravilima. Ako oni uspiju obraniti grund, u redu. Ako ga ne uspiju obraniti, mi ćemo ga zauzeti i istaknuti crvenu zastavu. Ne činimo to iz pohlepe, valjda znate...

Jedan od Pastora sada progovori:

– Činimo to zato što želimo imati mjesto gdje se možemo loptati. Ovdje ne možemo, a u Esterhazijevoj ulici moramo se svađati za mjesto... Mi trebamo prostor za loptanje, i točka!

Doista, za rat su se odlučili iz istih razloga zbog kojih se i pravi vojnici običavaju boriti. Na primjer, Rusima je trebalo more, zato su se zaratili s Japancima. Crvenokošuljašima je trebalo mjesto za loptanje, pa kako nije išlo drugačije, htjeli su ga dobiti ratovanjem.

– Znači, ostali smo kod toga – oglasi se zapovjednik crvenokošuljaša Feri Ač. – Prema dogovoru, ti ćeš zaboraviti zatvoriti vratašca iz Pavlove ulice.

– Da! – potvrdi Gereb.

Jadnog malog plavokosog Nemečeka sada je već jako zaboljelo srce. Stajao je u skroz-naskroz mokroj odjeći, širom otvorenih očiju gledao oko vatre okupljene crvenokošuljaše, a među njima izdajicu. Toliko ga je boljelo srce da brizne u plač kad je iz Gerebovih usta čuo "da", što je značilo kako je on spreman izdati grund. Zagrljio je Boku, tiho jecao i samo

ponavljao:

– Gospodine predsjedniče... gospodine predsjedniče... Boka ga blago odgurne.

– Sada ništa nećemo postići plakanjem.

Ali i njega je u grlu nešto stezalo. Vrlo tužno bijaše to što je Gereb činio.

Tada odjednom, na znak Ferija Ača, podigoše se crvenokošuljaši.

– Idemo kući – reče zapovjednik. – Ima li svatko svoje oružje?

– Da – odgovore svi u jedan glas i svatko podigne sa zemlje dugo drveno koplje s crvenom zastavicom na vrhu.

– Naprijed – zapovjedi Feri Ač – u grmlje i tamo ih složite u piramidu.

I krenuše na čelu s Ferijem Ačem prema unutrašnjosti otočića. I Gereb je išao s njima. Mala čistina ostade prazna, a na kamenu svjetiljka. Čuli su se njihovi koraci kako su udaljuju prema gustišu da sakriju svoja koplja.

Boka se pomakne.

– Sada – šapne Nemečeku i stavi ruku u džep. Izvadi crvenu cedulju koja je već prije bila probodena pribadačom. Raširi grane i reče malom plavokosom iza sebe:

– Tu čekaj! Nemoj se ni maknuti!

Uskoči na čistinu na kojoj su maloprije sjedili crvenokošuljaši. Nemeček je čak zaustavio dah gledajući za njim. Boki prvi posao bijaše dotrčati do golema drveta na rubu čistine. Svojom razgranatom krošnjom drvo je, poput velikog kišobrana, prekrivalo cijeli otočić. U tren oka stavi na stablo crvenu cedulju, pa se odšulja do svjetiljke. Otvori prozorčić na njoj i puhne. Svijeća se ugasi, a u tom trenutku Nemeček izgubi Boku iz vida. Ali još mu se oči nisu ni privikle na tamu, već je uz njega stajao Boka i uhvatio ga za ruku: – Juri za mnom koliko možeš!

I pojuriše na obalu otočića, prema čamcu. Kad ih Čonakoš opazi, odmah uskoči u čamac i odupre se veslom kako bi u svakom trenutku sve bilo spremno za kretanje. Dva dječaka uskoče u čamac.

– Možemo krenuti – dahtao je Boka. Čonakoš pokuša veslom odgurnuti čamac, ali on ostade na mjestu. Pri dolasku su presnažno doplovili do obale, pa je čamac sada bio napola na suhom. Netko je morao izaći, podignuti pramac i odgurati ga u vodu. Tada su se već čuli glasovi s čistine. Crvenokošuljaši su se već vratili i našli ugašenu svjetiljku. Najprije su pomislili da ju je vjetar ugasio, ali Feri Ač zapazi da je na svjetiljci otvoren prozorčić.

– Ovdje je netko bio! – rikne dubokim glasom tako snažno da su ga dječaci koji su se mučili oko čamca dobro čuli.

Zapališe svjetiljku i tada svima upadne u oči crvena cedulja na drvetu: "Ovdje su bili dječaci iz Pavlove ulice." Crvenokošuljaši se međusobno pogledaše. Feri Ač se prodere:

– Ako su ovdje bili, onda su još uvijek ovdje. Za njima!

Snažno zazviždi. S mosta su dotrčali stražari i javili kako nitko nije mogao preko mosta doći na otok.

– Došli su čamcem – reče mladi Pastor.

A tri dječaka koja su se mučila oko čamca čula su zastrašujući, gromki povik koji se

odnosio na njih:

– Za njima!

Upravo u trenutku kada je ova riječ odjeknula, Čonakošu uspije gurnuti čun u vodu i uskočiti u njega. Odmah se dohvate vesala i punom snagom zaveslaše prema obali. Feri Ač je, pak, urličući izdavao zapovijedi:

– Vendauer, na drvo, gledaj za njima! Pastori! Pastori, na most, zdesna i slijeva opkoliti obalu jezera!

Sada se činilo da su dječaci opkoljeni. Dok oni naprave četiri-pet zaveslaja do obale, dotle će Pastori obići jezerce, a onda nema spasa ni lijevo ni desno. Ako, pak, prije stignu do obale, onaj s drveta držat će ih na oku i reći u kojem su smjeru pobjegli. Iz čamca su vidjeli kako Feri Ač sa svjetiljkom u ruci trčkara po obali otočića. Onda se čula lupa: sada su Pastori pretrčali preko mosta s otočića...

Dok se, međutim, izvidnik popeo na drvo, oni su već stigli na obalu.

– Sada je čamac pristao na obalu! – odjeknuo je glas s drveta. Na njega je odmah odgovorio duboki glas njihova zapovjednika:

– Svi za njima!

Trojica dječaka iz Pavlove ulice tada su već trčala glavom bez obzira:

– Ne smiju nas stići! – govorio je Boka trčeći. – Ima ih mnogo više nego nas!

Jurili su dalje, stazama i po travi, naprijed Boka, za petama mu ostala dvojica. Usmjerali su se prema stakleniku.

– U staklenik! – dahtao je Boka jurnuvši prema vratašcima. Srećom bijahu otvorena. Smugnuše unutra i sakriše se među čemprese. Vani je vladala tišina. Čini se da su njihovi gonitelji izgubili trag.

Tri momčića sada su malo odahnula. Razgledali su čudnu građevinu u koju je preko staklena krova i zidova prodirala blijeda večernja gradska svjetlost. Neobično i zanimljivo mjesto bijaše ovaj staklenik. Oni bijahu u lijevom krilu građevine, a nastavlja se srednji dio i još desno krilo. S jednog na drugi kraj stajale su u velikim zelenim kacama biljke velikih listova i debelih stabljika. U dugačkim škrinjama rasla je dugačka paprat i mimoze. Pod velikom kupolom srednjeg dijela uzdizale su se palme, a od tropskog raslinja gotovo prava šumica. Usred šumice bazen sa zlatnim ribicama, a kraj bazena klupa. Onda magnolije, lovor, stabla naranči i golema paprat. Sve same biljke snažna, zagušljiva mirisa, koje su zadahom mirodija ispunjavale zrak. A u parom zagrijavanoj dvorani neprekidno je kapala i curkala voda. Padale su kapi po velikim, debelim listovima, a kada se pokoji palmin list zanjihao, dječacima se činilo kao da će se pojaviti kakva tropska životinja koja negdje trčkara po ovoj toploj, vlažnoj, gustoj šumici. Osjećali su se sigurnima i počeli razmišljati kako će se odavde osloboditi.

– Samo da nam ne zatvore vrata – šaputao je iscrpljeni Nemeček, koji je sjedio u podnožju palme i kome je dobro došla ugrijana prostorija jer bijaše moker do kože.

Boka ga je umirivao:

– Ako do sada nisu zatvorili, neće ni odsad.

Sjedili su i osluškivali. Nigdje glasa. Nikome nije palo na pamet tražiti ih ovdje. Onda ustadoše i počеше se motati između visokih polica prepunih zelenih grmića, mirisnih trava i velikih cvjetova. Čonakoš udari i spotakne se o neku škrinju. Nemeček htjede biti uslužan.

– Stani – reče – posvijetlit ću.

I prije nego što ga je u tome Boka mogao spriječiti, izvadio je upaljač iz džepa i kresnuo. Upaljač zaplamt, ali u idućem trenu već se i ugasi, jer ga je Boka izbio iz ruke plavokosog dječaka.

– Majmune! – opomene ga ljutilo. – Zaboravio si da smo u stakleniku! Ova zgrada ima i zidove od stakla... sad su sigurno vidjeli svjetlost!

Stali su i osluškivali. Boka je imao pravo. Crvenokošuljaši su vidjeli plamičak koji je na sekundu osvijetlio staklenik. Začas se čula škripa njihovih koraka po šljunku. I oni su krenuli prema vratašcima lijevog krila. Prepoznali su opet zapovjednika u glasu Ferija Ača:

– Pastori na desna mala vrata – povikao je. – Sebenič (Szebenics) na srednja, ja ovdje!

Dječaci iz Pavlove ulice sakriše se u tren oka. Čonakoš je legao ispod jedne police. Nemečeka, pod izgovorom da je ionako moker, poslaše u bazen sa zlatnim ribicama. Mali plavokosi uđe u vodu i glavu prekrije velikim listom paprati. Boki je ostalo samo toliko vremena da se sakrije iza otvorenih vrata.

Feri Ač sa svojom pratnjom upadne kroz vrata sa svjetiljkom u ruci. Svjetlost svjetiljke tako je padala na vrata da je Boka mogao dobro vidjeti Ferija Ača, ali ovaj nije mogao vidjeti njega. Boka je dobro pogledao čelnika crvenokošuljaša, koga je samo jednom vidio u muzejskom parku. Lijep momak bijaše Feri Ač, kome su sada sjale oči od borbenog zanosa. Ubrzo je Boki nestao iz vida. S ostalima je obišao sve prolaze, a u desnom krilu zagledali su i pod police. Čonakoš se spasio od otkrivanja. U trenutku kad su htjeli pogledati pod policu, dječak koga je Ač nazivao Sebeničem reče:

– Ovi su već odavno izašli kroz desna vrata...

Pa kako je on u zanosu potrage krenuo u tom smjeru i ostali krenuše za njim. Prokrstarili su ostatkom staklenika, a nekoliko tupih prasaka označilo je da baš nisu jako poštovali cvjetne lonce. Onda su otišli i ponovo nastade tišina. Pojavi se Čonakoš.

– Stari – reče – na glavu mi je pala tegla. Sav sam od zemlje...

I gorljivo je ispljuvavao pijesak kojega su mu bila puna usta i nos. Zatim se, kao vodeno čudovište, pojavi iz bazena Nemeček. Opet je s jadrnika curila voda i opet se po svom običaju žalio cvrkutavim glasom:

– Zar ću ja cijeli život provesti u vodi? Što sam ja? Žaba? Strese se kao poliveni psić.

– Ne cmizdri! – ukori ga Boka. – A sada krenimo, neka već jednom bude kraj ovoj večeri...

Nemeček uzdahne:

– Volio bih da sam već kod kuće!

Ali tad se sjeti na kakvu će dobrodošlicu naići kod kuće kad ga vide u mokrom odijelu. Zato ispravi ono što je rekao:

– Baš i ne bih tako jako volio biti kod kuće!

Otrčaše prema akaciji gdje su ušli preko plotu. Za koju minutu bili su ondje. Čonakoš se čak popeo na drvo, ali prije nego što je stao na vrh ograde okrene se prema vrtu. Prestrašeno uzvikne:

– Eno dolaze!

– Natrag na drvo! – reče Boka.

Čonakoš se vrati na drvo i pomogne drugoj dvojici da se popnu. Popeše se tako visoko koliko su ih mogle držati grane. Srdila ih je pomisao da bi ih mogli uhvatiti kad su već bili tako blizu spasu.

Momčad u crvenim košuljama stigla je bučnim trkom do stabla. Dječaci su se gore šćućurili nijemo, kao tri velike ptice u gustim granama...

Opet se javi Sebenič koji je i u stakleniku zaveo svoje drugove:

– Vidio sam ih kako su preskočili ogradu!

Čini se da je bio najgluplji među njima, taj Sebenič. A kako su redovito najgluplji uvijek i najglasniji, on je neprekidno vikao. Crvenokošuljaši, koji bijahu spretni gimnastičari, začas su se prebacili preko ograde. Feri Ač ostao je zadnji i prije nego što je preskočio ugasio je svjetiljku. Po istoj akaciji, na kojoj su bili dječaci, popeo se navrh plotu. Čak mu je za vrat palo nekoliko krupnih kapi vode s Nemečeka, koji je curio poput rupičastog žlijeba.

– Pada kiša – uzvikne Feri Ač, obriše vrat, pa i on skoči na ulicu.

– Eno ih tamo! – čulo se s ulice i svi su potrčali zbog toga što se Sebenič opet prevario. Boka na to primijeti:

– Da nije bilo Sebeniča, već bismo im davno dopali šaka...

Sada su osjećali da su se konačno oslobodili crvenokošuljaša. Vidjeli su ih kako su potrčali prema dvojici dječaka koji su se mirno šetali u pokrajnjoj uličici. Dječaci se preplaše, pa i oni počnu bježati. Na to nastade velika dernjava i crvenokošuljaši kao divlji pojure za njima. Galama je utihnula negdje daleko u nekoj uličici Jožefvaroša...

Spustili su se s ograde i s olakšanjem uzdahnuli kad su ponovo pod nogama osjetili pločnik. Neka starica gegala se njime, a za njom su naišli drugi prolaznici. Opet su u gradu i ovdje im se ništa ne može dogoditi. Bijahu i gladni. U obližnjem sirotištu, kojemu su prozori prijateljski svijetlili u tamnu večer, zvonilo je za večeru.

Nemeček je cvokotao:

– Požurimo – reče.

– Pričekaj – na to će Boka – idi kući konjskim tramvajem. Dat ću ti novac.

Posegne rukom u džep, ali mu ona tamo i ostade. Predsjednik je imao samo tri krajcara. Nije imao ništa drugo u džepu osim tri bakrena krajcara i lijepu tintarnicu iz koje je veselo curila modra tinta. Izvuče tri tintom umrljana krajcara i dade ih Nemečeku:

– Samo toliko imaš?

U Čonakoša su se našla još dva krajcara. Mali plavokosi imao je anđeosku sreću – još jedan krajcar što ga je nosio u kutijici za lijekove. To je ukupno šest krajcara. S time je sjeo na konjski tramvaj.

Boka zaslade na ulici. Slučaj s Gerebom još mu je uvijek tištio srce. Tužno je stajao i

šutio. Ali Čonakoš još ništa nije znao o izdaji, zato bijaše veseo.

– Gledaj, stari! – reče, a kad ga Boka pogleda stavi dva prsta u usta i zazviždi tako da je paralo uši. Tako snažno, kako je samo on mogao. Onda pogleda oko sebe, zadovoljan kao da se od tog zvižduka najeo.

– Ovo sam zadržavao cijelu večer – reče veselo. – Sada mi se otelo, stari!

Uhvati ispod ruku tužnog Boku i nakon tolikih uzbuđenja krenuše prema gradu dugim Ilei-putom...

IV

U razredu je sat opet otkucao jedan i dječaci pograbiše knjige. Gospodin profesor Rac zaklopi dnevnik i ustane za katedrom. Uslužni mali Čengej, Prvi prva klupa, skoči do njega i pomogne mu da se odjene. Dječaci iz Pavlove ulice pogledavali su se iz raznih klupa očekujući Bokine naloge. Znali su da će danas popodne već u dva biti sastanak na grundu. Tročlana izvidnička grupa podnijet će izvješće. Svi su već znali o uspjelom pothvatu i kako je predsjednik dječaka iz Pavlove ulice hrabro uzvratilo posjet crvenokošuljašima. Ali željeli su saznati pojedinosti, pustolovine i opasnosti u koje su momci upali. Iz Boke se ni kliještima nije mogla izvući ni jedna riječ. Čonakoš je pričao svašta bez veze i, Bog neka mu oprost, prilično obilazio istinu. Čak je pričao o zvijerima s kojima su se sreli kod ruševina u botaničkom vrtu... Kako se Nemeček umalo utopio u jezeru... Da su crvenokošuljaši sjedili oko strašne lomače... Govorio je tako nepovezano da je izostavio važne stvari. Nitko nije mogao slušati njegovu pričanje do kraja, jer bi oglušio od silnih zvižduka koje je umjesto točaka stavljao na kraj rečenica.

Nemeček je, pak, svoju ulogu smatrao tako važnom da se sasvim ozbiljno držao tajnovito. Ako su ga štogod pitali, odgovarao bi:

– Ne mogu ništa reći! Ili bi rekao:

– Upitajte gospodina predsjednika.

Ostali su strašno zavidjeli Nemečeku, koji je, usprkos tome što bijaše običan vojnik, mogao sudjelovati u tako divnoj pustolovini. Poručnici i natporučnici osjećali su kao da će odsad oni biti zapostavljeni prema ovom običnom vojniku. Neki su čak naglašavali potrebu njegova unapređenja u časnika. Tada na grundu ne bi bilo obična vojnika, osim Hektora, Slovakova psa...

Prije nego što je gospodin profesor Rac izašao, Boka je podigao dva prsta prema dječacima iz Pavlove ulice kao podsjetnik za sastanak u dva sata. Ostali dječaci, koji nisu pripadali Pavlouličancima, strašno su im zavidjeli kad su ovi na Bokin pokret salutirali, što je značilo: primili smo na znanje predsjednikov znak.

I svi su već htjeli krenuti, kad se dogodi nešto neočekivano. Gospodin profesor Rac zastane na stubi katedre:

– Pričekajte – reče.

Na to nastane grobna tišina.

Gospodin profesor zatim izvuče ceduljicu iz džepa kaputa. Stavi naočale i s cedulje počeo čitati imena.

– Vajs!

– Ovdje – odgovori preplašeni Vajs. Gospodin profesor nastavi:

– Rihter! Čele! Kolnai! Barabaš! Lesik! Nemeček! Svi su redom odgovarali:

– Ovdje!

Gospodin profesor Rac vrati ceduljicu u džep pa reče:

– Vi sada nećete ići kući, nego ćete sa mnom doći u zbornicu. Imam s vama neki poslić.

Odmah krene, bez ikakva objašnjenja ovog zagonetnog poziva, i izjuri iz razreda.

Na to nastade mrmljanje i brujanje.

– Zašto nas zove?

– Zašto moramo ostati?

– Što hoće od nas?

To su jedan drugog pitali prozvani. A kako su svi bili Pavlouličanci, okupiše se oko Boke.

– Ne znam što bi to moglo biti – reče predsjednik. – Samo otiđite, ja ću vas čekati na hodniku.

Zatim se obrati ostalima.

– Dakle, nećemo se sastati u dva nego u tri. Nastale su zapreke.

Veliki školski hodnik oživi. I iz ostalih razreda navirati su đaci. Nastade veliko komešanje, jurnjava i guranje na inače mirnom hodniku s velikim prozorima. Svi su se žurili.

– Idete u zatvor? – upita neki dječak tužnu skupinu onih koji su stajali pred zbornicom.

– Ne – odgovori ponosno Vajs.

Dječak otrči dalje. Zavidno su gledali za njim. On može kući...

Nakon nekoliko minuta čekanja otvore se vrata zbornice i na njima se pojavi visoka mršava prilika gospodina profesora Raca.

– Uđite – reče i krene naprijed.

Zbornica bijaše prazna. Dječaci se poredaju u grobnoj tišini oko dugog zelenog stola. Posljednji s puno poštovanja zatvori vrata. Gospodin profesor Rac sjedne na čelo stola i pogleda uokolo:

– Jeste li svi?

– Jesmo.

Odozdo, iz dvorišta, dopirala je galama đaka sretnih što mogu kući. Gospodin profesor dade zatvoriti prozor i sada tišina postade zastrašujuća u velikoj sobi s knjižnicom. U grobnoj tišini progovori gospodin profesor Rac.

– Riječ je o tome da ste vi utemeljili nekakvu udrugu. To sam saznao. Neko takozvano kit-društvo, kako sam čuo. Onaj od koga sam to saznao dao mi je i popis članova. Vi ste članovi udruge. Je li to istina?

Nitko nije odgovorio. Svi su stajali jedan do drugog nijemi i pognute glave, što je

govorilo o istinitosti optužbe.

Gospodin profesor nastavi:

– Krenimo redom. Prije svega želim čuti tko je utemeljio društvo, kad sam ja jasno i glasno rekao kako neću trpjeti osnivanje bilo kakvih udruga.

Velika tišina.

Javi se uplašeni glas:

– Vajs.

Gospodin profesor Rac strogo pogleda Vajsa:

– Vajs! Ne znaš se sam javiti?

Na to jadni Vajs opet nije ništa odgovorio. Gospodin profesor Rac pripali cigaru, puštajući oblačiće dimova u zrak.

– Pa pođimo lijepo redom – rekao je. – Prvo i prvo, kaži mi što je to kit?

Umjesto odgovora Vajs izvadi iz džepa grumen kita i stavi ga na stol. Neko ga je vrijeme gledao, a onda tiho, jedva čujno, izjavi:

– Ovo je kit.

– A što je to?

– To je neko ljepilo kojim staklari prilijepe staklo za drvo prozora. Staklari to nalijepe, a čovjek to izgrebe noktima s prozora.

– I ti si to izgrebao?

– Ne, molim. To je društveni kit.

Gospodin profesor razgorači oči:

– Što to znači?

Vajs se sada već ohrabrio:

– To su skupljali članovi – reče – a odbor je meni povjerio na čuvanje. Prije je čuvao Kolnai, jer on bijaše blagajnik, ali kod njega se osušio jer ga on nikad nije žvakao.

– Pa zar ovo treba žvakati?

– Da, jer se inače stvrdne i ne može ga se gnječiti. Ja sam ga svaki dan žvakao.

– Zašto upravo ti?

– Zato što je temeljnim pravilima udruge propisana obveza predsjednika da žvače društveni kit najmanje jednom na dan jer će se inače stvrdnuti...

Tu Vajs udari u plač. Jecajući doda:

– A sada sam ja predsjednik...

Situacija bijaše ozbiljna. Profesor strogo povikne:

– Gdje ste skupili ovaj veliki komad?

Nastane tišina. Profesor je gledao Kolnaia:

– Kolnai! Gdje ste skupili?

Kolnai je ubrzano govorio, kao netko tko iskrenim priznanjem želi pomoći sređivanju stanja:

– Ovo, molim, gospodine profesore, postoji već mjesec dana. Ja sam ga žvakao tjedan dana, ali onda ga je bilo manje. Prvi komadić donio je Vajs i zato smo utemeljili društvo.

Njega je otac provozao kočijom, a on je s prozora kočije izgrebao kit. Nokti su mu bili raskrvavljeni. Zatim se razbio prozor u dvorani za pjevanje i ja sam došao popodne i cijelo sam popodne čekao dok nije u pet sati došao staklar i ja sam ga zamolio neka mi dade malo kita, ali on mi nije odgovorio, jer nije mogao odgovoriti zato što mu je gubica bila puna kita.

Gospodin profesor strogo nabere čelo.

– Kakve su to riječi! Konj ima gubicu!

– Pa... usta su mu bila puna. I on je žvakao. Onda sam ga zamolio neka dopusti da gledam kako on to radi. Kimnuo je da mogu. Ja sam gledao, a on je urezao staklo i otišao. Kad je on otišao, ja sam izgrebao kit s prozora i odnio ga. Ali nisam ukrao za sebe nego za druš... dru... štvo... – i on je plakao.

– Nemoj plakati – reče gospodin profesor Rac.

Vajs je cupkao krajeve kaputa i u svojoj smušenosti našao potrebnim primijetiti:

– Odmah tuli!

Zatim i on počne plakati. Opće plakanje dirnulo je gospodina profesora Raca. Snažno je pušio svoju cigaru. A onda istupi iz reda Čele, elegantni Čele, i uznosito stane pred profesora odlučan da on sada bude rimski značaj, kao što je neki dan bio Boka na grundu. Odrješitim glasom reče:

– Gospodine profesore, molim, i ja sam društvu donio kit.

Ponosno je gledao profesora u oči. Profesor ga upita:

– Odakle?

– Od kuće – reče Čele. – Razbio sam kadu za kupanje ptica, mama ju je dala odmah popraviti, a ja sam onda skinuo kit. Voda je iscurila na sag kad se kanarinac kupao. Zašto se te ptice uopće moraju kupati? Vrapci se ne kupaju, a ipak nisu prljavi.

– Baš si dobre volje, Čele, ali već ću ja tebe srediti! Nastavi, Kolnai!

Kolnai je cmizdrio i šmrcao. Brisao je nos:

– Što da nastavim?

– Gdje se skupljalo ostalo?

– Pa sad je rekao Čele... A jednom mi je udruga dala šezdeset krajcara da i ja nabavim.

To se već nije svidjelo gospodinu profesoru Racu.

– Dakle, i za novac ste kupovali?

– Ne – odgovori Kolnai. – Znae, moj tata je liječnik i dopodne u zatvorenom fijakeru obilazi bolesnike. Jednom je i mene poveo, a ja sam s prozora kočije skinuo kit. Bio je to vrlo mekan kit, pa mi je udruga dala šest seksera kako bih se mogao provozati tom kočijom, pa sam ja popodne sjeo u nju, otišao do Činovničkog naselja i skinuo kit sa sva četiri prozora. Onda sam se iz naselja pješice vratio kući.

Profesor se prisjeti:

– To je bilo onda kada sam te sreo kod Ludoviceuma?

– Da.

– Ja sam te oslovio... Ti nisi ništa odgovorio.

– Jer mi je gubica bila puna kita.

Opet su popustili ventili, Kolnai je opet počeo plakati. Vajs se opet uzrujao, opet je počeo čupati krajeve svog kaputa i opet je rekao u svojoj smušenosti:

– Odmah tuli...

I sam je opet počeo. Gospodin profesor digne se i šeta gore-dolje po zbornici. Vrtio je glavom:

– Lijepo malo društvo. A tko je bio predsjednik?

Na ovo pitanje Vajs odjednom zaboravi svoju tugu. Prestane plakati i ponosno izjavi:

– Ja.

– A tko je bio blagajnik?

– Kolnai.

– Daj preostali novac!

– Izvolite.

Kolnai posegne u džep. Ali ni on nije imao manji džep od Čonakoševa. Prebirao je po njemu i po redu izložio na stol sve što bijaše u njemu. Prije svega pojavila se jedna forinta i četrdeset i tri krajcara. Zatim dvije marke po pet krajcara, jedna zatvorena dopisnica, dva biljega po krunu, osam novih pera i jedna šarena staklena kuglica. Profesor je prebrojio novac i na to se smrкнуo:

– Odakle vam novac?

– Od članarine. Svatko je svakog tjedna plaćao jedan sekser.

– A zašto vam je trebao novac?

– Samo za članarinu. Vajs se odrekao predsjedničke plaće.

– Kolika je bila ta plaća?

– Pet krajcara na tjedan. Marke sam donio ja, dopisnicu Barabaš, a biljege Rihter. Njegov otac je... On je od oca...

– Ukrao! Što? Rihter! – upadne profesor. Rihter istupi i spusti pogled.

– Ukrao si?

Nijemo kimne glavom: da. Profesor je, pak, vrtio glavom:

– Kakva pokvarenost! Što ti je otac?

– Dr. Erne Rihter, javni bilježnik. Ali udruga je od njega ukrala biljege.

– Kako, kako?

– Pa ja sam tati ukrao biljege, ali sam se uplašio, pa je onda udruga dala meni jednu kunu i ja sam za nju kupio biljege i vratio natrag na pisaći stol. Tata me uhvatio, ne onda, nego kad sam vratio i dobro me opalio...

Na vrlo strogi profesorov pogled on se ispravi:

– Istukao me zato što sam vratio marku, zato me još posebno udario i pitao me gdje sam i opet ukrao. Ja mu nisam htio kazati, jer bi me onda još jedanput posebno pljusnuo. Zato sam rekao da sam dobio od Kolnaia, on je onda kazao: "Smjesta vrati Kolnau, jer ju je on sigurno nekom ukrao." Ja sam odnio natrag Kolnau i zato udruga sada ima dva biljega.

Na to se gospodin profesor Rac duboko zamisli:

– Zašto ste kupili nove biljege, pa mogli ste vratiti onaj stari!

– To nije bilo moguće – odgovor Kolnai umjesto Rihtera – jer je na pozadini bio žig udruge.

– I pečat imate? Gdje je pečat?

– Barabaš je čuvar pečata.

Sada je bio red na Barabaša. Uputi ubojiti pogled prema Kolnau, s kojim je uvijek imao razmirica. U sjećanju mu je još bio sukob oko kape na grundu... Ali nije mogao učiniti ništa drugo nego lijepo staviti na zeleni profesorski stol gumeni žig zajedno s tintanim jastučićem u limenoj kutijici.

Profesor pogleda pečat. Na njemu je pisalo "Udruga za skupljanje kita – Budimpešta 1889." Gospodin profesor Rac suspregne smijeh i opet zavrti glavom. Na to se ohrabri Barabaš. Nagne se nad stol i pokuša uzeti pečat. Ali profesor na njega stavi dlan.

– Što hoćeš?

– Molim – odrješito uzvratu Barabaš – ja sam prisegnuo da ću prije položiti život nego iz ruke dati pečat.

Profesor stavi pečat u džep.

– Mir! – povikne.

Ali Barabaš se više nije smirio:

– Onda – reče – izvolite uzeti i zastavu od Čelea.

– Imate i zastavu? Daj je ovamo – reče profesor obrativši se Čeleu. On posegne u džep i izvadi zastavicu na žičanom dršku. I nju je napravila njegova starija sestra, kao i zastavu za grund. Općenito, sve što je bilo za šivanje napravila je Čeleova sestra. Ova je zastava bila, međutim, crveno-bijelo-zelena i na njoj natpis: "Udruga za skupljanje kita, Budimpešta, 1889. – Priježemo, robovi više biti ne hoćemo!"

– Hm – oglasi se gospodin profesor – tko je ta ptičica koja je napisala ne hoćemo?

Nitko nije odgovorio. Gospodin profesor gromkim glasom ponovi pitanje:

– Tko je to napisao?

Na to se Čele zamisli. Razmišljao je o tome: zašto bi on umočio u ovaj sos svoje dečke? Ne hoćemo je, doduše, napisao Barabaš, ali zašto da strada Barabaš? Zato je skrušeno rekao:

– Napisala je moja starija sestra, molim.

Na to proguta slinu. Nije bilo lijepo od njega, ali time je spasio svog pajdaša... Profesor nije ništa odgovorio. Na to su dječaci počeli pričati koješta.

– Molim, od Barabaša nije lijepo što je izdao zastavu – primijeti srdito Kolnai.

Barabaš se branio:

– Uvijek me zadirkuje. Ako su od mene uzeli pečat, onda je tako i tako kraj udruzi.

– Mir! – prekinuo je raspru gospodin profesor Rac. – Već ću vas ja naučiti pameti. Ovime je udruga raspuštena i neću više čuti da se u ovakvo što upuštate. Svi ćete dobiti lošu ocjenu iz vladanja, a Vajs još težu jer je on predsjednik.

– Oprostite! – javi se skromno Vajs. – Upravo sam danas zadnji dan predsjednik, jer danas je trebala biti skupština i već smo drugoga predložili za ovaj mjesec.

– Predložili smo Kolnaia – rekao je Barabaš smijući se.

– Meni je to svejedno – reče profesor. – Sutra ćete svi ostati ovdje do dva. Već ću ja vas naučiti pameti! Sada možete ići.

– Zbogom! – odjeknulo je u zboru i svi krenuše. Trenutačnu gužvu iskoristi Vajs i posegne za kitom. Profesor to opazi:

– Hoćeš li to ostaviti na miru?!

Vajs napravi ponizno lice:

– Zar nam nećete vratiti kit?

– Ne. Naprotiv, ako ga tko još ima, neka ga odmah vrati. Ako saznam da je kod nekoga ostao, s njime ću najstrože postupiti.

Na to istupi Lesik, koji je do sada šutio kao riba. Izvadi iz usta kit i prilijepi ga uz društveni kit teška srca i prljavih ruku.

– Nema više?

Umjesto odgovora Lesik razjapi usta. Pokazao je da više nema. Gospodin profesor uzme šešir:

– Da samo još jednom čujem o osnivanju nekakve udruge! Tornjajte se kući!

Dječaci su bez riječi izašli, a samo se jedan javio:

– Zbogom! – oglasi se zasebno Lesik, jer kad su prije ostali pozdravili, njemu su usta bila puna kita.

Gospodin profesor je otišao, a raspušteno društvo ostalo je samo. Dječaci su se tužno pogledavali. Kolnai je ispričao tok preslušavanja Boki koji je cijelo vrijeme čekao. Boka odahne.

– Jako sam se uplašio jer sam pomislio da je netko izdao grund...

Uto se Nemeček pridruži skupini i prošapta:

– Pogledajte... dok su vas saslušavali... ja sam stajao kraj prozora... kod novog prozora... i...

I pokaže komad svježeg kita što ga je zgrebao s prozora. Ostali su ga pogledali s uzdahom. Vajsu zasjaše oči:

– Pa ako imamo kita, imamo i udruženje! Na grundu ćemo održati skupštinu.

– Na grundu! Na grundu! – poviču ostali. I svi potrčaše kućama. Stubište je odjekivalo od lozinke koju su izvikivali Pavlouličanci:

– Haho! Ho! Haho! Ho!

I svi izjuriše kroz vrata. Boka je išao polako, sam. Nije bio dobre volje. Njemu nije išao iz glave Gereb, izdajica Gereb, koji je nosio svjetiljku po otočiću botaničkog vrta. Duboko zamišljen stigao je kući, ručao i počeo pisati latinsku zadaću za sutra...

Bog bi znao kako su mogli biti tako brzi, ali članovi kit-udruge već su se u pola tri pojavili na grundu. Barabaš je došao ravno s objeda i još je griskao veliku koru kruha. Kod vrata je pričekao Kolnaia, kako bi mu udario čvrgu po glavi. Taj Kolnai bio mu je već dosta dužan.

Kad su se skupili u punom broju, Vajs ih pozove među naslage drva.

– Otvaram skupštinu – reče strašno ozbiljnim glasom.

Kolnai, koji je dobio čvrgu i već je vratio Barabašu, bio je mišljenja kako usprkos profesorskoj zabrani treba očuvati udrugu.

Barabaš ga je, međutim, osumnjičio:

– To kaže zato što je sada on na redu za predsjedničko mjesto. Ja, pak, kažem: dosta je društva za kit. Vi ste svi redom predsjednici, a mi uzalud žvačemo kit. Meni se već gadi. Pa zar ništa drugo neću držati u ustima osim ove žvakaće gume?

Tada je htio govoriti Nemeček:

– Molim riječ – reče predsjedniku.

– Gospodin tajnik želi govoriti – reče ozbiljno Vajs i pozvoni zvoncem od dva krajcara.

Nemečeku, koji je obavljao dužnost tajnika udruge, zastade riječ u grlu. Opazio je Gereba kraj jedne naslage drva. Nitko nije znao ono što je znao on, ono što su Boka i on vidjeli one povijesne večeri. Gereb se sam šuljao između naslaga drva ravno prema kolibici u kojoj je stanovao Slovak i njegov pas. Nemeček je smatrao svojom dužnošću pratiti izdajnika i pomno slijediti svaki njegov korak. Boka je rekao: dok on ne dođe, Gereb ne smije saznati da su ga vidjeli kako s crvenokošuljašima sjedi oko svjetiljke na otočiću. Neka vjeruje da nitko o tome ništa ne zna.

Ali sada je ovdje, tu se šulja. Nemeček je pošto-poto htio saznati zašto ide Slovaku. Zato reče:

– Oprostite, gospodine predsjedniče, drugom ću prilikom govoriti. Sjetio sam se, imam drugog posla.

Vajs je ponovno zatresao svoje zvonce.

– Gospodin tajnik odgađa svoj govor.

Gospodin tajnik tada je već trčao. Nije jurio za Gerebom, nego u suprotnom smjeru. Skrati preko praznog gradilišta i izađe na Pavlovu ulicu. Odavde skrene u Marijinu ulicu i bez daha pojuri prema vratima na strani parne pile. Umalo ga nisu pogazila kola za prijevoz sitnog drveta, koja su upravo izlazila. Mali je metalni dimnjak podrigivao i izbacivao bijelu paru. Parna je pila unutra bolno cviljela, kao da je govorila:

– Paaazii! Paaazii!

– Bogami, pazim! – odgovarao je u trku Nemeček, pa prošavši kraj kućice, zaobiđe između naslaga i stigne iza kolibice. Krov Slovakove potleušice gotovo se oslanjao na naslagu drva. Nemeček se popne na naslagu i legne. Sa strane je izvirivao i čekao što će biti. Što hoće Gereb od Slovaka? Možda je to bio ratni manevar crvenokošuljaša? Odluči, prisluškić će razgovor Gereba i Slovaka, ma što se njemu dogodilo. O, kakvu će mu to slavu donijeti! Kako će biti ponosan na to što je on otkrio novu izdaju.

Dok je čekao i razgledavao, odjednom spazi Gereba. On se polako, oprezno približavao kolibici i neprekidno se osvrtao ne prati li ga tko. I kad se uvjerio da nitko ne ide za njim, hrabro nastavi put. Slovak je mirno sjedio na klupi pred kolibicom i pušio lulu napunjenu čikovima cigara koje su mu donosili dječaci. Svi su, naime, skupljali čikove za Janka.

Pas koji je ležao uz njega poskoči. Zalaje dva-tri puta na Gereba, ali kad osjeti da je domaći čovjek, ponovno legne. Gereb ode sasvim do Janoša, pa ih tako Nemeček nije mogao

vidjeti. No sada se mali plavokosi već ohrabrio. Potiho, onako tiho kako je umio, popne se s naslaga drva na daščani krov kolibice. Legne i ovdje, pa polako otpuže gore kako bi ih mogao vidjeti. Nekoliko puta zaškripe pod njim daske, a tada se Nemečeku učini da mu se u žilama sledila krv... No i dalje je puzao i oprezno ispružao glavu izvan krova. Kad bi u tom trenutku kojim slučajem Gereb ili Slovak pogledali gore, oni bi se zacijelo prestrašili kad bi ugledali Nemečkovu malu pametnu plavokosu glavicu kako širom otvorenih očiju motri što se pred kolibicom događa.

Gereb pristupi Slovaku i prijateljski ga pozdravi:

– Dobar dan, Janko!

– Dobar dan! – odvrati Slovak, ne vadeći lulu iz usta. Gereb mu se prigne.

– Donio sam cigara, Janko!

Nato je Slovak već izvadio lulu iz usta. Zasjaše mu oči. Siromašni Janko nije imao često prilike vidjeti cijele cigare. Samo je katkada dobivao nedopušene.

Gereb izvadi iz džepa tri cigare i stavi ih Janku na dlan.

– Ohoho – mislio je Nemeček – dobro sam učinio što sam se popeo ovamo. Ovaj hoće nešto od Janka, čim počinje s cigarama.

Čuo je kako Gereb tiho reče Slovaku:

– Janko, dođite sa mnom u kolibicu... ne želim s vama razgovarati ovdje vani... radi se o važnoj stvari. Može se od mene dobiti još cigara, mnogo više!

Nato izvuče iz džepa punu šaku cigara. Nemeček je vrtio glavom na krovu.

– Sigurno se radi o velikoj podlosti – mislio je – kad je donio toliko cigara!

Slovak je, naravno, rado ušao u kolibicu, a za njim Gereb. Za Gerebom ušuljao se i pas. Nemeček se počeo ljutiti.

– Ništa nećeš čuti o čemu govore – rekao je sam sebi – tvoj pametni plan rasplinuo se kao dim...

Jako je zavidio psu koji se uvukao za njima prije nego što su zatvorili vrata. Nemeček se sjeti onih bajki u kojima su vještice pretvarale kraljeviće u crne pse. Sada bi zaista rado dao i dvadesetak onih lijepih staklenih kuglica kad bi ga vještica pretvorila u psa, a od Hektora napravila malog plavokosog Nemečeka. Napokon, oni su kolege, jedan i drugi bijahu obični vojnici...

Umjesto zubate vještice, sada mu je došao u pomoć zubati crv. Onaj što u drvu pravi crvotočine. Siromašni crv koji je nekada davno pregrizao krovnu dasku i dobro se najeo mekanog drveta s cijelom svojom obitelji, nije ni slutio kako će jednom učiniti veliku uslugu dječacima iz Pavlove ulice. Tamo gdje je bila crvotočina, daska je tanja. Nemeček prisloni uho na taj dio daske kako bi prislušivao. Prigušeni glasovi dolazili su iz kolibice, a Nemeček ubrzo s radošću spozna: svaku riječ iz njihova razgovora izvrsno čuje. Gereb je tiho govorio, kao netko tko se boji i na ovom osamljenom mjestu da ga drugi ne bi čuli. Govorio je Slovaku:

– Janko, budite pametni. Dobit ćete od mene cigara koliko želite. Ali za to morate nešto učiniti.

Janko zabrunđa:

– Što moraš učiniti?

– Samo trebate otjerati dječake s grunda. Ne smijete im dopustiti da se loptaju i da raznose naslage drva.

Sada se nekoliko trenutaka nije ništa čulo. Nemeček je zaključio da Slovak razmišlja. Onda se opet čuo Slovakov glas:

– Treba njih otjerati?

– Da.

– Zašto?

– Drugi žele ovamo dolaziti. Ovi drugi, to su bogati dečki... bit će cigara koliko vam treba... bit će i novaca...

Ovo je djelovalo.

– I novaca će biti? – pitao je Janko.

– Bit će. Bit će i forinti.

Forinta je konačno omekšala Slovaka.

– U redu – reče. – Otjerat ćemo ih.

Škljocnula je brava, zaškripala su vrata. Gereb izađe iz potleušice. Ali tada Nemeček već ne bijaše na krovu. Spretno kao mačka sišao je s njega, doskočio i pojurio između naslaga prema grundu. Bio je jako uzbuđen, osjećajući u ovom trenutku kako je sudbina svih dječaka i budućnost grunda u njegovim rukama. Kad je ugledao grupu, već je izdaleka viknuo:

– Bokaaa!

Nitko nije odgovorio.

Ponovno je viknuo:

– Boka! Gospodine predsjedniče!

Javi se neki glas:

– Još nije ovdje.

Nemeček je jurio kao oluja. O ovom slučaju odmah mora izvijestiti Boku. Neodgodivo se mora djelovati prije no što ih istjeraju iz njihova carstva. Kad je protrčao kraj zadnje naslage, vidio je članove kit-udruga kako još uvijek raspravljaju. Vajs je predsjedao ozbiljna lica, a kad je plavokosi protrčao, dovikne mu:

– Haho! Ho! Gospodine tajniče!

Nemeček mu u trku mahne da neće stati.

– Gospodine tajniče! – derao se za njim Vajs, a kako bi jače istaknuo svoj ugled, jako je zazvonio predsjedničkim zvoncem.

– Nemam vremena! – uzvratio mu je Nemeček. Žurilo mu se jer je htio Boku potražiti kod kuće. Vajs se tada lati posljednjeg sredstva. Promuklim glasom povikne za njim:

– Vojniče. Stoj!

Na to je morao stati, jer Vajs bijaše poručnik... Zajapurio se od srdžbe, ali morao se pokoriti jer je Vajs iskoristio svoj časnički položaj.

– Na službu, gospodine poručniče. I stane u "pozor".

– Molim – reče predsjednik kit-udruga – upravo smo izglasali da će kit-udruga od danas

djelovati kao tajno društvo. Izabrali smo i novog predsjednika.

Dječaci su oduševljeno izvikivali ime novog predsjednika:

– Živio Kolnai!

Samo je Barabaš rekao keseći se:

– Dolje Kolnai!

Predsjednik je ipak nastavio:

– Ako gospodin tajnik želi zadržati tajnički položaj, onda mora zajedno s nama položiti urotničku prisegu, jer ako gospodin profesor Rac sazna da...

U tom trenutku Nemeček opazi Gereba kako se šulja između naslaga drva. Ako Gereb sada ode, kraj je svemu...

Kraj je tvrdavi, kraj je grundu... Ako bi mu Boka mogao probuditi savjest, možda bi dobro pobijedilo u njemu. Mali plavokosi gotovo je plakao od bijesa. Upadne u predsjednikove riječi:

– Gospodine predsjedniče... Ja nemam vremena... Ja moram ići...

Vajs ga strogo upita:

– Možda se gospodin tajnik boji? Možda se gospodin tajnik plaši, ako nas otkriju i njega će kazniti?

Ali Nemeček ga više nije slušao. Samo je gledao Gereba koji se pritajio između naslaga i čekao odlazak dječaka kako bi se išuljao na ulicu... Kad je to vidio, ni uvjeravanja, ni prijetnje nisu ga mogle zaustaviti. Ostavio je zabezegnute članove kit-udruge, zgrabio svoj kaput i kao oluja prohujao preko grunda i kroz vrata.

Na skupštini nastade grobna tišina. U toj grobnoj tišini progovori predsjednik grobnim glasom:

– Poštovani članovi, imali smo priliku vidjeti ponašanje Ernea Nemečeka. Izjavljujem da je Erne Nemeček kukavica!

– Tako je! – zabruji skupština.

Kolnai je čak poviknuo:

– Izdajica!

Rihter, sav uzrujan, javljao se za riječ:

– Predlažem neka se kukavni izdajnik, koji je udrugu u teškim trenucima ostavio na cjedilu, smijeni s tajničke dužnosti, izbaci iz udruge i uvede u tajni zapisnik kao izdajica!

– Živio! – zagrmi odjednom iz svih grla. A zatim predsjednik u nijemoj tišini proglašuje presudu:

– Skupština proglašava Ernea Nemečeka kukavnim izdajicom, miče ga s tajničkog položaja i isključuje iz udruge.

– Gospodine zapisničaru!

– Ovdje! – oglasi se Lesik.

– Unesite u zapisnik da skupština proglašava Ernea Nemečeka izdajicom i upišite mu ime malim slovima.

Mrmor proleti skupštinom. Prema temeljnim pravilima, to bijaše najstroža kazna. Mnogi

okružiše Lesika, koji je odmah stavio na koljeno onu bilježnicu od pet krajcara, što je bila zapisnička knjiga udruge, te švrakopisom zapiše:

"erne nemeček izdajica!!!"

Tako je kit-udruga obašćastila Ernea Nemečeka...

Erne Nemeček – ili, ako vam se više sviđa; erne nemeček – jurio je pak prema Kiniži-
ulici gdje je stanovao Boka u skromnoj prizemnici. Uletio je kroz vrata i odmah pritrčao Boki.

– Gle! Gle! – rekao je Boka kad se smirio od iznenađenja. – Što ti tražiš ovdje?

Nemeček je dašćući ispričao što je vidio i čuo. Vukao je za rukav Boku neka požuri. Onda zajedno otrče prema grundu.

– Ti, sve si to vidio i čuo? – pitao je u trku Boka.

– I vidio i čuo.

– Je li Gereb još ondje?

– Ako požurimo, još ćemo ga ondje naći.

Kod klinike su morali zastati. Jadni Nemeček počeo je kašljati. Oslonio se na zid:

– Ti samo... – reče – ti se samo požuri tamo... ja... ja... ja ću se iskašljati.

– Prehladen sam – reče Boki, koji se nije maknuo od njega. – Prehladio sam se u botaničkom vrtu. Kad sam se smočio u jezeru, nije bilo tako zlo. Ali ono u stakleniku, kad sam se skrivao u bazenu, tamo je voda bila jako hladna. Tamo sam skroz-naskroz prozebao.

Skrenuše u Pavlovu ulicu. Upravo u trenutku kad su zaobišli ugao, otvorila su se vratašca na ogradi. Gereb je izlazio žureći se. Nemeček je naglo primio Boku:

– Eno ga tamo!

Boka načini lijevak od dlanova i zvonkim glasom poviče kroz cijelu malu ulicu:

– Gereb!

Gereb stane i okrene se. Kad ugleda Boku, glasno se nasmije. I smijući se pobjegne od njih u glavnu ulicu. Između kuća Pavlove ulice oštro je odzvanjao njegov podrugljivi smijeh. Gereb ih je ismijao.

Dvojica dječaka stajahu na uglu ulice kao da ih je tko pribio. Gereb im nestade iz vidokruga. Osjećali su se kao da je sve izgubljeno. Nisu jedan drugom rekli ni jednu jedincatu riječ dok su mirno išli prema vratašcima grunda. Iznutra se čula vesela buka dječaka koji su se loptali, a zatim gromki povik. To su članovi kit-udruge pozdravljali svog novog predsjednika... Tamo unutra još nitko nije znao da ovaj komadićak Zemlje možda više nije njihov. Ovaj mali komad neplodne peštanske jaruge, ova mala ravnica stisnuta između dviju kuća, što je u njihovoj dječjoj duši značila beskrajnost i slobodu, što je dopodne bila američka prerija, a popodne panonska nizina, po kiši more, zimi Sjeverni pol. Bijaše im prijatelj koji se pretvarao u ono što oni žele, samo da ih zabavi.

– Vidiš – reče Nemeček – oni još ne znaju... Boka spusti glavu:

– Ne znaju – ponovi tiho.

Nemeček se ufao u Bokinu pamet. Nije gubio nadu dok je imao svog pametnog i smirenog dragog prijatelja. Tek se uistinu pobojavao kad je u Bokinim očima ugledao prvu suzu i čuo kako predsjednik, sam predsjednik, duboko rastužen drhtavim glasom reče:

– Pa što ćemo sada?

V

Dva dana poslije, u četvrtak, kad se na botanički vrt spustila večer, dva stražara na mostiću latiše se oružja u trenutku približavanja neke tamne prilike.

– Na pozdrav! – povikne jedan.

Obojica podigoše uvis duga koplja sa srebrnim vrhovima na kojima zasvjetluca blijeda mjesečina. Pozdrav je bio upućen zapovjedniku crvenokošuljaša, Feriju Aču, koji se žurio preko mosta.

– Jesu li svi ovdje? – upita stražare.

– Jesu, gospodine zapovjedniče!

– I Gereb je ovdje?

– On je bio prvi, gospodine zapovjedniče.

Feri Ač odzdravi bez riječi, na što stražari opet podignu koplja iznad glave. To je u crvenokošuljaša bio pozdrav s oružjem.

Na maloj čistini otočića već su se okupili crvenokošuljaši. Kad je Feri Ač došao među njih, stariji se Pastor prodere:

– Na pozdrav!

I mnoga koplja s vrhovima od srebrnog papira podignu se iznad glava.

– Moramo se žuriti, dečki – reče Feri Ač pošto je odzdravio – jer sam malo zakasnio.

Pristupimo odmah poslu! Upalite lampaš!

Svjetiljka se nikada nije smjela zapaliti prije predsjednikova dolaska. Kad je svjetiljka gorjela, to je značilo da je Feri Ač na otočiću. Mladi Pastor upali svjetiljku i crvenokošuljaši se okupe oko njezina plamička. Nitko nije govorio, svi su očekivali zapovjednikovu riječ.

– Ima li kakvo izvješće? – upita Ač.

Javi se Sebenič.

– Onda?

– Pokorno javljam, iz našeg skladišta oružja nedostaje ona crveno-zelena zastava koju je gospodin zapovjednik zaplijenio od Pavlouličanaca.

Vođ je nabrao obrve:

– A od oružja sve je na broju?

– Jest. Kada sam došao ovamo, kao skladištar oružja pregledao sam u ruševini tomahavke i koplja. Svi su do jednoga tamo, samo je nedostajala zastavica. Netko ju je ukrao.

– Vidio si tragove?

– Da. Svaku večer po propisu, tako i sinoć, posipavam unutrašnjost ruševine finim pijeskom. Kada sam danas provjeravao, našao sam na njemu trag malih stopala koji je od otvora vodio do ugla gdje se zastava nalazila i opet natrag do otvora. Tamo mi je nestao jer je

tamo zemlja tvrda i obrasla travom.

– Trag stopala bio je malen?

– Da. Mnogo manji od Vendauerova, a on ima od nas najmanju nogu.

Nastade tišina.

– Netko stran hodao je po skladištu oružja – reče zapovjednik. – A k tome, to je bio dečko iz Pavlove ulice.

Marmor prođe kroz skupinu crvenokošuljaša.

– Naslućujem po tome – nastavi Ač – što bi neko drugo dijete odnijelo bar nešto od oružja. Ali odnesena je samo zastava, vjerojatno su Pavlouličanci poslali nekoga da ukrade i vrati njihovu zastavu. Znaš li što o tome, Gereb?

Znači, Gereb je već imao ulogu stalnoga špijuna. Ustao je:

– Ne znam o tome ništa.

– U redu. Možeš sjesti. To ćemo već izvidjeti. A sad se latimo našeg posla. Dobro znate kakvu smo sramotu doživjeli prošli put. Dok smo svi bili na otoku, neprijatelj je istaknuo crvenu cedulju na ovo drvo. Nismo ih mogli uhvatiti jer su bili spretni. Trčali smo za dvojicom nepoznatih dječaka sve do Činovničkog naselja i tek se tamo ispostavilo da su oni bez razloga trčali pred nama, a mi bez razloga za njima. Isticanjem cedulje jako su nas osramotili i zato slijedi osveta. Osvajanje grunda odgodili smo dok Gereb ne ispita teren. Sada će Gereb podnijeti izvješće, a mi ćemo odlučiti kada ćemo krenuti u rat.

Pogleda Gereba:

– Gereb! Ustani!

Gereb ponovo ustane.

– Čujmo izvješće! Što si obavio?

– Ja... – počeo dječak malo smušeno – ja sam mišljenja da i bez borbe možemo dobiti to područje. Pomislio sam, pa i ja sam nekada pripadao njima i zašto da budem onaj zbog kojeg... jednom riječju, ja sam podmitio Slovaka koji čuva gradilište i koji će sada odande... njih...

Zastade mu riječ u grlu. Nije mogao nastaviti jer ga je Feri Ač vrlo strogo gledao u oči. I još progovori snažnim, dubokim glasom, od kojeg su već mnogo puta drhtali dječaci kad se ovaj jaki momak razljutio na njih:

– Ne – grmio je – ti, čini se, još uvijek ne poznaješ crvenokošuljaše. Ne idemo mi podmićivati i cjenkati se. Ako nam ne daju na lijep način, onda ćemo uzeti. Ne treba meni ni Slovak, ni istjerivanje! Kakve su to podlosti?!

Svi su šutjeli, a Gereb je gledao u zemlju. Feri Ač ustane:

– Ako si kukavica, gubi se kući!

Sijevajući očima, rekao je to Gerebu. A Gereb se u tom trenutku jako uplašio. Osjećao je, ako ga sada crvenokošuljaši odbace, onda uistinu nema mjesta na ovome svijetu. Zato uzdigne glavu i pokuša govoriti hrabrim glasom:

– Ja nisam kukavica! Ja sam vaš, pripadam vama i prisegnut ću vam na vjernost!

– To je prava riječ – reče Ač, ali mu se u očima vidjelo da mu se pridošlica baš ne sviđa. – Ako želiš ostati s nama, prisegnut ćeš na naše zakone.

– Rado – reče Gereb i uzdahne.

– Daj ruku!

Rukovaše se.

– Odsad imaš kod nas čin poručnika. Sebenič će i tebi dati koplje i tomahavk i upisati te u tajni spisak. A sad slušaj. Stvar se ne može odgađati. Dan napada odredit ću sutra. Sutra poslije podne svi ćemo se sastati ovdje. Polovina naše udruge ući će iz Marijine ulice i zauzet će utvrdu. Drugoj polovini ti ćeš otvoriti malu kapiju iz Pavlove ulice, i ovaj dio će otjerati odande one sa gradilišta. Ako pobjegnu među drva, ostali će ih napasti sa utvrde. Nama treba igralište, i mi ćemo ga se dočepati, pa desilo se bilo šta!

Svi skočiše.

– Živio! – uzviknuše crvene košulje i digoše koplja uvis.

Vođa zatraži tišinu.

– Treba da te zapitam još nešto. Ne misliš li da oni iz Pavlove ulice slute da ti pripadaš nama?

– Ne vjerujem – odgovorio je novi potporučnik. – Ako je onomad i bio ovdje neko od njihovih, onda kada su istavili cedulju na drvo, nije me mogao vidjeti u mraku.

– Dakle, sutra poslije podne mirno možeš otići među njih?

– Mogu.

— Neće te sumnjičiti?

– Neće. Pa i kada bi sumnjali nešto, niko ne bi smio ništa reći, jer se svi boje mene. Nema među njima nijednog hrabrog dječaka.

Odjednom mu jedan oštar glas upade u riječ:

– Kako da nema!

Pogledaše okolo i Feri Ač iznenađeno zapita:

– Tko je to rekao?

Nitko nije odgovorio. A oštri glas se ponovo javi:

Kako da nema!

Sada su već jasno čuli da glas dolazi sa vrha velikog drveta. I odmah potom zašuštaše grane, stade se nešto krhati i lomiti među lišćem velikog drveta, i nakon jednog trenutka sa drveta side mali plavi dječak. Kada je sa posljednje grane skočio na zemlju, mirno je očistio svoju odjeću, stao uspravno i nepomično kao od kamena pogledao oštro zabezeknutu grupu crvenih košulja. Nitko nije mogao izustiti ni riječ, toliko je sve iznenadio ovaj neočekivano banuli mali gost.

Gereb probljedi.

– Nemeček! – reče uplašeno.

A mali plavi dječak odgovori:

– Da, Nemeček. To sam ja. I ne istražujte tko je ukrao zastavu iz skladišta oružja, jer to sam učinio ja. Evo, pogledajte, ja imam manju nogu od Vendauerove. I nisam se morao javiti, mogao sam ostati na vrhu dok se svi ne razidete. Tamo sam se skrivao već od pola četiri. Ali kad je Gereb rekao kako među nama nema ni jednog hrabrog, onda sam pomislio: "Hej,

pričekaj malo, pokazat ću ja tebi, ima među Pavlouličancima hrabrih momaka, ako nitko drugi, a ono običan vojnik Nemeček." Ovdje sam, molim; čuo sam cijelo vaše dogovaranje, ukrao sam našu zastavu, sada izvolite, činite sa mnom što vas je volja, mlatite me, istrgnite mi iz ruke zastavu jer vam je sam neću dati. Izvolite, izvolite samo naprijed! Ja sam sam, vas ima desetak.

Zacrvenio se dok je tako govorio i ispružio obje ruke. U jednoj je stiskao zastavicu. Crvenokošuljaši nisu mogli doći k sebi od zaprepaštenja. Samo su gledali sitnog plavokosog momčića koji je pao s neba među njih. On im je hrabro, jasno i glasno govorio u lice, uzdignute glave, kao da je imao snagu kojom bi mogao izlupati cijelo ovo društvo zajedno sa snažnim Pastorima i Ferijem Ačem.

Najprije su sebi došla dva Pastora. Odoše do Nemečeka i s obje strane prime ga za ruke. Mlađi je stajao s desne strane i već mu pokušavao istrgnuti zastavu iz ruke, kad se u nijemoj tišini začuje glas Ferija Ača:

– Stanite! Ne dirajte ga!

Pastori su s čuđenjem gledali svog zapovjednika.

– Ne dirajte ga – reče Ač – ovaj se dečko meni sviđa. Hrabar si momak, Nemeček, ili kako se već zoveš. Evo ruke. Prijeđi k nama crvenokošuljašima!

Nemeček je niječno kimao glavom:

– Ja ne! – odgovori prkosno.

Drhtao mu je glas, ali ne od straha nego od uzbuđenja. Blijed, ozbiljna pogleda, stajao je tamo i ponovio:

– Ja ne!

Feri Ač se nasmiješi pa reče:

– Ako nećeš prijeći, baš me briga. Ja i onako nikog nisam pozivao među nas. Onaj tko je ovdje morao je moliti da dođe. Ti si prvi koga sam pozvao. Ako nećeš, ne moraš doći...

I okrene mu leđa.

– Što će biti s njim? – pitali su Pastori. Zapovjednik im odgovori slijeganjem ramenima.

Stariji Pastor iskrenuo je slabašnu Nemečkovu ruku i istrgnuo mu crveno-zelenu zastavicu. Zaboljela ga je ruka. Pastori su imali proketo čvrste šake, ali mali plavokosi stisne zube i ni riječ mu ne prijeđe preko usnica.

– Imam je! – izvijesti Pastor.

Svi su iščekivali što će sada biti. Kakvu će strašnu kaznu izmisliti veliki Feri Ač. Nemeček je prkosno stajao na svom mjestu i stisnuo oči.

Feri Ač se okrene prema njima i mahne Pastorima:

– Ovaj je jako slabašan. Ne pristoji se tući ga. Nego... Okupajte ga malo.

Crvenokošuljaši se glasno nasmijaše. Smijao se i Feri Ač, smijali su se i Pastori. Sebenič je bacio kapu u zrak, Vendauer je skakao kao lud. Čak se i Gereb smijao ispod drveta. Samo je jedno lice ostalo ozbiljno u ovoj veseloj družbi: Nemečekovo malo lice. Bio je prehladen i već je danima kašljao. Majka mu je danas zabranila otići od kuće, ali mali plavokosi nije mogao ostatu u sobi. U tri sata pobjegao je i od pola četiri do večeri sjedio ovdje na vrhu drveta. Usprkos svemu tome, ni za cijeli svijet ne bi progovorio. Zar može kazati kako je prehladen?

Još više bi mu se smijali. I Gereb bi se smijao, kao što se sada smije: svi su mu se zubi vidjeli, toliko je razjapio usta. Dakle, nije progovorio. Trpio je neka ga usred hihota odvedu na obalu. Strašni dječaci bijahu ti Pastori. Jedan ga je držao za skupljene dvije ruke, a drugi za šiju. Do grla su ga umočili u vodu i u taj čas svi su kliknuli na otoku. Crvenokošuljaši veselo zaplešu na obali bacajući kape uvis uz podvikivanje:

– Huja hop! Huja hop! To bijaše njihova lozinka.

Ovaj mnogostruki "huja hop" stopio se s ludim smijehom, a vesela buka poremetila večernju tišinu otočića. Na obali gdje je Nemeček vrlo tužnim očima gledao iz vode, kao ožalošćena žaba, stajao je raširenih nogu Gereb, previjao se od smijeha i kimao glavom prema malom plavokosom.

Onda Pastori puste Nemečeka i on izađe iz jezera. Sad je bogme nastalo pravo pravcato veselje kad su mu vidjeli blatno odijelo s kojega je curilo i kapalo. Iz kaputića mu je istjecala voda, pa kako je pretresao rukama, tako su izlazili mlazovi kao iz kante. Svi su odskočili od njega kad se stresao kao mokrak pas. Obasuli su ga podrugljivim riječima:

– Žaba!

– Jesi li pio?

– Zašto nisi malo plivao?

Nije odgovarao. Gorko se smješкао i gladio svoj mokri kaput. Tada Gereb stane pred njega pa cereći se i oholo vrteći glavom upita:

– Je li bilo dobro?

Nemeček podigne prema njemu svoje velike modre oči i odgovori:

– Bilo je dobro – reče tiho i doda: – Dobro je bilo, mnogo bolje nego stajati na obali i ismijavati me. Radije bih u vodi stajao do Nove godine nego puhao u isti rog s neprijateljima mojih prijatelja. Baš me briga što su me umočili u vodu. Prošli put, kad sam te isto tako vidio s tuđincima, sam sam skočio u vodu. Ali mene možete zvati, laskati mi, možete davati darova koliko hoćete, meni ne trebate. I ako me još jednom, još sto, još tisuću puta umočite u vodu, i onda ću doći ovamo i sutra i prekosutra. Već ću se negdje prikriti gdje me nećete naći. Ne bojim se nikoga od vas. A ako dođete k nama u Pavlovu ulicu oteti nam zemlju, bit ćemo tamo! I pokazat ću vam tamo, gdje će nas biti na desetke, kako znam s vama drukčije govoriti nego što ovdje govorim. Lako vam je bilo sa mnom samim! Tko je jači taj i kvači. Pastori su ukrali moje pikule u muzeju jer su bili jači. Lako je deset na jednoga! Ali baš me briga. Mene možete tući, ako vam se sviđa. Jer da nisam htio, ne bih otišao u vodu. Ali ja nisam pristao uz vas. Radije me utopite u vodi, dotucite, ali ja ni tada neću biti izdajica, kao netko tko stoji... eno tamo...

Ispruži ruku i prstom pokaže prema Gerebu, kojemu sada zastane smijeh u grlu. Svjetlost svjetiljke pala je na lijepu plavokosu Nemečkovu glavicu i na mokro odijelo. Hrabro i ponosno, čista srca, gledao je Gerebu u oči. Gereb je ovaj pogled osjetio kao da mu je nešto teško palo na dušu. Uozbilji se i ponikne glavom. U ovom trenutku svi su šutjeli, nastala je tišina kao u crkvi, a jasno se moglo čuti kako s Nemečkova odijela kaplje voda na tvrdo tlo...

Veliku tišinu poremeti Nemečkov povik:

– Mogu li ići?

Nitko nije odgovorio. Još jednom upita:

– Zar me nećete pretući? Mogu li ići?

Kako ni sada nitko nije odgovorio, lijepo mirno i polako krene prema mostiću. Ni jedna se ruka nije pokrenula, ni jedan se dječak nije maknuo s mjesta. Sada su svi osjećali kako je ovo sitno plavokoso dijete pravi mali junak, pravi muškarac, koji zavređuje da bude odrastao čovjek... Dva stražara koja su cijelu večer sve gledala samo se zabezeknu, ali ni jedan se nije usudio dirnuti ga. Kad je Nemeček stupio na most, odjekne duboki, gromki glas Ferija Ača:

– Na pozdrav!!

Dva stražara stanu u "pozor" i podignu uvis koplja sa srebrnastim vrhovima. I svi ostali dječaci udare petom o petu i podignu svoja koplja uvis. Nitko nije progovorio ni riječi kad su vrhovi kopalja bljesnuli na mjesecini. Samo se čuo topot Nemečkovih koraka po mostu. Onda se nije čulo ni to, samo neko šljapkanje, kao kad netko hoda u cipelama punim vode... Nemeček je otišao.

Na otočiću su se dječaci zbunjeno pogledavali. Feri Ač stajao je pognute glave na sredim čistine. Pristupi mu Gereb, blijed kao zid. Počne mucati:

– Znaš... molim te ... – počeo je.

Ali mu Feri Ač okrene leđa. Tada se Gereb vrati djačacima koji su ukočeno stajali i pristupi starijem Pastoru.

– Znaš... molim te... – mucao je i njemu.

Pastor je slijedio primjer svoga zapovjednika. I on okrene leđa Gerebu koji je sada bespomoćno stajao. Nije znao što da radi. Onda progovori prigušenim glasom:

– Čini se, mogu otići.

Ni na to nitko nije odgovorio. Sada i on krene istim putem kojim je maloprije išao mali Nemeček, ali njega nitko nije pozdravio. Stražari na mostu naslonili su se na ogradu i gledali u vodu. I Gerebovi su koraci odjekivali u tišini botaničkog vrta...

Kada su crvenokošuljaši ostali potpuno sami, Feri Ač ode do starijeg Pastora. Stane toliko blizu da su im se lica gotovo dodirivala. Tiho ga upita:

– Ti si ovome dječaku uzeo pikule u muzejskom vrtu? Pastor tiho odgovori:

– Ja.

– I mlađi brat je bio s tobom?

– Da.

– Bio je "einstand"?

– Bio je.

– Zar nisam zabranio crvenokošuljašima pljačkanje pikula od male slabašne djece?

Pastori su šutjeli. Feri Ač nije trpio suprotstavljanje. Zapovjednik ih odmjeri od glave do pete i neprijepornim glasom, ali mirno, reče:

– Okupajte se.

Pastori su ga zabezeknuto gledali.

– Niste li razumjeli? Tako kako jeste, u odijelima. Sada se tu okupajte!

A kako u nekih dječaka opazi osmijeh, reče:

– Tko im se bude smijao, i on će se okupati.

Nato je sve prošla volja za smijehom. Ač pogleda Pastore i požurujući ih reče:

– No, okupajte se. Do grla. Jedan-dva! Obrati se odredu:

– Okret! Ne zurite u njih!

Crvenokošuljaši se zavrte na petama i okrenu leđa jezeru. Ni Feri Ač nije gledao kako će Pastori izvršiti kaznu. Oni su, pak, potišteni polako ulazili u jezero i sjeli u vodu do vrata. Dječaci ih nisu vidjeli, samo su čuli brčkanje u vodi. Feri Ač pogleda prema jezeru i uvjeri se da su se dvojica dječaka zagnjurila do vrata u vodu. Tada zapovjedi:

– Ostavi oružje! Kreći!

Odvede odred s otočića. Stražari ugase svjetiljku i pridruže se ostalima koji su topotom vojničkog koraka prešli most i izgubili se u gustišu botaničkog vrta...

Dvojica Pastora izašla su iz vode. Pogledavali su jedan drugog i zatim ugurali ruke u džepove, kao što su uvijek činili, pa su i oni krenuli. Ni riječi nisu rekli jedan drugome i jako su se sramili.

Otočić je, pak, ostao osamljen u tišini proljetne večeri pune mjesečine...

VI

Kada su dječaci sutradan oko pola tri jedan za drugim ulazili kroz vratašca grunda, na unutrašnjoj strani plota ugledali su velik arak papira pribijen velikim čavlima za dasku.

Veliki papir bijaše proglas što ga je, žrtvujući noć, napisao Boka. Bijaše ispisan crnim tušem, velikim tiskanim slovima, a samo su početna slova rečenica bila crvena kao krv. Tekst proglasa glasio je ovako:

PROGLAS!!!

Sada svatko mora biti spreman!

Našoj državi prijete opasnost,
i ako ne budemo hrabri, cijelo

ćemo opodručje izgubiti!

Grund je u opasnosti!

Crvenokošuljaši nas žele napasti!

Ali mi ćemo čvrsto stajati na svom

mjestu, pa ako ustreba i svojim životima

Obraniti svoju državu!

Neka svatko vrši svoju dužnost!

PREDSJEDNIK

Danas nitko nije imao volje za loptanjem. Lopta se tiho odmarala u Rihterovu džepu, jer on bijaše loptočuvar. Dječaci su išli amo-tamo, razgovarali o predstojećem ratu, pa se iznova vraćali do proglasa na plotu. Deset i dvadeset puta pročitali su nadahnjujuće riječi. Mnogi su ih već naučili napamet, pa su s pojedinih naslaga drva mudroslovnim borbenim glasom onima koji su stajali dolje. I ovi su, doduše, znali to napamet, ali su ipak otvorenih usta slušali. Zatim su opet odlazili do plotu, ponovno čitali i onda se i oni penjali na naslage i mudrovali.

Cijeli odred bijaše nadahnut ovim proglasom, prvim te vrste. Uistinu, veliko je moralo biti zlo i ozbiljna opasnost kad se Boka odlučio izdati proglas sa svojim uzvišenim potpisom.

Neke su pojedinosti dječaci već čuli. Tu i tamo čulo se Gerebovo ime, ali što je bilo s njim, nisu pouzdano znali. Predsjednik je iz određenih razloga smatrao dobrim držati u tajnosti slučaj s Gerebom. Između ostalog i zato što je računao da će ga uhvatiti ovdje, na grundu, i odmah izvesti pred sud. Naravno, Boka nije mogao ni sanjati da će mali Nemeček otići sam u neprijateljski tabor i napraviti svjetski skandal... Predsjednik je to saznao tek danas prije podne, poslije sata latinskoga, kad ga je u podrumu, gdje podvornik prodaje kruh s maslacem, Nemeček pozvao u stranu i sve mu ispričao. Na grundu je, međutim, u pola tri vladalo opće uzbuđenje i svi su čekali predsjednika. Općem uzbuđenju pridonijelo je još jedno posebno uzbuđenje. U srcu kit-udruge pukla je bruka. Sasušio se društveni kit. Raspucao se i postao neupotrebljiv, što treba razumjeti kako ga se više nije moglo stiskati. To je nesumnjivo bila predsjednikova pogreška, jer nakon svega što se dogodilo ne treba ni objašnjavati kako je predsjednikova dužnost bila ponovno sažvakati kit. Novi predsjednik, Kolnai, na najgrublji je način izigrao tu obvezu. Lako se možemo domisliti tko je na to imao prigovor. Barabaš bijaše taj koji je sve potaknuo. Išao je od jednog do drugog i oštrim riječima istupao protiv predsjednikove nemarnosti. Njegovo trčkanje urodilo je plodom: uspio je dio članova nagovoriti da zahtijevaju sazivanje izvanredne skupštine. Kolnai je slutio o čemu je riječ.

– U redu – rekao je – ali grund sada ima prednost. Izvanrednu skupštinu sazvat ću tek sutra.

No Barabaš je galamio:

– To nećemo trpjeti! Čini se da se gospodin predsjednik uplašio!

– Tebe?

– Ne mene nego skupštine! Zahtijevamo da još danas sazoveš skupštinu.

Kolnai je upravo htio na ovo odgovoriti, kad se od vrata začula lozinka Pavlouličanaca:

– Haho! Ho! Haho! Ho!

Svi pogledaše u tom smjeru. Boka je ušao kroz vrata. Uz njega je išao Nemeček s velikom crvenom kukičanom maramom oko vrata. Predsjednikov dolazak prekinuo je raspru. Kolnai je odjednom popustio.

– Pa dobro, održat ćemo skupštinu još danas. Ali prije čujmo Boku!

– S time ću se pomiriti – odgovori Barabaš. Ali tada su se članovi kit-udruge već okupili oko Boke i nasrnuli na njega s tisuću pitanja.

Boka mahne neka bude tišina. Onda, uz punu pozornost prisutnih, reče:

– Momci! Već ste na proglasu mogli pročitati kakva nam opasnost prijeti. Naši su špijuni

bili u neprijateljskom taboru i saznali da crvenokošuljaši za sutra planiraju napad.

Na to nastade mrmor. Nitko nije očekivao da će rat početi već sutra.

– Da, sutra – nastavi Boka – i zato od danas proglašavam opsadno stanje. Svi se moraju pokoravati nadređenima, a časnici su dužni pokoravati se meni. Nemojte, međutim, vjerovati da će to biti dječja igra. Crvenokošuljaši su jaki momci i ima ih mnogo. Borba će biti vrlo teška. Nikoga ne želimo prisiljavati. Zato sada izjavljujem: tko ne želi sudjelovati u borbi, neka se odmah javi!

Na ovo nastade velika tišina. Nitko se nije javio. Boka ponovno opomenu:

– Tko ne želi sudjelovati u ratu, neka istupi.

Nitko nije istupio.

Svi poviču u jedan glas:

– Nitko!

– Onda dajte svi riječ da ćete sutra u dva biti ovdje.

Svi su redom stupali pred Boku i davali mu riječ da će sutra doći. Kada se sa svakim rukovao, povišenim glasom reče:

– Tko, pak, sutra ne bude ovdje, taj je nečastan kršitelj zadane riječi i neka nikada više ne stupi ovamo jer ćemo ga otjerati batinom.

Lesik izađe iz reda:

– Gospodine predsjedniče – reče – svi smo ovdje, samo Gereba nema.

Nato nastade grobna tišina. Svi su znatiželjno iščekivali: što li je to s Gerebom? Ali Boka ne bijaše od onih koji skreću s prvotnog plana. On nije želio osuditi Gereba tako da ga napadne ovdje pred svima.

Više njih je pitalo:

– Što je s Gerebom?

– Ništa – odgovori mirno Boka. – O tome ćemo drugom prilikom. Sada se više brinimo kako dobiti bitku. Ali prije nego što izdam zapovijedi, htio bih nešto izjaviti. Ako se neki među vama ljute, neka tome sada bude kraj. Koji su u svađi, neka se pomire.

Nastade tišina.

– Onda? – pitao je predsjednik. Među vama nema posvađanih? Vajs skromno reče:

– Ja znam da...

– Samo reci!

– Da... Kolnai... i Barabaš...

– Uistinu? Barabaš pocrveni.

– Da – reče – Kolnai...

Kolnai pak doda:

– Da... Barabaš...

– Pa onda, pomirite se odmah – poticao ih je Boka – inače ću vas obojicu izbaciti. Boriti se možemo samo ako smo među sobom prijatelji!

Dvojica posvađanih odgegaju se do Boke i hoćeš-nećeš pruže jedan drugom ruku. Nisu još ni pustili ruke, a Barabaš se javi:

– Gospodine predsjedniče!
 – Što je?
 – Imao bih jedan uvjet.
 – Koji?
 – To... ako crvenokošuljaši slučajno ne napadnu, onda... onda... mogu biti ponovno u zavadi s Kolnaiem, jer...

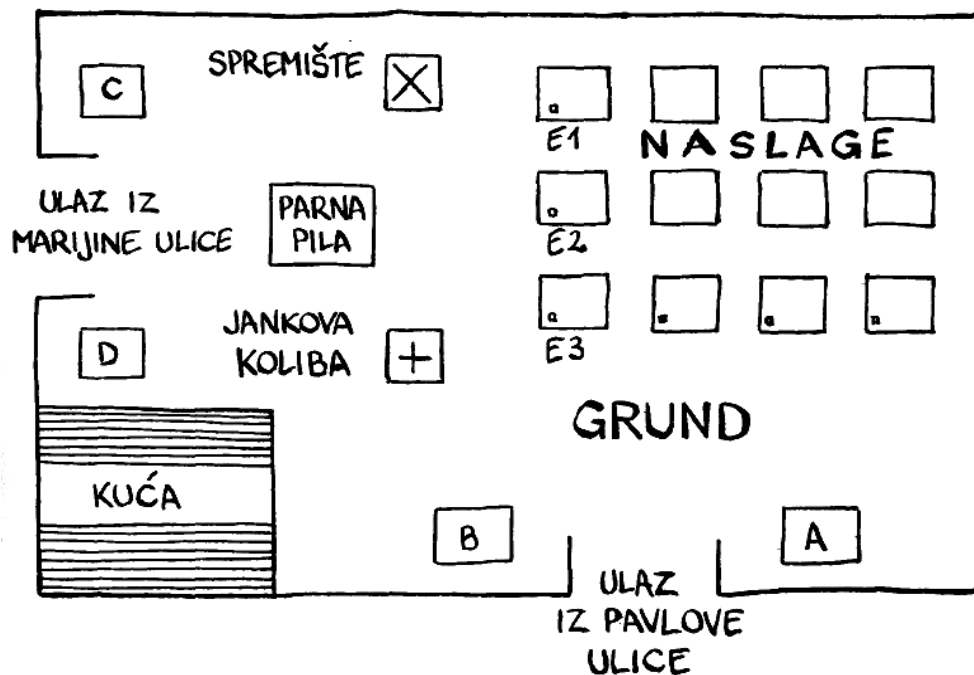
Boka ga pogleda kao da ga je htio probosti tim pogledom:

– Šuti!

Na to Barabaš zašuti. Ali bio je pomalo gnjevan i ne zna se što bi dao kad bi ovog časa mogao udariti u slabine Kolnaia koji se veselo smješкао...

– Sada pak – reče Boka – neka vojnik donese ratni plan.

Nemeček spremno posegne u džep i izvadi list papira. To bijaše ratni plan koji je poslije objeda smislio Boka. Ratni plan bijaše ovakav:

Stavi ga na kamen i svi se dječaci okupe oko njega. Svatko je znatiželjno čekao kamo će njega postaviti, kakva će mu uloga biti dodijeljena. Boka je počeo objašnjavati ratni plan:

– Budite pozorni. Neprekidno gledajte ovaj crtež. Ovo ovdje je karta naše države. Neprijatelj će, prema obavijestima naših uhoda, napasti s dviju strana: od Pavlove ulice i od Marijine ulice. Ove dvije četvorine s ubilježnim slovima A i B znače dvije bojne određene za obranu vrata. Bojna A sastoji se od tri čovjeka pod Vajsovim zapovjedništvom. Bojna B sastoji se također od trojice, a zapovijeda joj Lesik. Vrata s Marijine ulice također će braniti dvije bojne. Ovdje je zapovjednik C trupa Rihter, a D trupe vodit će Kolnai.

Jedan glas upadne:

– Zašto ne ja?

– Tko se to javio? – reče strogo Boka.

Javi se Barabaš.

– Opet ti? Ako kažeš još jednu riječ, stavit ću te pred vojni sud. Sjedi!

Barabaš je nešto mumljao i sjeo. Boka nastavi objašnjavati. Crne točke označene slovima E jesu utvrde. Njih ćemo opskrbiti pijeskom, tako da su dva čovjeka dovoljna u svakoj utvrdi. Lako se boriti pijeskom. Utvrde su, osim toga, blizu jedna drugoj, tako ako jedna bude napadnuta, druga može bombardirati napadače. Utvrde 1, 2 i 3 brane grund prema Marijinoj ulici, a utvrde 4, 5 i 6 pomagat će bojnama A i B pješčanim bombama. Tko ide u koju utvrdu reći ću poslije. Zapovjednički bojni sami će sebi izabrati po dva čovjeka. Jeste li razumjeli?

– Jesmo! – čuo se jednoglasan odgovor.

Dječaci su sada otvorenih usta i razrogačenih očiju buljili u sjajni ratni plan, a neki su izvadili bilježnice i marljivo upisivali što im je predsjednik-zapovjednik rekao.

– Eto – rekao je Boka – to bi bio raspored snaga. Sada dolazi prava ratna zapovijed. Neka svatko dobro pazi. Kad izvidnik, smješten na vrhu plotu, javi da se crvenokošuljaši približavaju, snage A i B otvorit će vrata.

– Otvoriti?

– Da, otvoriti. Mi se nećemo zatvoriti, mi ćemo prihvatiti borbu. Neka uđu, a mi ćemo ih izbaciti. Dakle, otvorit ćemo vrata i pustiti njihove trupe. Kad ude njihov posljednji čovjek, napast ćemo ih. Istodobno će utvrde 4, 5 i 6 početi bombardirati. To je zadatak jednih snaga prema Pavlovoj ulici. Ako je moguće, izbacite ih, ako ne, barem spriječite prodor preko crte koju čine utvrde broj 3, 4, 5 i 6 i neka ne ostanu na grundu. Druge snage: vojska kod Marijine ulice dobiva već teži zadatak. Rihter i Kolnai, slušajte dobro! Bojne C i D poslat će izvidnika u Marijinu ulicu. Kad se druge jedinice crvenokošuljaša pojave u Marijinoj ulici, bojne će zauzeti borbeni raspored. Kada na velika vrata uđu crvenokošuljaši, onda će obje bojne hiniti bijeg. Pogledajte ovamo... na karti... vidite li ...? Bojna C, to je tvoja, Rihter... utrčat će u kolnicu...

Pokaže prstom:

– Evo ovdje. Razumiješ?

– Bojna D, ona Kolnaieva, utrčat će u Slovakovu kolibicu. Gledajte dobro kartu. Crvenokošuljaši će na to zaobići slijeva i zdesna parnu pilu, a iza pile sučelit će se s utvrdama 1, 2 i 3. One će odmah početi bombardirati. U istom trenutku dvije će bojne krenuti na juriš, jedna iz kolnice, druga iz kolibice, i napasti neprijatelja s leđa. Ako se budete hrabro borili, neprijatelj će se naći u škripcu i morat će se predati. Ako se ne preda, potisnut ćete ih u kolibicu i za njima zabraviti vrata. Kad ovo bude gotovo, onda će bojna C proći kraj kolibe, a bojna D će, pak, zaobići naslage drva pa će obje požuriti u pomoć bojnama A i B. Posade utvrda broj 1 i 2 zatim će se prebaciti u utvrde broj 4 i 5 i pojačati bombardiranje. Tada će se bojne A, B, C i D prestrojiti u jednu crtu te napasti i goniti neprijatelja prema vratima u Pavlovoj ulici. Za to će vrijeme sve utvrde, preko naših glava, bombardirati neprijatelja, koji se neće moći oduprijeti našim ujedinjenim snagama. Onda ćemo ih izbaciti kroz vrata na Pavlovoj ulici. Jeste li razumjeli?

Nastade golemo oduševljenje nakon ovog pitanja. Bacali su uvis šalove i kape. Nemeček

je skinuo s vrata veliku crvenu maramu i prehladenim glasom upao u opće klicanje:

– Živio predsjednik!

– Živio! – odjeknulo je sa svih strana. Boka je iznova mahnuo:

– Tišina. Još nešto. Ja ću sa svojim pobočnikom biti u blizini bojni C i D. Što po njemu poručim, prihvatite kao da sam osobno zapovjedio.

Jedan glas upita:

– Tko je pobočnik?

– Nemeček.

Nekolicina se zgedala. Članovi kit-udruge gurdali su se kako bi trebalo protiv toga prosvjedovati.

Čule su se pripomene:

– Kaži već jednom, no!

– Kaži ti!

– Zašto ja? Kaži ti!

Boka ih je gledao s čuđenjem.

– Imate li kakvih zamjerki?

Lesik bijaše jedini koji se usudio govoriti:

– Imamo.

– A kakve?

– Na skupštini kit-udruge, prošli put... kada...

Boka je izgubio strpljenje. Izdere se na Lesika:

– Dosta! Šuti! Ne zanimaju me vaše gluposti. Nemeček će biti moj pobočnik, i točka. Tko riječ progovori protiv njega, ići će pred ratni sud.

Ova izjava bijaše malo prestroga, ali svi uvidješe da se u ratnim vremenima samo tako može uspjeti. Pristali su, dakle, da Nemeček bude pobočnik. Neki šapat ipak je prošao kroz redove čelnika kit-udruge. Govorili su kako je to uvreda za udruhu. I sramili su se što je u ratu dobio tako važnu ulogu onaj koga je skupština obilježila kao izdajnika i čije su ime upisali malim slovima u crnu knjigu. Ali da su znali...

Sada je Boka izvadio iz džepa popis imena. Pročitao je tko je određen za koju utvrdu. Zapovjedniči bojni izabrali su po dva svoja čovjeka. Sve se to obavljalo vrlo ozbiljno, a dječaci su bili tako uzbuđeni da ni jedan nije izustio ni riječi. Kad je sve bilo obavljeno, Boka zapovjedi:

– Svi na svoja mjesta! Održat ćemo manevre.

Odjednom se svi rastrčale, svatko na svoje mjesto.

– Svi pričekajte dok ne dobijete novi nalog! – poviče za njima Boka.

Sada je ostao sam na sredini grunda zajedno sa svojim pobočnikom Nemečekom. Pobočnik, jadan, jako je kašljao.

– Erne – blago mu reče Boka – stavi opet maramu oko vrata. Jako si se prehladio.

Nemeček je zahvalno pogledao svog prijatelja i poslušao ga kao starijeg brata. Omotao je veliku crvenu maramu oko vrata, tako da su mu se iz nje vidjele samo uši.

Zatim mu se Boka obrati:

– Sada ću po tebi poslati zapovijed na utvrdu broj 2. Pazi dobro...

Ali Nemeček u tom trenutku učini nešto što nikad nije učinio: upao je u riječ pretpostavljenome.

– Oprosti, ali bih ti prije želio nešto reći. Boka namršti čelo:

– Što to?

– Ovdje su maloprije članovi kit-udruge...

– Ostavi, molim te – poviče nestrpljivo predsjednik – i ti ozbiljno shvaćaš ove gluposti?

– Da – odgovori Nemeček – jer ih i oni ozbiljno shvaćaju. I ja osjećam kako su oni bedaci i baš me briga što misle o meni, ali ne bih volio da ti... da me i ti prezireš.

– A zašto bih te prezirao?

Kroz veliku crvenu maramu piskavim glasom odgovori:

– Jer su me oni proglasili izdajicom...

– Izdajica? Ti?

– Uistinu, ja.

– No to me baš zanima.

Zapinjući i prigušena glasa, Nemeček mu ispriča što se dogodilo. Kako se upravo tada morao žuriti kad su članovi kit-udruge polagali tajnu prisegu. Iskoristili su tu slučajnost i izjavili kako bježi zbog toga što se ne usuđuje stupiti u članstvo tajnog društva. Da je izdajica i nečastan.

– Sve se to događa zato što su oni poručnici, natporučnici i satnici, pa zamjeraju što se predsjednik druži s običnim vojnikom kome povjerava čak i državne tajne. I, konačno, zabilježili su moje ime u crnu knjigu malim slovima.

Sve je to Boka strpljivo slušao. Onda opet zašuti. Boljelo ga je što među dječacima ima i ovakovih. Boka bijaše pametan dječak, ali ipak još nije spoznao da su drugi ljudi posve drukčiji i da to na bolan način moramo spoznati. Onda s dragošću pogleda malog plavokosog.

– U redu je, Erne – reče – samo ti radi svoj posao i ne brini se za njih. Sada, uoči rata, ne želim ništa reći. Ali kad jednom završi rat, već ću im pokazati. A sada otkasaj što brže do utvrda 1 i 2 i odnesi zapovijed da se dječaci prebace u utvrde 4 i 5. Želim vidjeti koliko im za to treba vremena.

Vojnik stane u stav "pozor", ukočeno salutira i u tom trenutku pomisli kako je žalosno što se zbog rata mora odgađati pitanje nečije časti. Ipak priguši svu gorčinu i vojnički reče:

– Razumijem, gospodine predsjedniče!

Odmah odgalopira. Prašila se iza njega zemlja i pobočnik se začas izgubi među naslagama drva. Odozgo, iz utvrda, izvirivale su okrugle dječje glavice raširenih očiju. S lica im se moglo čitati uzbuđenje, koje obuzme i prave vojnike prije sukoba, kao što to znamo iz izvješća hrabrih ratnih izvjestitelja.

Boka je, međutim, ostao sam u sjedištu grunda. Na velikom ograđenom prostoru čula se buka kočija, ali se Boka osjećao kao da nije usred velikoga grada nego negdje daleko u stranoj zemlji, na nekim prostranim poljanama gdje će sutra jedna bitka odlučiti o sudbini naroda.

Dječaci se nisu oglasili ni jednim povikom, svaki je bio miran na svom mjestu i čekao zapovijed. Boka je osjećao da sada sve ovisi o njemu. O njemu ovisi dobrobit i budućnost ovoga malog društva. O njemu ovise vesela popodneva, loptanja, razne igre i zabave u kojima su uživali njegovi pajdaši.

I Boka je sada bio ponosan što se prihvatio ovakvog zadatka.

– Da – reče u sebi – ja ću vas obraniti!

Pogleda uokolo po dragom grundu. Onda pogleda prema naslagama iza kojih se znatiželjno uzdizao vitki željezni dimnjak parne pilane ispuhujući snježnobijele oblačiće pare tako veselo kao da je današnji dan isti kao i drugi, kao da sada nije sve na kocki...

Da, Boka se osjećao kao veliki vojskovođa uoči presudne bitke. Mislio je na velikog Napoleona. I odlutao je u budućnost. Kako će biti? Što će on postati? Hoće li zaista postati pravi vojnik, hoće li jednom zapovijedati vojnicima u odorama, negdje daleko u pravoj bitki – ne za komadić ledine, kao što je ovaj grund, već za veliki komad zemlje što se zove domovina? Ili će biti liječnik koji će svakodnevno voditi hrabru bitku s bolestima?

Dok je Boka razmišljao, tiho se spustio suton ranog proljetnog dana. Duboko uzdahne i krene prema naslagama izvršiti smotru posada na utverdama.

Dječaci su s vrhova naslaga primijetili kako im se približava zapovjednik. U utverdama nastade užurbanost. Lijepo su poredali pješčane bombe i svi stali u stav "pozor".

Zapovjednik se odjednom zaustavi i pogleda unatrag. Onda se okrene i požuri prema vratašcima na plotu.

Netko je kucao na vrata. Boka povuče zasun i otvori vratašca. Od iznenađenja zatetura.

Pred njim je stajao Gereb.

– A to si ti? – reče ovaj zbunjeno.

Boka nije mogao odmah odgovoriti. Gereb polako uđe i zatvori za sobom vrata. Boka još uvijek nije znao što Gereb hoće. Gereb sada nije bio onako veseo i smiren kao inače. Bijaše blijed i tužan; rukama je uznemireno popravljao ovratnik i vidjelo se na njemu da želi nešto kazati, ali ne zna kako bi počeo. Boka nije progovorio, ni Gereb nije rekao ni riječi, pa su tamo neko vrijeme stajali gledajući se u oči, a ni jedan nije znao što mu je činiti. Konačno progovori Gereb:

– Došao sam zato... zato da s tobom razgovaram.

Nato i Boka dođe do glasa. Jednostavnim i ozbiljnim glasom odgovori:

– Ja nemam o čemu s tobom razgovarati. Najpametnije će biti ako sada izađeš na ova vrata onako kako si i ušao.

Dječak, međutim, nije prihvatio ovaj savjet.

– Vidi, Boka – reče – ja znam da si ti već sve saznao. Znam da svi vi ovdje već znate kako sam se pridružio crvenokošuljašima. Ja sada nisam došao ovamo kao uhoda nego kao dobar prijatelj.

Boka mu tiho odgovori:

– Ti nisi mogao doći ovamo kao dobar prijatelj.

Gereb spusti glavu. Bio je pripravan na doček s grubostima, da će ga izbaciti, ali nije

očekivao da će netko s njime razgovarati s tihom tugom. To ga je jako zaboljelo. Više nego da su ga pretukli. Sada je i on već govorio tiho i tužno:

– Došao sam popraviti svoju pogrešku.

– To se ne može popraviti – rekao je Boka.

– Ali ja sam se pokajao... jako sam se pokajao... i donio sam natrag zastavu koju je odavde odnio Feri Ač, a mali Nemeček ponovno ukrao... koju su mu zatim Pastori istrgli iz ruku...

Rekavši to, izvuče ispod kaputa crveno-zelenu zastavicu. Boki zasjaše oči. Zastavica bijaše zgužvana, bijaše razderana, vidjelo se na njoj kako se za nju vodila borba. Ali upravo to bijaše lijepo na zastavici. Bijaše poderana, kao prava zastava u žestini bitke.

– Zastavu ćemo – reče Boka – sami oteti od crvenokošuljaša. Ako je ne uspijemo vratiti, onda je sve uzalud... Onda ćemo ionako morati otići odavde, razići se... nećemo više biti zajedno... Ovako nam zastava ne treba. Ni ti nam ne trebaš...

Boka učini kretnju kao da želi otići. Kao da hoće Gereba skinuti s vrata. Ali ovaj ga primi za kaput.

– Janoš – reče prigušenim glasom – uvidio sam koliko sam jako zgriješio prema vama. Ja želim popraviti svoju pogrešku. Oprosti mi!

– O – odgovori Boka – ja sam ti već oprostio.

– I primit ćete me natrag?

– To baš ne.

– Ni na koji način?

– Ni na koji način.

Gereb izvadi rupčić i njime pokrije oči. Boka mu tužno reče:

– Ne plači, Gereb, nije mi drago da tu preda mnogom plačeš. Idi lijepo kući i ostavi nas na miru. Sada si, naravno, došao ovamo jer si kod crvenokošuljaša izgubio povjerenje.

Gereb stavi rupčić u džep i pokuša ostaviti dojam muževnosti.

– Pa dobro – reče – otići ću. Vi me više nećete vidjeti. Ali dajem ti riječ, nisam došao ovamo zato što su me crvenokošuljaši zamrzili. Drugi su uzroci tome.

– Kakvi to uzroci?

– To neću reći. Možda ćeš jednom saznati. Ali jao meni ako to saznaš...

Predsjednik ga je razrogačeno gledao:

– To ne razumijem.

– Sada ti neću objašnjavati – zamuckivao je Gereb i krenuo prema vratašcima. Tamo se okrene još jedanput i reče:

– Uzalud te molim još jedanput da me primite natrag?

– Uzalud.

– Onda... neću ni moliti.

Istrči i zalupi vratima. Boka se nekoliko trenutaka kolebao. Prvi put u životu bio je prema nekome nemilosrdan. Već je htio poći za njim i doviknuti mu: "Vrati se, ali se onda lijepo ponašaj!" – kadli se sjeti jednog prizora. Onoga smijeha kojim je neki dan Gereb protrčao kraj

njega u Pavlovoj ulici, kad ih je ismijao. Kad su on i Nemeček stajali na rubu pločnika, tužni, pognute glave, a u ušima s tim podrugljivim i zlobnim smijehom.

– Ne – reče samom sebi – neću ga zvati. On je zao dječak.

Okrene se. Malo prije je htio poći prema naslagama, ali je zbog iznenađenja morao stati. Gore na naslagama stajali su svi dječaci, čak i oni koji nisu bili raspoređeni u utvrde, i vidjeli ovaj prizor. Cijela mala vojska nijemo se postrojila gore na drvenim kockama, nitko nije progovorio ni riječi, a svi su suspregnuta daha čekali što će se dogoditi između Boke i Gereba. A kad je Gereb izašao, a Boka krenuo prema naslagama, izbilo je potisnuto uzbuđenje i cijela je vojska u jedan glas, kao jedan čovjek, počela klicati.

– Živio! – orilo se iz svježih dječjih grla s naslaga, dok su kape letjele uvis.

– Živio predsjednik!

I strašni zvižduk propara zrak, takav zvižduk što ga možda ni parna lokomotiva ne može proizvesti ni s najvećim naporom. Zvonak i slavodobitan bijaše taj zvižduk. Naravno, to je Čonakoš zazviždao. On je sav sretan gledao okolo i smijuljio se:

– Nikad u životu nisam tako slatko fićuknuo!

Boka je zastao na sredini grunda i sav oduševljen salutirao prema svojim vojnicima. Sada je opet mislio na velikog Napoleona. Njega je tako voljela njegova stara garda.

Svi su vidjeli prethodni prizor i svi su bili načistu s Gerebom. Nisu mogli čuti što su govorila dva dječaka kod vratašca, ali su po pokretima sve razumjeli. Vidjeli su Bokin odlučan pokret odbijanja. Vidjeli su da mu nije pružio ruku. Vidjeli su kako je Gereb zaplakao i kako je pošao. A onda kad se kod vrata okrenuo i ponovno obratio Boki, svi su se skamenili. Lesik je tada šaputao:

– Jao... što ako mu sada oprostiti?

Ali kada je Gereb ipak otišao i kad su vidjeli da Boka niječno klima glavom, jednostavno je iz njih izbilo oduševljenje. I zagrmjelo je "živio" kad je njihov predsjednik krenuo prema njima. Svidjalo im se kako njihov predsjednik nije neko dijete nego ozbiljan muškarac. Željeli su ga zagrliti i poljubiti. Ali ratna su vremena, ne može se ništa drugo učiniti nego samo klicati. To su i učinili punim plućima i koliko ih je grlo nosilo.

– Tvrd si momak, stari! – rekao je ponosno Čonakoš, ali se odmah ispravio:

– Ne "stari"... oprostite... gospodine predsjedniče.

Zatim su počeli manevri. Odjeknule su gromke zapovijedi, bojne su jurile između naslaga drva, jurišali su na utvrde, a pješane bombe letjele lijevo-desno. Sve je teklo sjajno. Svatko je dobro znao svoju ulogu. To je podizalo oduševljenje.

– Pobijedit ćemo! – čulo se sa svih strana.

– Otjerat ćemo ih!

– Svezat ćemo zarobljenike!

– Uхватit ćemo i samog Ferija Ača! Samo je Boka ostao ozbiljan.

– Neka vam slava ne pomuti mozak – rekao im je. – Veselite se nakon rata. Sada možete kućama. Još jednom kažem: tko sutra na vrijeme ne dođe, taj je krivokletnik!

Time su manevri završeni. Ali nikome se nije išlo kući. Okupili su se u grupice i pričali o

Gerebovu slučaju.

Barabaš se derao:

– Kit-udruga! Kit-udruga!

– Što hoćeš? – pitali su dječaci.

– Skupštinu!

Kolnai se sjeti skupštine koju je prije obećao i pred kojom bi se on morao opravdati od optužbe da je društveni kit ostavio da se sasuši. Žalosno je pristao:

– Pa dobro – reče – neka bude skupština. Molim poštovane članove da se okupe!

Poštovani članovi na čelu s tužiteljem Barabašem krenu između naslaga prema plotu da tamo održe skupštinu.

– Čujmo! Čujmo! – vikao je Barabaš. Kolnai, međutim, započne službenim glasom:

– Otvaram sjednicu. Gospodin Barabaš javio se za riječ.

– Khm, khm! – čistio je grlo Barabaš pomalo prijeteći. – Uvažena skupštino! Gospodin predsjednik imao je sreću, jer je zbog manevara zamalo otpala skupština koja će predsjednika dotući.

– Oho! Oho! – poviče suprotna strana.

– Meni uzalud ohaš – vikao je govornik – jer ja znam što govorim. Gospodin predsjednik je s manevrima malo odgodio stvar, ali sada je više ne može odgađati. Jer sada...

Odjednom prekine. Na vratašcima plota čulo se snažno lupanje, a sada su se dječaci bojali svake neočekivane buke. Nije se moglo znati dolazi li neprijatelj.

– Što je to? – upita govornik. Ostali se pretvoriše u uho. Onda se opet čulo jako, nestrpljivo lupanje.

– Lupaju na vratima – reče drhtavim glasom Kolnai i ode pogledati kroz razmake na daskama plota. Onda se začuđena lica obrati dječacima:

– Tu je neki gospodin.

– Gospodin?

– Da. Neki gospodin s bradom.

Otvori vratašca. Zaista, uđe dobro odjeven gospodin u velikom crnom kaputu. Imao je crnu okruglu bradu i nosio naočale. Zastao je na pragu i po vikao:

– Vi ste dječaci Pavlove ulice?

– Jesmo – odgovoriše članovi kit-udruge u jedan glas. Nato uđe čovjek u ogrtaču i odjednom ih blago pogleda.

– Ja sam Gerebov otac – reče dok je za sobom zatvarao vratašca.

Na to nastade tišina. To već mora biti ozbiljna stvar kad je Gerebov otac došao ovamo. Lesik gurne u slabine Rihtera:

– Otrči i pozovi Boku!

Rihter otrči prema parnoj pilani, gdje je Boka upravo upoznao dječake sa slučajem Gereb. Bradati gospodin, pak, obrati se članovima kit-udruge:

– Pa zašto ste izbacili mog sina?

Kolnai istupi:

– Zato što nas je izdao crvenokošuljašima.
– A tko su ti crvenokošuljaši?
– Jedna druga skupina dječaka koji zalaze u botanički vrt... ali sada hoće od nas uzeti ovo mjesto, jer se oni nemaju gdje loptati. Oni su naši neprijatelji.

Bradati čovjek namršti čelo:

– Moj sin je maloprije došao kući plačući. Dugo sam ga ispitivao što mu je, ali nije htio priznati. Konačno, kad sam mu zaprijetio, priznao je da je osumnjičen kao izdajica. Nato sam rekao: "Ja ću sada uzeti šešir i otići do onih dječaka. Razgovarat ću s njima i pitati ih što je od toga istina. Ako nije istina, zahtijevat ću od njih neka te mole za oprostjenje. Ako je, međutim, istina, bit će velikog zla, jer je tvoj otac cijeloga života bio pošten i neće trpjeti da mu sin bude izdajica svojih pajdaša." To sam rekao. Sada sam ovdje i pozivam vas, recite pošteno, po duši, je li vas moj sin izdao. Dakle?

Nastade nijema tišina.

– Dakle? – ponovi Gerebov otac. – Ne bojte se! Kažite istinu! Ja moram znati jeste li nepravedno povrijedili moga sina ili je zaslužio kaznu.

Nitko nije odgovorio. Nitko nije htio ojaditi ovog, po izgledu dobrog, čovjeka u ogrtaču koji je ljubomorno bdio nad značajem svoga sina gimnazijalca. On se, pak, obrati Kolnaju:

– Ti si rekao da vas je izdao. Sada to moraš dokazati. Kad je izdao? Kako je izdao?

Kolnai je mucao:

– Ja... a... sam čuo...

– To nije ništa. Tko od vas zna pouzdano? Tko je vidio? Tko zna?

U tom trenutku pojaviše se ispod utvrda Boka i Nemeček. Doveo ih je Rihter. Kolnai se pribere.

– Molim – reče – tamo dolazi... onaj mali plavokosi... to je Nemeček... on je vidio. On zna.

Pričekali su da se tri dječaka približe. Ali Nemeček produži ravno prema vratašcima. Kolnai poviče:

– Boka! Dođite malo ovamo!

– Sada ne možemo – odvratila Boka – izvolite malo pričekati. Nemečeku je jako zlo, ima napadaj kašlja... moram ga otpratiti kući...

Čovjek u ogrtaču, kad je čuo Nemečekovo ime, dovikne mu:

– Ti si taj Nemeček?

– Da – odgovori tiho mali plavokosi i priđe crnom čovjeku. Ovaj mu strogo reče:

– Ja sam Gerebov otac. Došao sam ovamo jer bih htio saznati je li moj sin izdajica ili nije. Tvoji pajdaši kažu kako si ti vidio i da znaš. Odgovori iskreno: je li istina ili nije?

Nemečeku je gorjelo lice od groznice. Sada već bijaše ozbiljno bolestan. Kucalo mu je u sljepoočicama, ruke su mu gorjele. I nekako je čudan bio svijet oko njega... A ovaj bradati čovjek s naočalama tako mu se strogo obratio kao gospodin profesor Rac lošem đaku... i ovi dječaci koji bulje... i rat... i toliko uzbuđenja... i ovo strogo pitanje iza kojeg je stajala i prijatna da će biti veliko zlo ako je Gereb zaista izdajica...

– Odgovori! – požurivao ga je crni čovjek. – Sada govori ti! Odgovaraj! Je li bio izdajica? A mali plavokosi hrabro je odgovorio. Od groznice crvena lica i plamtećih očiju, kao da je on krivac, tiho je priznao:

– Ne, molim. Nije izdajica.

Otac se ponosno okrene prema ostalima:

– Znači, lagali ste?

Članovi kit-udruga stajali su kao skamenjeni. Ni pisak se nije čuo.

– Haha! – rekao je podrugljivo crnobradi čovjek. – Znači, lagali ste! Odmah sam znao da je moj sin pošteno dijete.

Nemeček je jedva stajao na nogama. Skromno upita:

– Mogu li otići?

Bradati čovjek mu se podsmjehne:

– Možeš otići, ti sveznalice!

Nemeček otetura uz Bokinu pomoć na ulicu. Sada mu se već ispreplele ispred očiju. U toj zbruci plesali su pred njime crni čovjek, ulica, naslage drva i čudne su mu riječi zujale u ušima. "Dečki, na utvrde!" – zavijao je jedan glas. A neki drugi je govorio: "Moj sin je izdajica?" Crni se čovjek podrugljivo smijao: usta su mu bila kao školske dveri, a na te dveri izlazio je profesor Rac...

Nemeček skine kapu.

– Koga pozdravljaš? – pitao ga je Boka. – Nema žive duše u cijeloj ulici.

– Pozdravio sam gospodina profesora Raca – reče tiho mali plavokosi.

Boka zaplače. Žurno je vodio i vukao svog malog prijatelja prema kući.

Tamo, pak, na grundu istupi Kolnai i reče crnom čovjeku:

– Molim, taj Nemeček je jedan lažljivac. Mi smo ga proglasili izdajicom i izbacili iz udruge.

A sretni je otac dodao:

– Vidi se na njemu. Podmukla faca. Ima nečistu savjest.

I sav sretan krene kući oprostiti sinu. Na uglu Ilei-puta još je vidio kako je Boka s Nemečekom pred klinikom prešao preko kolnika na drugu stranu. A tada je već i Nemeček plakao, jako tužno i jako bolno. A iz dubine njegova običnog vojničkog srca s dubokim bolom probijalo se kroz grozničav plač mucanje:

– Malim slovima zapisali su moje ime... malim slovima zapisali su moje jadno, pošteno ime...

VII

Sutradan na satu latinskoga bijaše u cijelom razredu takvo uzbuđenje da ga je i profesor Rac primijetio.

Dječaci su se vrpeljili u klupama i nisu baš slušali one koji upravo odgovaraju. Nisu samo Pavlouličanci bili u takvom izvanrednom stanju nego i ostali, rekao bih: cijela škola. Vijest o pripremama za rat brzo se proširila po velikoj zgradi. Čak su se dječaci iz viših razreda, takozvani sedmaši i osmaši, zanimali za tu stvar. Crvenokošuljaši su polazili jožefvarošku realku, pa je tako gimnazija navijala za pobjedu Pavlouličanaca. Neki su uz ovu pobjedu vezali i čast škole.

– Što je to s vama? – pitao je nestrpljivo gospodin profesor Rac. – Vrpeljite se, rastreseni ste, tko zna kamo vam lutaju misli!

Ipak nije dalje čačkao što je s dječacima. Zadovoljio se time da razred danas ima nemiran dan. Čangrizavim glasom reče:

– Naravno, proljeće je, pikulanje, loptanje... sada vam ne prija škola! Već ću ja vama pokazati!

To je samo rekao. Gospodin profesor Rac bijaše po izgledu strog, ali u duši blag čovjek.

– Možeš sjesti! – rekao je onome koji je odgovarao i počeo listati po imeniku. U takvim prilikama u razredu je vladala grobna tišina. Svi su zaustavili dah, čak i oni koji su bili dobro pripremljeni. Ukočeno su gledali profesorove prste što su prebiralili po imeniku. Dječaci su znali čije je ime na kojoj stranici. Kad je profesor listao po kraju imenika, laknulo je onima pod slovom A i B. A kad se odjednom opet vratio na prve stranice, onda su odahnuli oni pod R, S, T.

Prebirao je po imenima i na kraju tiho rekao:

– Nemeček.

– Nema ga! – oglasilo se cijeli razred. A jedan glas, dobro poznati pavlouličanski glas, doda:

– Bolestan.

– Što mu je?

– Jaka nahlada.

Gospodin profesor Rac prijeđe pogledom po razredu i tek toliko reče:

– Zašto se ne čuvate?

Dječaci iz Pavlove ulice pogledaju se međusobno. Oni su dobro znali kako se i zašto Nemeček nije čuvao. Razbacano su sjedili po razredu, neki u prvoj, neki u trećoj, Čonakoš čak, čemu tajiti, u zadnjoj klupi. Sada su se usprkos tome međusobno pogledali. Sa svakog lica moglo se pročitati da se ovaj Nemeček prehladio zbog lijepe stvari. Jednostavno rečeno: Nemeček se prehladio za domovinu. Triput se okupao; jednom slučajno, drugi put radi časti, treći put pod prisilom. Ni za cijeli svijet nitko ne bi odao ovu veliku tajnu, iako su sada već svi to znali, čak i članovi kit-udruge. Dapače, u njedrima kit-udruge iznikao je pokret za brisanje Nemečekova imena iz crne knjige. Za sada bilo je poteškoća u tome što se nisu mogli složiti da li prije pretvoriti mala početna slova u velika pa zatim izbrisati ili jednostavno odmah sve izbrisati. Kako je Kolnai, koji još uvijek bijaše predsjednik, bio za to neka se briše bez ikakva petljanja, razumljivo je da je Barabaš okupio skupinu koja je bila za prethodno odavanje počasti imenu.

No, sada je bilo sporedno. U središtu pozornosti bijaše rat koji ovog popodneva valja izvojevati. Poslije sata latinskog i negrundaši su u grupama došli Boki nuditi pomoć. Boka je svakome odgovorio:

– Vrlo žalimo, ali ne možemo prihvatiti. Mi ćemo sami obraniti svoju zemlju. Ako su crvenokošuljaši možda i jači od nas, pobijedit ćemo spretnošću. Neka bude kako mora biti, ali mi ćemo se sami boriti.

Toliko bijaše zanimanje da su se javljali i đaci iz drugih razreda. A kada su dječaci u jedan sat jurili kući na objed, prodavač halve, koji je još uvijek bio u susjednoj veži, također je Boki ponudio svoje usluge.

– Mladi gospon – rekao je – ako ja ode tamo, sam izbaci sve skupa!

Boka se smješкао:

– Prepusti to nama, stari moj!

I on požuri kući. Kod školskih dveri kolege iz razreda okružili su Pavlouličance i davali im korisne savjete. Bilo je i onih koji su pojedine dječake iz Pavlove ulice učili kako se podmeću noge. Drugi su se nudili kao uhode. Neki su, pak, ponovo tražili neka im dopuste gledati borbu. No ni za to nitko nije dobio dopuštenje. Boka je strogo zapovjedio da se odmah na početku borbe vrata zatvore, a snage kod vrata otvorit će ih kada sasvim potisnu neprijatelja.

Sve ovo trajalo je samo nekoliko minuta. Dječaci su se razišli, jer je točno u dva sata trebalo biti na grundu. Već u jedan sat i četvrt prostor oko gimnazije bio je prazan, pa je i prodavač halve počeo pospremati svoje slatkiše. Samo je školski podvornik pred školskim dverima mirno pušio svoju lulu i usput podrugljivo govorio prodavaču:

– Ni vi nećete biti duga vijeka tu u našem susjedstvu. Otjerat će vas zajedno s tim vašim smećem!

Na to prodavač nije odgovorio, samo je slegnuo ramenima. On bijaše velik gospodin, imao je crveni fes na glavi, pa zašto bi razgovarao s običnim školskim podvornikom. Pogotovo kada je taj obični školski podvornik imao pravo.

Točno u dva sata, kad se Boka s crveno-zelenom kapom na glavi pojavio na vratima grunda, stajala je na sredini grunda u vojničkom redu cijela vojska. Tu je bila sve do jednoga cijela družba, samo je jedan nedostajao: Nemeček, koji je bolestan ležao kod kuće. Tako se dogodilo da na dan bitke, upravo na taj dan, pavlouličanska vojska ostane bez običnog vojnika. Od prisutnih svi su bili poručnici, natporučnici ili satnici. Običan vojnik, onaj pravi predstavnik jedne vojske, ležao je u kućici s vrtom u Rakoš-ulici, u krevetu – bolestan.

Boka se odmah lati posla. Vojničkim glasom povikne:

– Pozor!

Svi lupiše potpeticama i ukoče se. Boka gromko reče:

– Ovime vam stavljam na znanje da odbacujem predsjednički naslov, jer je dobar samo u mirnim vremenima. Sada je ratno stanje. Dakle, preuzimam čin generala.

U tom trenutku svi su bili jako ganuti. Doista, to bijaše uzvišen, gotovo povijesni trenutak, kada je na dan rata, u vrijeme najveće opasnosti, Boka uzeo generalski čin.

Boka još doda:

– Sada ću posljednji put iznijeti ratni plan, kako poslije ne bi bilo nesporazuma.

– Donosim ovo pismo od gospode Gerebovih – reče. – Mladi su gospon rekli kak je jako hitno i da čeka odgovora...

Boka otvori pismo što je počinjalo naslovom "Velemožnom gospodinu predsjedniku Boki". Zapravo to nije bilo nikakvo pismo nego prava zbrka od papira. Bilo je tu svakojakih papira: pisaćeg papira, listovnog papira, komadić listovnog papira njegove sestre, kockastog papira istrgnutog iz bilježnice. I svi su bili od početka do kraja ispisani švrakopisom i označeni rednim brojem stranica. Pročita ga. U pismu je pisalo:

"Dragi Boka!

Ja, doduše, znam da ti ne bi rado stupio sa mnom u dodir ni preko pisma, ali ovo je posljednji pokušaj prije no što bih prekinuo s vama. Sada ne samo što uviđam kako sam pogriješio nego sam uvidio da vi to niste zaslužili od mene, jer ste se tako lijepo ponijeli prema mome ocu, osobito Nemeček, koji je opovrgnuo moju izdaju. Moj je otac bio jako ponosan što moja izdaja nije bila dokazana, pa mi je istog dana kupio "Otoci u plamenu" Julesa Vernea, što sam ga odavno molio, samo da mi udovolji. Knjigu sam odmah odnio Nemečeku, iako je nisam pročitao, premda sam je jako želio pročitati, makar me otac sutradan pitao: 'Gdje je knjiga, derane jedan?' Ja na to nisam ni mogao odgovoriti, na što je moj otac rekao: 'Nezahvalniče, već si je prodao antikvaru, samo čekaj, nikad ništa više nećeš od mene dobiti!' Već je time počeo, jer nisam dobio objed, ali ne marim, i ja ću sada rado malo patiti radi njega. Ali to samo usput pišem, jer to nije glavna stvar koju bih htio reći. Jučer sam u školi, gdje niste htjeli sa mnom razgovarati, razmišljao kako bih ispravio svoju pogrešku. I konačno sam pronašao način. Pomislio sam: ispraviti ću je upravo onako kako sam je i počinio. Zato sam odmah poslije ručka, kad sam tužan otišao od vas, jer me ti nisi htio ponovo primiti, jednostavno krenuo u botanički vrt da nešto saznam za vas. Oponašao sam Nemečeka, jer sam se na otoku popeo na ono isto drvo na kojemu je on proveo cijelo popodne, razumljivo, kada još na otok nisu došli crvenokošuljaši. Konačno su došli negdje oko četiri sata i mene su jako grdili, što sam ja s drveta dobro čuo. Sada nisam za to mario, jer sam se opet osjećao Pavlouličancem, makar ste me izbacili, jer moje srce niste mogli izbaciti. Možeš me ismijati, ali ja sam gotovo zaplakao od radosti kad je Feri Ač rekao: 'Onaj Gereb ipak pripada njima, taj nije pravi izdajica, jer čini se da su ga Pavlouličanci slali ovamo špijunirati.' I održali su veliku skupštinu, a ja sam pozorno pratio svaku riječ. Rekli su, nakon što je Nemeček sve izvidio, sada već ne mogu doći danas, nego će sutra biti boj. Izmislili su i neku veliku lukavštinu i o tome su tako tiho govorili da sam se morao spustiti za dvije grane kako bih čuo o čemu govore. Kad sam se malo spustio, čuli su šum, a Vendauer je rekao: 'Možda je opet na drvetu onaj Nemeček?' Ali to bijaše samo šala, jer srećom, nisu ni pogledali gore, a i da jesu, ne bi me mogli vidjeti jer je lišće već gusto. Odlučili su da sutra napadnu isto onako kako ti znaš, kako je Nemeček čuo. Jer Feri Ač je rekao: 'Oni sada misle, pošto je Nemeček sve čuo, da ćemo mi promijeniti ratni plan. Ali mi ga nećemo mijenjati upravo zato što oni očekuju drukčiji napad.'

To su odlučili. Onda su vježbali, a ja sam do pola sedam visio na drvetu u najvećoj opasnosti, jer možeš zamisliti što bi se dogodilo da su me primijetili! Jedva sam imao snage držati se rukama, i da nisu u pola sedam otišli, ja bih od umora pljusnuo među njih kao zrela kruška, premda ja nisam kruška, a ni ono nije kruškovo drvo. Ali to je samo šala, jer glavno je ono što sam maloprije napisao. U pola sedam, kad je otok ostao prazan i ja se spustio s drveta, otišao sam kući, pa sam poslije večere morao samo uz jednu svijeću učiti latinski jer sam izgubio cijelo popodne. Dragi Boka, ja te sada samo jedno molim. Budi ljubazan i vjeruj da je sve istina što sam ti napisao i nemoj misliti da lažem kako bih vas zaveo kao crvenokošuljaški špijun. Sve ovo pišem zato što vam se želim vratiti i zaslužiti vaše oprostjenje. Bit ću vam odan vojnik i nije mi stalo do toga ako me lišiš natporučničkog čina, jer ću se rado vratiti i kao običan vojnik. Vi ionako sada nemate običnog vojnika jer je Nemeček bolestan, pa je samo Jankov pas ostao vojnik, ali on je ipak samo vojnički pas, a ja sam barem dječak. Ako mi ti sada još jednom oprostiš i primiš me natrag, već ću danas doći i s vama se boriti, a u vatri borbe tako ću se istaknuti da ću sve svoje pogreške ispraviti. Molim te, poruči mi po Mariji mogu li doći ili ne, pa ako mi javiš da dođem, žurno ću doći, jer dok je Marija kod tebe na grundu, ja se nalazim u veži kuće br. 5 u Pavlovoj ulici i čekam tvoj odgovor. Ostajem tvoj odani prijatelj

Gereb."

Kad je Boka do kraja pročitao ovo pismo, osjećao je da Gereb ne laže i da se toliko popravio te zaslužuje povratak. Mahne svom pobočniku Čeleu.

– Pobočniče – reče mu – zatrubite znak broj 3. Onaj što znači da svi dođu do generala.

– Kakav je odgovor, molim? – pitala je Marija.

– Čekajte još malo, Marija – odgovori zapovjedničkim glasom general.

Zatrubila je trubica i na njezin reski zvuk uznemireni dječaci nahrupe između drvenih naslaga. Nisu razumjeli zašto ih truba zove generalu. Kad su, pak, vidjeli da Boka mirno stoji na svom mjestu, ohrabрили su se i već su se za minutu vojnički postrojili pred generalom. Boka im je pročitao pismo i upitao ih:

– Hoćemo li ga ponovno primiti?

Dječaci iz Pavlove ulice, nemojmo to poricati, bijahu dobri dječaci. Svi su u jedan glas odgovorili:

– Hoćemo!

Boka se, pak, obrati djevojci:

– Recite mu neka dođe. To je odgovor.

Marija se čudila svemu tome, vojsci, crveno-zelenim kapama, oružju... a onda izmigolji kroz vratašca.

– Rihter! – poviče Boka kad su ostali sami. Rihter istupi iz reda.

– Dodijelit ću ti Gereba – reče general – i ti ćeš paziti na njega. Čim primijetiš što sumnjivo, odmah ga uhiti i zatvori u kolibicu. Ne vjerujem da će do toga doći. Ali uvijek je koristan mali oprez. Odmarajte se. Danas neće biti bitke, kao što vidite iz pisma. Sve što smo

predvidjeli za danas obaviti će se sutra. Ako oni nisu promijenili svoj ratni plan, onda neka i kod nas ostane po starom.

Upravo je htio nastaviti kadli netko gurne vrata koja za djevojkom nitko nije zakračunao. Kroz njih uskoči Gereb ozarena lica kao netko tko je konačno mogao stupiti na obećanu zemlju. Ali kad je vidio cijelu vojsku, uozbilji se. Pristupi Boki i podigne dlan prema kapi. Na glavi je imao crveno-zelenu kapu Pavlouličanaca.

Salutirao je i rekao:

– Na službu, gospodine generale?

– Dobro – uzvratilo je Boka bez ikakve ukočenosti. – Dodijeljen si Rihteru, za sada kao običan vojnik. Vidjet ću kako ćeš se ponijeti na dan bitke, pa ćeš onda dobiti natrag svoj čin.

Tada se okrene prema vojsci:

– Svima vama, svakome posebno, najstrože zabranjujem svaki razgovor o njegovoj pogrešci. On je želi popraviti, a mi mu oprostiti. Neka ga nitko ne vrijeđa niti mu predbacuje. I njemu zabranjujem razgovarati o tome, jer to je sada završeno.

Na to nastade nijema tišina. Dječaci su opet rekli u sebi: "Ipak je pametan dječak ovaj naš Boka, zavrijedio je čin generala."

Rihter je odmah počeo objašnjavati Gerebu kakve će zadatke imati sutra u bitki. Boka je razgovarao s Čeleom. I dok su oni tiho čavrljali, izviđač koji je još uvijek jahao na vrhu plotu, odjednom povuče desnu nogu što je dotad visila prema ulici. Prestrašena izgleda i plašljiva glasa, on promuća:

– Gospodine generale... dolaze neprijatelji!

Boka munjevito skoči do vrata i zakračuna ih. Svi su gledali Gereba, koji je samrtno blijed stajao uz Rihtera. Boka se ljutito izdere na njega:

– Ipak si lagao?! Opet si lagao?!

Gereb od straha nije mogao progovoriti. Rihter ga uhvati za ruku.

– Što je to?! – grmio je Boka.

Nato je konačno Gereb nešto promućao:

– Možda... možda su me primijetili na drvetu... i tako htjeli zavarati...

Izviđač još jednom pogleda na ulicu i skoči s plotu, dohvati oružje i svrsta se s ostalima.

– Dolaze crvenokošuljaši – reče.

Boka ode do vrata i otvori ih. Hrabro stane pred vrata na ulicu. Zaista došli su crvenokošuljaši. Ali bijahu samo trojica. Došli su dva Pastora i Sebenič. Kad su ugledali Boku, Sebenič izvuče bijelu zastavu ispod kaputa i njom zamahne prema Boki. Već je izdaleka viknuo:

– Mi smo poslanici!

Boka se vrati na grund. Pomalo se sramio pred Gerebom što je odmah posumnjao u njega. Obrati se Rihteru:

– Pusti ga. Došli su samo poslanici s bijelom zastavom. Oprosti mi, Gereb!

Jadni Gereb odahne. Gotovo je nevin dospio u zatvor. Ali je zato Boka dobro ukorio izviđača:

– A ti – vikne Boka na njega – dobro gledaj što se događa prije nego što digneš na uzbunu. Pravi si strašljivi magarac! – Pa zapovjedi:

– Natrag, svi među naslage! Sa mnom će ostati samo Čele i Kolnai. Naprijed!

Vojska se vojničkim korakom udaljila i ubrzo nestala među naslagama, zajedno s Gerebom. Upravo je zamakla posljednja crveno-zelena kapa, kad su na vrata zalupali poslanici. Pobočnik im otvori vrata. Uđoše. Sva trojica u crvenim košuljama i crvenim kapama. Došli su bez oružja, a Sebenič je visoko držao bijelu zastavu.

Boka je znao kako se valja ponašati u ovakvim prilikama. Uzme svoje koplje i nasloni ga na plot, tako da i on bude bez oružja. Kolnai i Čele slijedili su njegov primjer, Čele je bio čak toliko revan da je i trubicu položio na zemlju.

Istupi stariji Pastor:

– Imam li čast razgovarati s vojskovođom?

Odgovori Čele:

– Da. On je general.

– Mi smo došli kao poslanstvo – reče Pastor – a ja sam čelnik poslanstva. Došli smo u ime našeg vojskovođe Ferija Ača objaviti rat.

Kad je spomenuo vojskovođino ime, svi su članovi poslanstva salutirali. Iz pristojnosti, Boka i njegovi drugovi također podigoše dlanove prema kapama. Pastor nastavi:

– Ne želimo iznenaditi neprijatelja. Mi ćemo točno u pola tri doći ovamo. To smo željeli kazati. Molimo odgovor.

Boka je osjećao veliku važnost ovog trenutka. Malo mu je podrhtavo glas kad je odgovorio:

– Primamo objavu rata. Moramo se, međutim, o nečemu dogovoriti. Ja ne želima da to bude obična tučnjava.

– Ni mi to ne želimo – reče natmureni Pastor i, po običaju, spusti glavu na prsa.

– Ja želim – nastavi Boka – da budu tri borbena načina. Pješčane bombe, propisno hrvanje i borba kopljima. Dobro znate pravila, je li tako?

– Da.

– Kome oba ramena dotaknu zemlju, taj je pobijeđen i više se ne može hrvati. Može se, međutim, boriti u ostalim disciplinama. Slažete li se?

– Slažemo.

– S kopljima se ne smije tući ni bosti, samo mačevati.

– Tako je.

– A dvojica ne smiju napadati jednoga. Ali odredi protiv odreda mogu se napadati. Prihvaćate?

– Prihvaćamo.

– Onda nemam više ništa reći.

Salutirao je. Poslanstvo je uzvratilo pozdrav, a Pastor opet progovori:

– Još nešto moram pitati. Vojskovođa nas je opunomoćio da se raspitamo što je s Nemečekom. Čuli smo da je bolestan. Ako je bolestan, povjereno nam je da ga posjetimo, jer

se vrlo hrabro ponio kad je nedavno bio kod nas, a mi takve neprijatelje osobito poštujemo.

– Stanuje u Rakoš-ulici na broju tri. Jako je bolestan.

Nato su slijedili pozdravi. Sebenič ponovno podigne visoko bijelu zastavu, a Pastor se prodere:

– Kreći!

I poslanstvo prođe kroz vrata. Na ulici su još čuli zvuk trube što je pozivala vojsku na okupljanje kod generala, kako bi ih on izvijestio o novim događanjima.

Poslanstvo je, pak, žurno marširalo prema Rakoš-ulici. Stali su pred kućom u kojoj je stanovao Nemeček. Na vratima je stajala neka djevojčica, koju upitaju:

– Stanuje li u ovoj kući neki Nemeček?

– Da – odgovori djevojčica i odvede ih do siromaškog prizemnog stana gdje je stanovao Nemeček. Kraj vrata stajala je limena pločica premazana plavom bojom na kojoj je pisalo: "Andraš Nemeček, krojač".

Ušli su i pozdravili. Rekli su zašto su došli. Nemečekova majka, jedna oniska plavokosa mršava ženica, koja je jako nalikovala sinu – ili, bolje rečeno, kojoj je sin jako nalikovao – odvede ih u sobu. Tu je na krevetu ležao vojnik Nemeček. Sebenič i tu visoko podigne zastavu. I ovdje istupi Pastor:

– Feri Ač ti šalje pozdrave i želi ti brzo ozdravljenje.

Mali plavokosi, koji je blijed i raskuštrane kose ležao na jastuku podigne se na ove riječi i sjedne na krevet. Zadovoljno se smješkao, a prvo mu je pitanje bilo:

– Kad će biti rat?

– Sutra.

Na to se ražalostio.

– Onda neću moći biti tamo – reče tužno.

Poslanstvo ništa nije odgovorilo. Po redu su se rukovali s Nemečekom, a sumorni Pastor pomalo divljeg izgleda raznježio se:

– A meni oprost.

– Opraštam ti – reče potihom mali plavokosi i počne kašljati. Ponovo legne na jastuk, a Sebenič mu ga popravi pod glavom. Onda Pastor reče:

– Pa, sada idemo.

Zastavnik opet podigne bijelu zastavu i sva trojica izađu u kuhinju. Tamo im Nemečekova majka reče kroz suze:

– Svi ste vi... tako ste valjani dječaci... i tako volite moga jasnog sina. Zato... zato... ćete sva trojica dobiti šalicu čokolade...

Članovi poslanstva na to se zgledaju. Čokolada bijaše primamljiva stvar. Usprkos tome istupi Pastor. Ovom prilikom nije spustio na prsa svoju lijepu preplanulu glavu, nego ju je podigao i ponosno rekao:

– Time nismo zaslužili čokoladu. Kreći!

I oni izmarširaju iz kuće.

VIII

Krasan proljetni dan bijaše na dan rata. Ujutro je padala kiša i dječaci su u školi za vrijeme odmora tužno gledali kroz prozor. Mislili su, kiša će poremetiti cijelu bitku. Ali oko podneva kiša je lijepo prestala i nebo se raščistilo. U jedan sat već je sjalo drago proljetno sunašće, a pločnici su se sušili. Kada su dječaci odlazili iz škole kući, ponovno je bilo toplo, a vjetrović je donosio svježije mirise s budimskih brda. To bijaše najljepše vrijeme za bitku, kakvo se samo poželjeti može. Prikupljeni se pijesak na utverdama ovlažio, ali i malo posušio do popodneva. Bombe su tako bile uporabljive.

Velika strka nastade u jedan sat. Svatko je jurio kući, a već u petnaest do dva na grundu je vrvjelo od vojnika. Neki su u džepovima imali ostatke kruha od objeda, vadili ih i jeli. Sada nije bilo onako jako uzbuđenje kao jučer. Jučer nisu znali što će biti. Pojava poslanstva stižala je uzrujanost, umjesto čega je nastupilo ozbiljno iščekivanje. Sada su već znali kada će oni doći i kakva će biti borba. U svima je kiptjela borbenost i već su željeli biti u žaru sukoba. Posljednjih pola sata, međutim, Boka je donekle promijenio ratni plan. Kada su se dječaci okupili, iznenadio ih je velik i dubok jarak ispred 4. i 5. utvrde. Preplašili su se i pomislili da je to napravio neprijatelj i zato potrčali do Boke:

– Vidio si onaj jarak?

– Vidio sam.

– Tko je to napravio?

– Janko danas u zoru, ja sam to naručio.

– Čemu to?

– Time se mijenja dio ratnog plana.

Pogleda svoje bilješke i pozove zapovjednike bojni A i B.

– Vidite li onaj jarak?

– Vidimo.

– Znate li što je to rov?

Baš i nisu Znali.

– Rov služi vojsci – objašnjavao je Boka – da se u njemu prikrije pred neprijateljem i u povoljnom trenutku započne bitku. Ratni se plan mijenja tako što vi nećete biti kod vrata prema Pavlovoj ulici. Oba vaša odreda prikrit će se u rovu. Kada dijelovi neprijatelja uđu kroz vrata na Pavlovoj ulici, utvrde će odmah početi bombardirati. Neprijatelj će krenuti prema utverdama i neće vidjeti rov u podnožju naslage drva. Kad oni budu pet koraka od rova, vi ćete izvući glave i odande ih iznenada početi bombardirati pijeskom. Utvrde će istodobno pojačati vatru. Tada ćete vi izaći iz rova i okomiti se na neprijatelja. Nećete ih odmah tjerati prema vratima, nego ćete pričekati da mi završimo s onima prema Marijinoj ulici. Tek kad ja dadem zatrubiti juriš, pritisnite ih prema vratima. Kad mi potisnemo dio prema Marijinoj ulici u kolibu, posade utvrda 1 i 2 odjurit će u ostale utvrde, a postrojbe iz Marijine ulice doći će vam

u pomoć. Dakle, vi ih trebate samo zadržati. Razumijete?

– Kako da ne!

– Tada ću dati zatrubiti juriš. Bit će nas dvostruko više nego njih. Polovica njihove vojske bit će već u kolibi. A po dogovorenim pravilima u trupnom napadu ne smeta brojna premoć. Samo u pojedinačnim napadima ne smiju dvojica ići na jednoga.

Dok je Boka govorio, Janko je došao do rova i popravio ga s nekoliko zamaha motikom. Onda je još u njega usipao jedne tačke pijeska.

Posade utvrda za to su vrijeme obavljale neke poslice i motale se po vrhovima naslaga. Utvrde su bile napravljene tako da su se između cjepanica vidjele samo glave dječaka. Sagnuli su se, nestali, a onda ponovno iskrsnuli. Radili su pješćane bombe. Na vrhu svake utvrde vjetrić je vijorio crveno-zelene zastavice, zamo je na utvrdi broj tri nedostajala zastavica. To je bila ona koju je onomad odnio Feri Ač. Na njezino mjesto nisu istaknuli drugu, jer su onu htjeli osvojiti u bitki.

Da, još se sjećamo, ova se zastavica što je prošla kroz razne nevolje posljednji put nalazila kod Gereba. Prvo ju je odnio Feri Ač, a crvenokošuljaši je sakrili u ruševini u botaničkom vrtu. Odande ju je odnio Nemeček, čije su tragove malih stopala našli u prašini. One znamenite večeri kada je među crvenokošuljaše upao mali plavokosi, Pastori su mu je istrgli iz ruke i opet pohranili u tajnom skladištu oružja. Odande ju je nedavno donio Gereb, pokušavajući njome smekšati srce dječaka iz Pavlove ulice. Već tada mu je Boka rekao da njima ne treba ukradena zastava. Oni je žele časno vratiti.

Tako je jučer, tek što se iz njihova carstva udaljilo poslanstvo crvenokošuljaša, krenulo pavlouličansko poslanstvo put botaničkog vrta.

U botaničkom vrtu upravo se održavao veliki ratni savjet kad je poslanstvo stiglo. Čele bijaše na čelu poslanstva s još dva člana: Vajsom i Čonakošem. Čele je nosio bijelu zastavu. Crveno-zelenu zastavicu umotanu u novinski papir nosio je Vajs.

Stražari na mostu stadoše pred njih:

– Stoj, tko ide?

Čele izvadi ispod kaputa bijelu zastavu i visoko je podigne. Ali nije rekao ni riječi. Stražari nisu znali kakav je običaj u ovakvim prilikama. Zato su povikali prema otoku:

– Huja! Hop! Stranci su na mostu!

Nato je Feri Ač došao na most. On je znao što znači bijela zastava. Pustio je poslanstvo na otok.

– Došli ste kao poslanstvo?

– Da.

– Što želite? Istupi Čele:

– Donijeli smo natrag zastavu koju ste oteli od nas. Već je bila kod nas, ali mi je ne trebamo na ovaj način. Ponesite je sutra u bitku, pa ako je uspijemo oteti, onda će opet biti naša. Ako ne, onda će ostati vama. To vam poručuje naš general.

Domahne Vajsu koji vrlo ozbiljno odmota zastavu iz papira i poljubi je prije nego što je preda.

- Skladištar oružja, Sebenič! – povikne Ač.
- Nema ga ovdje! – oglasi se netko iz gustiša.

Javi se Čele:

- Maloprije je bio kod nas u poslanstvu.
- Doista – reče Feri Ač – zaboravio sam. Neka dođe njegov zamjenik.

Grane jednog grma rašire se i kroz njih pred vojskovođu izađe mali okretni Venclauer.

- Preuzmi od poslanstva zastavu – reče – i stavi je u skladište oružja.

Zatim se obrati poslanstvu:

- Zastavu će u bitki nositi skladištar oružja Sebenič. To je moj odgovor.

Čele je htio ponovno dići uvis bijelu zastavu u znak da žele otići, ali se ponovno javi glavar crvenokošuljaša:

- Zastavu vam je vjerojatno donio Gereb. Nastade tišina. Nitko nije odgovorio. Ač ponovno upita:

- To je bio Gereb?

Čele zauzme stav "pozor":

- Za to nisam opunomoćen! – reče vojnički. – Zatim zapovjedi svojim: – Pozor! Kreni!

I ostavi vojskovođu. Nije se uzalud govorilo da je Čele gizdelin i da je elegantan momak. Uz to znao se otmjeno vojnički ponašati. Nije bio spreman odati neprijatelju nikoga, pa ni samoga izdajnika.

U tom trenutku Feri Ač se osjećao pofureno. Vendauer je stajao sa zastavom i zabezeknuo se. Onda je vojskovođa ljutilo viknuo:

- Što tu blejiš? Oduzi zastavu na mjesto!

Vendauer se odgega, a usput je razmišljao: "Ipak su sjajni dečki ti Pavlouličanci! Eto, to je drugi između njih koji je skuhao strašnog Ferija Ača!"

Tako je crvenokošuljašima dospjela zastava. I zato je nije bilo na utvrđi broj tri.

Izviđači su već bili gore na plotovima. Jedan je jahao na plotu prema Marijinoj ulici, a drugi prema Pavlovoj. Između onih koji su radili i žurili se na naslagama drva izdvoji se Gereb i požuri prema Boki. Udari potpeticama i reče:

- Gospodine generale, pokorno se javljam i imam jedno pitanje.

- Kakvo?

– Gospodin general mi je danas odredio mjesto topnika na utvrđi broj 3, jer je na tom uglu najopasnije. Osobito zato što tamo nedostaje zastava, koju sam jednom donio ovamo.

- Da. I što želiš?

– Htio bih zamoliti da dođem na još opasnije mjesto. Već sam se zamijenio s Barabašem, koji je bio određen za rov. On je dobar bacač i bit će najkorisniji na utvrđi. Ja želim u otvorenu bitku, iz rova, u prvim redovima. Molim, dopustite mi!

Boka ga pogleda od glave do pete:

- Ipak si pravi momak, Gereb.

- Dopuštate?

- Dopuštam.

Gereb je salutirao, ali je ostao na mjestu.

– Što još želiš? – upita Boka.

– Htio sam samo kazati – odvrati pomalo zbunjeno topnik – poradovao sam se kad si rekao: "pravi si momak, Gereb", ali me jako zaboljele što si rekao: "ipak si pravi momak...".

Boka se smješкао:

– Ne mogu si pomoći. Ti si tome kriv. Ali sad se nemoj raspekmeziti. Obraz unatrag! Kreći! Na svoje mjesto!

I Gereb odmaršira. S radošću uskoči u rov i odmah se prihvati izrade bombi od mokrog pijeska. Iz rova, pak, iskoči neko zamazano stvorenje. Bijaše to Barabaš. Dovikne Boki:

– Jesi li to ti dopustio?

– Jesam! – odvrati povikom general.

Zapravo nisu baš vjerovali ovome Gerebu. Tako prolaze oni nevjerni. Provjeravaju ga i onda kad govori istinu. Ali generalove riječi i tu su nevjericu otklonile. Barabaš se popeo na ugaonu utvrdu i odozdo se moglo vidjeti kako salutira zapovjedniku utvrde. U sljedećem trenutku njihove su glavice nestale u utvrdi. I oni su radili. Sлагali su bombe na gomilu.

Tako je prošlo nekoliko minuta. Dječacima se činilo kako su prošli sati, a ne minute. Nestrpljenje je toliko poraslo da su se čuli i ovakovi povici:

– Možda su se predomislili?

– Uplašili su se!

– Skuhali su neku lukavštinu!

– Neće doći.

Nekoliko minuta poslije dva sata pobočnik obiđe sve položaje sa zapovijedi neka nastane mir i tišina, neka svi stanu u "pozor", jer će general izvršiti posljednju smotru. I kada je pobočnik stigao do posljednjeg položaja, Boka je već došao do prvog, šutljiv i strog. Prvo je obišao postrojbe kod Marijine ulice. Tamo je sve bilo u redu. Dvije su bojne stajale ukočeno s desne i lijeve strane vrata. Zapovjedniči istupiše.

– Sve je u redu – reče Boka. – Znate li vašu obvezu?

– Znamo. Hinit ćemo bijeg.

– Onda... s leđa!

– Da, gospodine generale!

Zatim je pregledao kolibu. Otvorio je vrata i veliki hrdavi ključ stavio izvana u bravu. Provjerio je da li zaključava. Onda je obišao prve tri utvrde. Po dva momka bila su u svakoj utvrdi. U utvrdi broj tri bilo je tri put više bombi nego u ostalima. Tu bijaše glavno uporište. Kad se pojavio general, tri su topnika udarila potpeticama. U utverdama 4, 5 i 6 bile su pričuvne bombe.

– Ovo ne dirajte – reče Boka. – One će poslužiti ako iz drugih utvrda ovamo prebacim topnike.

– Razumijem, gospodine generale!

U utvrdi broj pet bijaše tako "visok napon" da je prežustri topnik, kad je general stigao, poviknuo:

– Stoj! Tko ide?

Drugi ga udari laktom u rebra. Boka se, pak, izdere na njega:

– Ne poznaješ ni svog generala? Magarče! A onda doda:

– Takve bi trebalo na mjestu strijeljati!

Uzrujani topnik na smrt se prestraši. Nije mu ni palo na pamet kako je malo vjerojatno da ga tu netko strijelja. Ali ni Boku nije mučilo to – što se njemu vrlo rijetko događalo – da je izustio glupost.

Otišao je dalje i stigao do rova. U dubokom jarku šćućurila su se dva voda. Među njima se tiskao i Gereb sa zadovoljnim osmijehom na licu. Boka stane na grudobran rova.

– Momci – povikne oduševljeno – o vama ovisi sudbina bitke! Ako vi uspijete zadržati neprijatelja dok postrojbe kod Marijine ulice ne završe svoj posao, dobili smo bitku! Dobro to zapamtite!

Gromki uzvici iz rova popratili su njegove riječi. Šćućurene su se prilike raspalile. Bilo ih je zabavno gledati onako zgurene kako viču i mašu kapama, umjesto da su ustali.

– Tišina! – podvikne general.

Zatim ode do sredine grunda. Tamo ga je već čekao novi pobočnik Kolnai s trubom.

– Pobočniče!

– Na zapovijed!

– Mi bismo morali otići na neko mjesto s kojega se vidi cijelo bojište. Vojskovođe su obično pratili bitke s vrha brežuljka. Mi ćemo se popeti na krov kolibe.

Sljedećeg trenutka već su stajali na krovu kolibe. Sunce zablista na Kolnaievoj trubi i to mu daje poseban borbeni izgled. Topnici na utverdama pokazivali su jedan drugome:

– Vidi...

A tada Boka izvadi iz džepa kazališni dalekozor, koji je već jednom imao svoju ulogu u botaničkom vrtu. Remen dalekozora objesi o rame i u tom se trenutku tek po malim vanjskim znamenjima razlikovao od velikog Napoleona. Vojskovođa je bio, o tome nema spora. I dalje su čekali.

Povjesničaru priliči biti točan. Dakle, zabilježimo: pet minuta poslije odjeknula je iz Pavlove ulice truba. Neka druga truba. Taj zvuk unio je nemir među postrojbe.

– Dolaze! – čulo se od usta do usta. Boka malo probljedi.

– Sada! – reče Kolnau. – Sada se odlučuje sudbina našeg carstva.

Nekoliko trenutaka nakon toga oba izviđača skočila su s plota i potrčala prema kolibici, gdje je na krovu stajao general. Stali su pred kolibom i salutirali:

– Neprijatelj dolazi!

– Na svoja mjesta! – zapovjedi Boka i oba izviđača pojure na svoje mjesto. Jedan u rov, drugi do Marijine ulice. Boka pridigne dalekozor očima i tiho reče Kolnau:

– Pripremi se za trubljenje!

On prinese trubu ustima. Onda odjednom Boka spusti dalekozor, lice mu se oblije rumenilom i on odlučnim glasom reče:

– Zatrubi!

I odjekne znak trubom. Pred oba ulaza carstva stali su crvenokošuljaši. Na srebrnim vrhovima njihovih kopalja blještalo je sunce. U crvenim košuljama i crvenim kapama izgledali su kao crveni đavoli. I njihove su trube trubile na juriš. Zrak se ispunio uznemirujućim zvukovima trubljenja. Kolnai je trubio bez prestanka, ni sekunde nije prekidao.

– Tata... rata... ta... tata... ta – odjekivalo je s krova kolibe. Boka je dalekozorom tražio Ferija Ača. Najednom povikne:

– Eno ga... Feri Ač je u Pavlovoj ulici... I Sebenič je s njim... eno, nosi našu zastavu... težak posao čeka naše kod Pavlove ulice!

One koji su došli iz Marijine ulice predvodio je stariji Pastor. Mahali su crvenom zastavom. I odjekivale su tri trube bez prestanka. Crvenokošuljaši, pak, stajali su u zatvorenom borbenom poretku kod obiju vrata.

– Nešto planiraju – reče Boka.

– Svejedno! – poviče pobočnik, prekinuvši na trenutak trubljenje. Odmah nastavi punim plućima:

– Tata... rata... ta... ta...

Onda su odjednom zanijemjele crvenokošuljaške trube. Oni koji su došli Marijinom ulicom udare u gromoglasnu borbenu viku:

– Huja hop! Huja hop!

I pojuriše kroz vrata. Naši su stali pred njih, kao da im se žele oduprijeti, ali već su sljedeći trenutak bježali, kako je bilo predviđeno ratnim planom.

– Bravo! – poviče Boka i odmah se okrene prema Pavlovoj ulici. Postrojbe Ferija Ača nisu ulazile na vrata. Vojska mu je stajala kao prikovana pred otvorenim vratima, na uličici.

Boka se uplaši:

– Što je to?

– Neka lukavština – reče drhtavim glasom Kolnai.

Onda ponovo pogledaju ulijevo. Naši su trčali, a crvenokošuljaši su ih uz dernjavu gonili.

Boka, koji je do sada ozbiljno, gotovo ustrašeno promatrao nedjelotvornost vojske Ferija Ača, odjednom učini nešto što možda u životu nije učinio. Bacio je uvis kapu, proderao se i počeo plesati po krovu kolibe. Skakao je kao da je poludio, a natruli krov zamalo se raspucao pod njim.

– Spašeni smo! – povikao je.

Navali na Kolnaia, zagrlili ga i poljubi. Onda zapleše zajedno s njim. Pobočnik ništa nije razumio. Sav začuđen upita:

– Što je to? Što ti je?

Boka pokaže prema vojsci Ferija Ača, koja je stajala kao ukopana:

– Vidiš li to?

– Vidim.

– Zar ne razumiješ?

– Ne baš.

– Vidiš, stoje kao ukopani?

– Kako ne bih vidio!

– Ne ulaze... čekaju.

– Vidim.

– Pa zašto čekaju? Na što čekaju? Čekaju da Pastorove postrojbe završe u Marijinoj ulici. I tek onda će oni navaliti. Ja sam to odmah shvatio, kad je bilo očito kako neće istodobno navaliti! Naša sreća što su oni načinili isti ratni plan kao i mi. Oni su htjeli da Pastor istjera polovicu naših snaga u Marijinu ulicu pa će onda drugu polovicu napasti zajednički: Pastor s leđa, a Feri Ač sprijeda. Ali napravili su račun bez krčmara! Hajde!

I već se spuštao.

– Kuda?

– Samo pođi sa mnom. Tu nemamo što promatrati. Oni se uopće neće pomaknuti. Pomozimo našim postrojbama kod Marijine ulice!

Postrojbe u Marijinoj ulici pošteno su odradile svoju zadaću. Trčali su ispred strojarnice i oko dudova. Činili su to izvrsno jer su vikali:

– Jao meni! Jao nama!

– Došao nam je kraj!

– Izgubljeni smo!

Crvenokošuljaši su ih gonili uz viku. Boka je sada bio zaokupljen pitanjem: hoće li upasti u stupicu? Naši su odjednom nestali kraj strojarnice. Polovica postrojbe pobjegla je u kolnicu, a druga polovica u kolibu.

Pastor zapovjedi:

– Za njima! Uхватimo ih!

Crvenokošuljaši su jurili za njima iza strojarnice.

– Zatrubi! – poviče Boka.

Iz trubice zaječi znak tvrđavama za početak bombardiranja. S prve tri utvrde odjeknu tanki pobjedonosni dječji glasovi. Slijedio je prigušen prasak. Već su djelovale pješčane bombe. Boka je bio crven u licu i drhtao je cijalim tijelom.

– Pobočnice! – poviče.

– Na službu!

– Odjuri u rov i reci neka čekaju! Neka samo čekaju! Tek kad dadem znak za juriš, neka počnu. Neka i utvrde do Pavlove ulice čekaju.

Pobočnik je već jurio. Kod kolibe polegne i iza nasipa rova otpuza do njega. Bio je na oprezu da ga slučajno ne vide Crvenokošuljaši, koji su još uvijek stajali. Šaptom preda zapovijed prvome u rovu, pa se na isti način kako je došao vrati do generala.

– Sve je u redu – izvijesti ga.

Iza strojarnice zrak je bio ispunjen bojnim poklicima. Crvenokošuljaši su već vjerovali u svoju pobjedu. Tri utvrde junački su bombardirale i spriječile neprijatelja u osvajanju naslaga drva. U vanjskoj utvrdi, znamenitoj trećoj utvrdi, Barabaš se borio zasukanih rukava kao lav. Samo je gađao starijeg Pastora. Jedna za drugom rasprskavale su se meke pješčane bombe na crnoj Pastorovoj glavi. Uz svaku bombu Barabaš je poviknuo:

– Evo ti, bratac! Meki pijesak punio je Pastorove oči i usta, pa je srdito kihao.

– Čekaj, čekaj, već ću ti ja doći! – vikao je ljutilo.

– Samo dođi! – odvrćao je Barabaš, naciljao i bacio.

I opet su usta crvenokošuljaša bila puna pijeska. Na utverdama se uvelike klicalo.

– Jedi pijesak! – vikao je uspaljeni Barabaš i objema rukama baca bombu, sve na Pastora. Ni druga dvojica na utvrdu nisu za njim zaostajala. Ugaona utvrda djelovala je tako da je bilo milina gledati. Pješake postrojbe šutke su se prikrile u kolnici i kolibi, čekajući zapovijed za juriš. Crvenokošuljaši su sad već bili u podnožju utvrda i vodili najžešću bitku. Pastor je iznova zapovjedio:

– Gore na naslage!

– Puf! – povikne Barabaš i pogodi zapovjednika u nos.

– Puf! – preuzmu i ostale utvrde ovu lozinku i sruče pravi pješčani pljusak na glave onih koji su se spremali popeti.

Boka stegne Kolnau ruku.

– Pijesak je na izmaku – reče – vidim odavde. Barabaš već baca samo jednom rukom, iako je u ugaonoj utvrdu bilo tri put više...

Uistinu, vatra kao da je oslabila.

– Što će biti? – pitao je Kolnai. Boka bijaše miran.

– Pobjedit ćemo!

U tom trenutku utvrda broj dva prekinula je vatru. Očito im je ponestalo pijeska.

– Sad je trenutak! – poviče Boka. – Juri u kolnicu! Neka napadnu!

On sam skoči do kolibe. Zalupa na vrata i poviče:

– Juriš!

U istom trenutku krenu na juriš dva odreda, jedan iz kolnice, drugi iz kolibe. Stigli su u pravi čas. Pastor je bio već napola kod utvrde broj dva. Uхватili su ga i povukli. Sad su se crvenokošuljaši zbunili. Oni su vjerovali kako su postrojbe pobjegle među naslage i da utvrde služe tome da ne dopuste neprijatelju ući među njih. A odjednom su ih napali s leđa oni koji su trebali biti ispred njih...

Ozbiljni ratni izvjestitelji, koji su sudjelovali u pravim ratovima, kažu kako je najveća opasnost zbunjenost. Vojskovođe se toliko ne boje vatre stotina topova koliko male pomutnje koja se kroz nekoliko minuta znade pretvoriti u opću metež. Pa ako metež može oslabiti pravu vojsku s topovima i puškama, kako bi se iz toga moglo izvući nekoliko vojnika odjevenih u crvene majice?

Nisu ništa razumjeli. U prvom trenutku nisu čak ni znali da su to oni isti koji su maloprije pobjegli pred njima. Mislili su da su to nove postrojbe. Tek kad su prepoznali pojedince među njima, shvatili su kako su se sukobili s istima.

– Zar su ovi iznikli iz zemlje? – povikao je Pastor kad su mu dvije snažne ruke objumile noge i povukle ga s utvrde.

Sad se i Boka borio. Izabrao si je jednog crvenokošuljaša i počeo se s njim hrvati. Potiskivao ga je prema kolibi. Crvenokošuljaš je u trenutku shvatio da se neće moći odhrvati

Boki. Zato mu počne podmetati noge. S utvrda, s kojih su pozorno pratili ovaj dvoboj, odjekne prosvjed:

– Sramota!

– Podmeće noge!

Boka padne zbog podmetnute noge. Ipak se istoga trena osovi na noge i izdere na crvenog:

– Podmećeš noge! To je protiv pravila!

Domahne Kolnau i za tren oka odniješe crvenokošuljaša u kolibu.

– Baš je bio glup! Da se propisno hrvao, ne bih izdržao. Ovako, imali smo pravo da dvojica krenemo na njega...

I uleti u novi borbeni red gdje su se hrvali momci podijeljeni u parove. Ostatak pijeska u prvima dvjema utverdama upotrijebljen je za gađanje neprijatelja koji su se hrvali. Postrojbe prema Pavlovoj ulici mirovale su. Čekale su.

Kolnai se upravo htio uhvatiti u koštac, ali ga Boka ukori:

– Nemoj se hrvati! Požuri i prenesi zapovijed neka se posade prve i druge utvrde prebace u četvrtu i petu utvrdu!

Kolnai projuri između hrvača i odnese poruku. S prve i druge utvrde učas nestanu zastavice, jer su ih posade prenijele na novu borbenu crtu. Jedan za drugim slijedili su slavodobitni poklici. Najjači uzvici odjeknuli su onda kada je Čonakoš Pastora, strašnog i nepobjedivog Pastora, uhvatio oko vrata i odvukao do kolibe. Trenutak, i Pastor je ljutito udarao o vrata kolibe, ali s nutarnje strane...

Nastade velika vika. Postrojbe crvenokošuljaša osjećale su se izgubljenima. Konačno su izgubile glavu kad su vidjele da im je nestao zapovjednik. Sada su se samo nadale da će postrojbe Ferija Ača postaviti stvari na svoje mjesto. A jedan za drugim crvenokošuljaši su dospijevali u kolibu, uz sve glasnije povike što su dopirali do nepomičnih neprijateljskih postrojbi u Pavlovoj ulici.

Feri Ač, koji se šetao ispred bojne crte gore-dolje, rekao im je uz ponosni osmijeh:

– Čujete li? Začas ćemo dobiti znak.

Crvenokošuljaši su se, naime, dogovorili: kad Pastor završi kod Marijine ulice, odjeknut će truba i tada će zajednički navaliti Pastor i Feri Ač. No tada je već Vendauer, koji bijaše Pastorov trubač, dreždao s ostalima u kolibi. Njegova je truba puna pijeska mirno i tiho ležala kao ratni plijen u trećoj tvrđavi...

Dok se sve tako odvijalo oko strojarnice i kolibe, Feri Ač je mirno hrabrio svoje ljudstvo:

– Budite strpljivi! Čim čujemo trubu, naprijed!

Ali znak trube nikako nije stizao. Dernjava i povici bili su sve slabiji, gotovo se činilo da dolaze iz neke zatvorene prostorije... A kad su dvije bojne s crveno-zelenim kapama ugurale i posljednjeg crvenokošuljaša u kolibu, nastalo je takvo gromoglasno slavodobitno klicanje kakvo se još nikad nije čulo na grundu. To je ipak izazivalo uzrujano vrpoljenje u redovima vojske Ferija Ača. Mlađi Pastor istupi iz reda:

– Čini mi se – reče – da se dogodilo zlo.

– A što bi se dogodilo?

– Nešto, jer ovo nisu njihovi glasovi, to su sami nepoznati glasovi.

I Feri Ač se trgnuo. Doista, i on je čuo da je to pjev iz tuđih grla. Ali je hinio smirenost.

– Onima se nije ništa dogodilo, oni se tiho bore. Pavlouličanci viču jer im je gusto.

U tom trenutku, kao da je netko namjerno htio opovrgnuti tvrdnju Ferija Ača, iz Marijine ulice čulo se jasno i glasno klicanje "živio".

– Do đavola! – reče Feri Ač. – Pa to je bilo klicanje "živio". Mlađi Pastor uzrujano reče:

– Tko je u nevolji, taj baš ne kliče! Možda ipak nismo trebali biti tako sigurni da će postrojbe moga brata pobijediti.

Feri Ač, koji bijaše pametan dječak, sada je već osjećao kako se prevario u računu. Štoviše, osjećao je kako je njegova vojska izgubila cijelu bitku, jer će se on sam morati boriti protiv cijele vojske Pavlouličanaca. Posljednja nada, dugo očekivani znak trube, izostao je...

Umjesto toga, odjeknuo je drugi znak trubom. Nepoznati zvuk trube upućen Bokinoj vojsci. To im je značilo da je i posljednji čovjek Pastorove vojske zarobljen i zatvoren. Sada počinje napad s gradilišta. I zaista, na znak trube postrojbe kod Marijine ulice podijeliše se na dva dijela. Jedan dio okupi se kod kolibe, a drugi se pojavi kod utvrde broj 6. Bili su u pomalo poderanim odijelima, ali blistavih očiju, u slavljeničkom raspoloženju, očvršli u vatri pobjedničke bitke.

Sada je Feri Ač bio već potpuno uvjeren da je Pastorova vojska potučena. Neko vrijeme zurio je u dva pridošla odreda, a onda se nenadano obrati mlađem Pastoru. Uzrujano mu reče:

– Pa ako su ih potukli, gdje su? Ako su ih izbacili na ulicu, zašto nisu požurili do nas?

Pogledali su u Pavlovu ulicu, a Sebenič je čak otrčao do Marijine ulice. Nigdje nikoga. Kola puna cigala kotrljala su se kroz Marijinu ulicu, a nekoliko prolaznika išlo je mirno za svojim poslom.

– Nigdje nikoga! – izvijestio je sav zdvojan Sebenič.

– Pa što se s njima dogodilo? I tek se tada sjetio kolibe.

– Njih su zatvorili! – viknuo je sav izvan sebe od ljutnje. – Njih su potukli i zatvorili u kolibu!

Sada je pak – umjesto prethodnog opovrgavanja – stigla potvrda njegove izjave. Prigušena tutnjava dopirala je iz kolibe. Zarobljenici su šakama udarali po daskama. Uzalud. Koliba je sada bila na strani Pavlouličanaca. Nije dopuštala bijeg ni kroz vrata ni sa strane. Čvrsto je izdržavala jake udarce šaka. Zatim su zarobljenici priredili u njoj pakleni koncert. Vikom su htjeli skrenuti pozornost vojske Ferija Ača. Jadni Vendauer, kome su oteli trubu, pokušavao je načiniti trubu od svojih dlanova i u njih je trubio koliko ga je grlo nosilo.

Feri Ač obrati se svojoj vojsci.

– Momci! – poviče. – Pastor je izgubio bitku! Mi moramo spasiti čast crvenokošuljaša! Naprijed!

Onako kako su stajali u širokom redu, upadnu na gradilište i u trku prijeđu u napad. Boka je, međutim, opet bio na krovu kolibe zajedno s Kolnaiem. Nadglasavajući tutnjavu, galamu, vrisku i svu tu paklensku glazbu pod nogama, Boka povikne:

– Zatrubi! Juriš! U tvrde, vatra!

Crvenokošuljaši koji su jurili prema rovu odjednom su se zaprepastili. Četiri utvrde za redom počele su ih bombardirati. U jednom trenu prekrilo ih je pješčani oblak. Nisu ništa vidjeli.

– Pričuva, naprijed! – poviče Boka.

Pričuva krene na juriš, ravno u pješčani kovitlac, i baci se na napadače. U rovu sklupčani pješaci još su uvijek čekali kada će na njih doći red. S utvrda je letjela bomba za bombom prema crti sukoba, pa se dogodilo da je pokoju osjetio na svojim leđima i netko od Pavlouličanaca.

– Ništa za to! – vikali su. – Samo naprijed!

Veliki se oblak prašine povećavao. Kad bi na nekoj utvrđi nestalo bombi, šakama su bacali suhi pijesak. Na sredini gradilišta, tek dvadesetak koraka od rova, bjesnjela je bitka pomiješanih vojski, a samo se tu i tamo razabirala po neka crvena košulja ili crveno-zelena kapa.

Ali crveno-zelena vojska već je bila umorna, dok je Ačeva ušla u borbu odmorena. Na trenutak se činilo da se borci približuju rovu, što je značilo da jedva mogu zaustaviti crvene. I što su se više približavali utvrđama, to su ih bolje pogađale bombe. Barabaš se opet okomio na zapovjednika. Bombardirao je Ferija Ača.

– Ne smeta! – uzvikivao je. – Pojedi ga! Pa to je samo pijesak.

Stajao je na vrhu utvrde kao brzoruki đavao, cerio se i zavijao, dok se istodobno munjevito saginjao po nove bombe. Pričuva Ferija Ača uzalud je sa sobom ponijela pijesak u vrećicama. Nisu ih mogli iskoristiti, jer je svaki čovjek bio potreban u borbi. Zato su odbacili vrećice.

Cijelo vrijeme zvukovi dviju truba poticali su borce: Kolnaieva s krova kolibe, a mlađeg Pastora iz uskovitlane gomile. Sada su već bili desetak koraka od rova.

– No, Kolnai – dovikne mu Boka – sada pokaži što znaš! Sjuri se do rova, ne mari za bombe i tamo dolje zadrubi na uzbunu! Neka oni iz rova otvore vatru, a kad im ponestane pijeska, krenu na juriš!

– Haho! Ho! – povikne Kolnai i skoči s kolibe. Sada nije puzao nego je uzdignute glave trčao prema rovu. Boka je vikao za njim, ali mu je glas nestao u paklenoj buci dolje u kolibi i u neprekidnoj galami i trubljenju Ačevih momaka. Samo je gledao za njim hoće li stići prije nego što crvenokošuljaši otkriju one u rovu.

Jedna snažna prilika izdvoji se iz mnoštva boraca i Kolnai skoči na nju. Uhvati je za ruku i počne se hrvati. Bio je svemu kraj. Kolnai nije izvršio zapovijed.

– Idem sam! – poviče zdvojni Boka. Skoči s krova kolibe i potrči prema rovu.

– Stoj! – zagrmi prema njemu Feri Ač.

Valjalo je stupiti u borbu s vojskovođom neprijatelja, ali time bi mogao sve staviti na kocku. Zato je nastavio trčati prema rovu.

Feri Ač za njim.

– Kukavica si! – poviče. – Bježiš preda mnom! Ali ne boj se, stići ću te!

Stigao je upravo u trenutku kad je Boka skočio u rov. Imao je tek toliko vremena da povikne:

– Vatra!

A Ferija Ača u sljedećem trenutku obaspe deset svježih bombi po crvenoj košulji, po crvenoj kapi i po crvenom licu.

– Đavoli jedni! – poviče. – Sada pucate i ispod zemlje?

Dotad se već po cijeloj crti razvio topnički napad. Uzvitlao se pijesak, a galami su se pridružili novi glasovi. Progovorio je i rov, koji je bio prisiljen šutjeti do konačnog napada. Boka je smatrao da je taj trenutak nastupio. Stane na kraj borbenog reda, gdje se na dva koraka Kolnai hrvao s crvenokošuljašem. Izađe na rub rova, dohvati i visoko podigne crveno-zelenu zastavu i izda posljednju zapovijed:

– Konačni juriš! Naprijed!

I zaista, ispod zemlje pojavi se nova postrojba. Napadala je jurišnim koracima i pazila da se ne upušta u pojedinačna hrvanja. Kretali su se u zatvorenom redu prema crvenokošuljašima i potiskivali ih dalje od rova.

Barabaš povikne s utvrde:

– Nemamo pijeska!

– Siđite! Juriš! – odvrati Boka u trku. Rukama i nogama spustiše se topnici. To je bio drugi borbeni red koji je išao korak iza prvoga.

Sada je nastala ogorčena borba. Crveni su osjećali da gube i nisu se baš pridržavali pravila. Njima su pravila bila potrebna samo dok su mislili kako će propisnim načinom pobijediti. Sada im pravila nisu bila ni na kraj pameti.

To je značilo opasnost. Ovako su oni bili jači, usprkos tome što ih je bilo upola manje nego Pavlouličanaca.

– Na kolibu! – urlikao je Feri Ač. – Oslobodimo ih!

Cijela gomila kao da se preokrenula, počne pritiskati prema kolibi. Pavlouličanci nisu bili na to spremni. Izmakla im je cijela vojska crvenih. Kao kad netko zabija čavao pa odjednom osjeti kako se izvinuo, tako se i napadačka postrojba uvinula ulijevo. Naprijed Feri Ač, u divljem trku i s pobjedničkom nadom u glasu:

– Za mnom!

U tom trenutku, kao da mu je netko gurnuo nešto pod noge, Ač odjednom zastane. Neka dječja prilika skočila je na njega s kolibe. Ukipio se vojskovođa crvenih, a za njim i cijela njegova vojska.

Dječaćić je stajao pred Ferijem Ačem, dječaćić za glavu niži od njega. Slabašno plavokoso dijete podiglo je uvis obje ruke u znak prosvjeda. I dječjim glasom povikalo:

– Stoj!

Pavlouličanska vojska, koja je već bila zbunjena od preokreta ratne sreće, u jedan glas gromko uzvikne:

– Nemeček!

A plavokosi dječaćić, krhkih kostiju i bolestan, u tom trenutku uhvati se u koštac s ve-

likim Ferijem Ačem. Strašnim naporom jadna tijela kojemu je snagu davala samo groznica, uzavrela groznica, on u bunilu iznenadi vojskovođu i po svim pravilima položi ga na leđa.

A onda se onesvijesti i sam sruši na njega.

U tom trenutku sve se poremetilo u redovima crvenih. Kao da su izgubili glave: kad im je pao vojskovođa, i njima je sudbina bila zapečaćena. Trenutačnu zbrku iskoristili su Pavlouličanci. Uхватili su se za ruke, napravili lanac i potiskivali iznenađenu postrojbu.

Feri Ač ustane srdita crvena lica i sijevajući očima pogleda oko sebe. Strese prašinu sa sebe i shvati kako je napušten. Vojska mu se već komešala tamo kod vrata, pomiješana sa slavodobitnim Pavlouličancima, a on je stajao ovdje sam, potučen.

Uz njega je na zemlji ležao Nemeček.

Kada su posljednjeg crvenokošuljaša potisnuli i za njim zatvorili vrata, gordost pobjednika sjala im je na licima. Odzvanjalo je "živio" i pobjedničko klicanje. Boka je, pak, dotrčao od strojarnice sa Slovakom. Nosili su vodu.

Ostali su se sada okupili oko Nemečeka, koji je ležao na zemlji, a grobna tišina zamijenila je maloprijajšnje burno klicanje. Feri Ač stajao je postrance i sumorno promatrao pobjednike. U kolibi su još uvijek tutnjali zarobljenici.

No, tko bi se sada brinuo o njima?

Janko je pažljivo podigao Nemečeka sa zemlje i položio ga na grudobran rova. Onda mu je vodom prao oči, čelo i lice. Za nekoliko trenutaka Nemeček je otvorio oči. Malaksalim pogledom kružio je okolo. Svi su šutjeli.

– Što je? – upita vrlo tiho.

Svi bijahu toliko zbunjeni, da nikome nije palo na pamet odgovoriti na ovo pitanje. Tupo su ga gledali.

– Što je? – ponovi pitanje i sjedne na grudobran. Boka mu pride:

– Jesi li bolje?

– Bolje.

– Boli te što?

– Ne.

Nasmiješi se i upita:

– Pobijedili smo?

Sada nitko nije šutio, svi su odgovarali. Najednom je odjeknuo povik sa svih usnica:

– Pobjedili smo!

Nitko nije mario za Ferija Ača, koji je stajao u podnožju naslage drveta i ozbiljno, tužnom ljutnjom, promatrao obiteljski prizor Pavlouličanaca.

Boka još reče Nemečeku:

– Pobjedili smo, ali je na kraju gotovo krenulo po zlu. A da smo pobijedili, možemo zahvaliti tebi. Da se ti nisi iznenada pojavio i iznenadio Ferija Ača, onda bi oni oslobodili zarobljenike iz kolibe i ne znam što bi se dogodilo.

Mali plavokosi kao da se na to naljutio.

– Nije istina – rekao je – to vi meni govorite zato što me želite razveseliti zato što sam

bolestan.

Prijeđe rukom preko čela. Sada, kad mu se krv vratila u obraze, ponovno su bili jako rumeni, vidjelo se da ga žari i izjeda groznica.

– Sada ćemo te – reče Boka – odmah odvesti kući. Načinio si priličnu glupost što si došao ovamo. Nije mi jasno kako su te roditelji pustili.

– Nisu me pustili. Pobjegao sam.

– Kako to?

– Otac je otišao nekome probati odijelo. Mama je, pak, otišla u susjedstvo ugrijati moju juhu od kumina. Nije zatvorila vrata i rekla je ako što trebam neka samo viknem. I tako sam ostao sam. Sjeo sam na krevet i osluškivao. Ništa nisam čuo, samo nekako osjećao kao da čujem. Nešto mi je zujalo u ušima, konjski kas, zvuk trube, vika. Čuo sam Čelea kao da viče: "Dođi, Nemeček, zlo nam se piše!" Onda sam čuo kako ti dovikuješ: "Ne dolazi, Nemeček, ne trebaš nam jer si bolestan. Znao si dolaziti kad smo se pikulali i zabavljali, a sada ne dolaziš kad se borimo i kad ćemo izgubiti bitku!" To si rekao, Boka. Ja sam čuo kako to govoriš. A onda sam brzo skočio s kreveta. Pao sam čim sam ustao, jer već dugo ležim i jako sam oslabio. Ali sam uspio ustati i izvaditi odjeću iz ormara... pa i cipele sam brzo obukao. Već sam bio odjeven kad se vratila majka. Čim sam čuo kako dolazi, onako odjeven skočio sam u krevet i navukao pokrivač do usta kako ne bi vidjela na meni odjeću. Onda mama reče: "Samo sam došla vidjeti treba li ti štogod." Ja sam odgovorio: "Ne treba", a ona je ponovno izašla. Tada sam pobjegao iz kuće. Ali ja nisam nikakav heroj, ja nisam znao da je tako važno, ja sam se samo došao boriti s ostalima. Ali kad sam vidio Ferija Ača, pomislio sam kako ja ne sudjelujem u borbi s vama zato što me on dao umočiti u vodu. Onda sam postao strašno ogorčen i pomislio sam: "No, Erne, sad ili nikad", zatvorio sam oči i... i ... skočio na njega.

Mali plavokosi ispričao je to s takvom žustrinom da se sasvim iscrpio. Počeo je kašljati.

– Nemoj više pričati – reče mu Boka – već ćeš jednom ispričati. Sada ćemo te odvesti kući.

Zatim su, uz Jankovu pomoć, puštali jednog po jednog zarobljenika iz kolibe. Koji je još imao oružje, oduzeli su mu ga. Oni su se tužno odgegali prema Marijinoj ulici. A mali crni željezni dimnjak kao da je podrugljivo podrigivao i pijuckao. I parna pila ispratila ih je cviljenjem, kao da je i ona prijatelj pobjednika, Pavlouličanaca.

Naposljetku je ostao Feri Ač. Još uvijek je stajao kod naslage drveta i gledao u zemlju. Kolnai i Čele došli su do njega i htjeli mu oduzeti oružje.

Boka ih opomene:

– Ne dirajte vojskovođu! I sam priđe Aču:

– Gospodine generale – rekao mu je – junački ste se borili!

Feri Ač ga je tužno pogledao, kao da kaže: "Što mi sada vrijedi tvoja pohvala?"

Boka se, međutim, okrene i zapovjedi:

– Na pozdrav!

U postrojbi Pavlouličanaca prestane čavrljanje.

Svi su podigli ruke prema kapama. Pred njima je ukočeno stajao Boka. I on je podigao

ruku prema kapi. I u jadnom Nemečeku probudio se vojnik. Jedva-jedvice, podupirući se, ustane sa zemljanog nasipa, pa i on stane u stav "pozor" i salutira. Jadnik, pozdravljao je onoga tko je skrivio njegovu tešku prehladu.

Feri Ač uzvratil pozdrav i ode. Oružje je ponio sa sobom. On bijaše jedini koji ga je odnio. Ostalo oružje – glasovita koplja sa srebrnim vrhovima i brojni srebrnasti tomahavci – ležalo je na hrpi pred ulazom u kolibu. Na trećoj utvrdi, pak, bila je ponovo istaknuta osvojena zastava. Gereb ju je oteo Sebeniču u najžešćoj borbi.

– Gereb je ovdje? – upita razrogačenih očiju Nemeček.

– Da – odgovori i istupi Gereb.

Mali plavokosi upitno pogleda Boku. Ovaj mu odgovori:

– Ovdje je i ispravio je svoju pogrešku. Sada ću mu vratiti i njegov natporučnički čin.

Gereb pocrveni.

– Hvala lijepa – reče. Onda potihom doda:

– Ali...

– Što znači taj "ali"?

Zbunjeni Gereb odgovori:

– Znam, nemam ta prava... jer to ovisi o generalu, ali ... ja mislim... i kako znam...

Nemeček je još uvijek običan vojnik.

Nastane grobna tišina. Gereb je imao pravo. U velikom uzbuđenju svi su zaboravili kako već treći put za sve moraju biti zahvalni onome tko je još uvijek običan vojnik.

– Imaš pravo, Gereb – reče Boka. – Odmah ćemo to popraviti. Ovime imenujem...

Ali Nemeček upadne:

– Neću da me imenuješ... ja to nisam učinio zbog toga... nisam došao ovamo...

Boka je htio izgledati strog, pa zato podvikne:

– Nije najvažnije zašto si došao ovamo, nego je važno što si učinio kad si već bio ovdje.

Ovime imenujem Ernea Nemečeka u čin satnika.

– Živio!

To su svi u jedan glas povikali. I svi su salutirali novom satniku. Svi poručnici i natporučnici, čak i sam general, koji je tako vojnički potegnuo ruku prema kapi kao da je on običan vojnik, a Nemeček general.

Primijetili su skromno odjevenu sitnu ženu kako se iza njihovih leđa žuri preko grunda i odjednom se pojavila pred njima.

– Isuse! – poviknula je. – Pa ti si tu? Odmah sam znala da si otišao ovamo.

To je bila Nemečekova majka. Plakala je, jer je svuda tražila svog bolesnog sina, a ovamo je zapravo došla raspitati za njega. Dječaci su je okružili i tješili. Jadna žena skinula je svoju maramu i njome ovila sina, pa ga povelu kući.

– Ispratimo ih! – predloži Vajs, koji do sada nije progovorio ni riječi.

Ovaj se prijedlog svima svidio.

– Ispratimo! – prihvatiše svi i već su se počeli okupljati. Zaplijenjeno oružje brzo su ubacili u kolibu i čitav se roj okupio oko ojađene žene. Ona je, pak, privinula svog sina ne bi li

mu prenijela nešto topline svoga tijela. Tako su se žurili kući.

Pavlouličanci su se postrojili u dva reda i išli za njima. Već se spuštao suton. Palile su se svjetiljke, a iz trgovina jako je svjetlo padalo po pločniku.

Ljudi na ulici, koji su se žurili za svojim poslom, zastajkivali su i promatrali čudnu povorku: na čelu mršava sitna plavokosa ženica uplakanih očiju privila je uza se dječarca kojemu je virio samo nos iz velikog rupca – iza njih dvored dječaka išao je vojničkim korakom, a na svakome je bila crveno-zelena kapa.

Bilo je prolaznika koji su se osmjehivali. Neki deran glasno ih je ismijavao. No oni za to nisu marili. Čak i Čonakoš, koji je inače znao po kratkom postupku obračunati s ovakvim podrugljivcima, ovaj put nije mario za veselog derana. Dječaci su ovo smatrali ozbiljnom i svetom stvari, pa ih u tome nije mogao poremetiti ni najveseliji obješenjak na svijetu.

Nemečekovu majku, međutim, mučile su ozbiljnije brige te nije obraćala pozornost na vojničku pratnju. Kad je htjela ući kroz vrata svoje kućice u Rakoš-ulici, morala je ipak zastati, jer se njezin sin ustobočio i nije bilo te zemaljske sile koja bi ga progurala kroz vrata. Istrgnu se iz majčinih ruku i stade pred dječake:

– Budite mi zdravo!

Svi se dječaci redom rukovaše s njim. Ruka mu je bila vrela. Onda je nestao s majkom u mračnoj veži. Jedna su se vrata zalupila, jedan se prozorčić osvijetlio. I nastane tišina.

Odjednom dječaci shvatiše kako još uvijek stoje ispred kuće. Nisu razgovarali, samo su zurili u dvorište, u onaj prozorčić iza kojega su sada malog junaka plegli u krevet. Onda se čuo tužan uzdah i Čele upita:

– A što sad?

Na to je nekolicina krenula tamnom ulicom prema Ilei-putu. Sada su već svi bili jako umorni, iscrpila ih bitka. Hladan vjetar puhao je ulicama, jak proljetni vjetar koji je s bregova donosio dah otopljenja snijega.

Zatim krene i druga skupina dolje prema Ferencvarošu. Konačno su pred vratima ostali samo Boka i Čonakoš. Čonakoš je bio nestrpljiv, čekao je da Boka krene. Ali kako se Boka nije micao, skromno upita:

– Ideš?

Boka odvrati vrlo tiho:– Ne.

– Ostaješ?

– Da.

– Onda... zdravo!

Ode polako, gegajući se. Boka je gledao za njim i vidio kako se osvrće. Tek je na uglu nestao. Mala Rakoš-ulica, što se skromno proteže uz bučni Ilei-put kojim su prolazili konjski tramvaji, polako utone u tišinu. Samo je vjetar šumio kroz nju i zveketao staklima na plinskim svjetiljkama. Pri jačem udaru vjetra zveckale su jedna za drugom te su zajedno s titravim plamičcima davale neke tajne znakove. U tom trenutku na ulici nije bilo nikoga, osim Janoša Boke, generala. I kad je general Janoš Boka pogledao niz ulicu i vidio da je sam samcat u njoj, tako mu se stisnulo oko srca da se naslonio na vratnicu i gorko, iz duše, onako istinski briznuo

u plač.

Osjećao je i znao ono što se nitko nije usudio izgovoriti. Vidio je kako njegov vojnik polako i tužno vene. Znao je kakav će biti kraj i znao je kako taj kraj nije daleko. Sada nije mario što je pobjednički vojskovođa.

Što se prvi put nije ponio muški, što je u njemu prevagnulo dijete: samo je plakao i plakao, govoreći za sebe:

– Moj mali prijatelju... dragi moj dobri prijatelju... dragi moj mali satniče...

Onuda je prošao neki čovjek koji mu se obrati:

– Zašto plačeš, dječčače?

Nije mu odgovorio. Čovjek je slegnuo ramenima i produžio. Onda je naišla neka siromašna žena s velikom košarom. I ona je zastala, ali mu se nije obratila. Pogledala ga je kratko i otišla. Onda je došao onizak čovjek i skrenuo prema kućnoj veži. Zastao je i osvrnuo se. Prepoznao ga je:

– Jesi li to ti, Janoš Boka?

Boka ga pogleda:

– Ja sam, gospodine Nemeček.

Oniski krojač vraćao se s odijelom preko ruke. Bio je čak u Budimu, kamo je na probu nosio skrojeno odijelo. Ovaj je čovjek već razumio Boku. On ga nije upitao: "Zašto plačeš, dječčače?" – niti je buljio u njega. Pristupio mu je, zagrlio ga i počeo plakati zajedno s njim. Plakao je gotovo djetinje, tako da se u Boki probudio general:

– Nemojte plakati, gospodine Nemeček – reče krojaču.

Krojač otare nadlanicom suze i odmahne rukom. Tim pokretom kao da je htio reći: "Sada je svejedno, barem sam si olakšao dušu."

– Bog te blagoslovio, sine moj – reče krojač Boki. – Idi sada lijepo kući!

I ode u dvorište.

Sada je Boka obrisao suze i duboko uzdahnuo. Osvrnuo se po ulici i namjeravao krenuti kući. Ali kao da ga je nešto zadržavalo. Znao je, to neće biti od koristi, ali je osjećao kako bi mu bila obaveza ostati ovdje, ostati na počasnoj straži svom umirućem vojniku. Šetao je malo ispred veže, a onda prešao na drugu stranu ulice. Odande je promatrao kućicu.

Odjednom se začuo topot koraka u tišini uličice.

"Neki se radnik vraća kući" – pomisli Boka i pognute glave nastavi šetnju. Glava mu je bila puna čudnih misli koje mu do sada nisu padale na pamet. Razmišljao je o smislu života i smrti. I nikako se nije mogao snaći pred tim velikim pitanjem.

Koraci su odzvanjali sve bliže, ali se činilo kako prolaznik usporava hod. Tamna je sjena prolazila uz prizemlja kuća i stala pred Nemečekovom. Zagledala je u vežu. Čak je i ušla, pa se vratila. Stajala je i čekala. Onda se šetkala amo-tamo pred kućom. Kad je došla pod plinsku svjetiljku, vjetar joj otpuhne jednu stranu kaputa. Boka spazi: pod kaputom je bljesnula crvena košulja.

Bijaše to Feri Ač.

Dvojica vojskovođa netremice su se gledala. Prvi put u životu našli su se sami u četiri

oka. Susreli su se ovdje pred ovom tužnom kućom. Jednoga je ovamo dovelo srce, a drugoga savjest. Nisu rekli jedan drugome ni riječi. Samo su se gledali. Feri Ač nastavi šetati pred kućom. Dugo, jako je dugo hodao. Sve dok pazikuća nije došao iz mračnog dvorišta zatvoriti vežu. Feri Ač mu pristupi, podigne šešir i nešto ga potihom upita. Boka je čuo samo pazikućin odgovor. Rekao je:

– Slabo.

Pazikuća je snažno zalupio vrata. Ovaj tutanj poremetio je ulični mir, a onda utihne kao grmljavina među brdima.

Feri Ač polako krene. Otišao je udesno. I Boka je već morao poći kući. Hučao je hladan vjetar. Jedan vojskovođa ode desno, drugi lijevo. Ni tada nisu progovorili ni riječi.

Konačno je ulica utonula u san svježije proljetne noći. U njoj je sada gospodario samo vjetar. Tresao je stakla plinskih svjetiljki, remetio njihove plamičke i na krovovima pokretao škripuće vjetrokaze. Fijukao je kroz sve pukotine, zapuhao je i u sobicu gdje je kraj stola sjedio sitni krojač s komadićem slanine na novinskom papiru i tiho večerao, a na krevetiću je jedan mali satnik dahtao užarenih obraza i usplamtjelih očiju. Zazvečao je prozorima i zatitrao plamenom petrolejke. Sitna ženica bolje je pokrila svoje dijete:

– Puše vjetar, sinčiću moj.

Mali se satnik tužno osmjehivao i jedva čujnim glasom, gotovo šaptom, rekao:

– Puše s grunda. S našega dragog grunda...

IX

Nekoliko stranica iz zapisnika kit-udruge:

ZAPISNIK

Na današnjoj glavnoj skupštini primili smo ove zaključke i ovime ih upisujemo u veliku knjigu udruge.

Članak 1.

Na 17. stranici nalazi se umetak, koji glasi: Ernest Nemeček malim slovima. Taj se umetak poništava. Taj je umetak posljedica zablude, pa glavna skupština ovime izjavljuje kako je udruga neopravdano uvrijedila imenovanog člana, a ovaj je uvredu otrpio bez prigovora, a u ratu se pokazao kao pravi junak, što je povijesna činjenica. Zbog toga udruga izjavljuje da je gornji umetak uslijedio pogreškom udruge i da ovime zapisničar ima nalog upisati ime člana od početka do kraja samim velikim slovima.

Članak 2.

Ovime unosim od početka do kraja samim velikim slovima:

ERNEST NEMEČEK

Lesik, zapisničar, s. r.

Članak 3.

Glavna skupština kit-udruga jednoglasno izražava hvalu našem generalu Janošu Boki zato što je jučerašnju bitku vodio kao vojskovođa iz školske knjige povijesti, a u znak našeg visokog poštovanja zaključili smo kako je svaki član kit-udruga obvezan na 168. stranici školske knjige iz povijesti, četvrti red odozgo, uz naslov: "Janoš Hunjadi" dodati tintom: "Janoš Boka". To smo zaključili stoga što je to vojskovođa od nas zaslužio, jer da on nije tako dobro postupio, crvenokošuljaši bi nas potukli. I svakom se stavlja u dužnost da u poglavlju "Mohacka pogibija" uz ime nadbiskupa Tomorija, koji je bio također pobijeđen, olovkom dopise: "i Ferenc Ač".

Članak 4.

General Janoš Boka je usprkos našem prosvjedu silom zaplijenio imovinu udruge (24 krajcara) jer je on sve što je imao morao dati u ratne svrhe, a kupio samo jednu trubu za 1 forintu i 40 krajcara. On je, pak, kupio skuplju, jer ima jači zvuk, a mi sada, budući da smo od crvenih zaplijenili ratnu trubu, raspolažemo s dvije trube, iako se sada nijedna neće upotrebljavati. Ako se jedna upotrijebi, ta će uvijek biti ovdje, pa smo odlučili da udruga traži natrag svoju imovinu (24 krajcara) i da general radije trubu negdje proda, jer mi trebamo naš novac (24 krajcara), što je on i obećao.

Članak 5.

Predsjednik udruge ovime dobiva ukor, jer je dopustio da se udrugin kit osuši. Kako se rasprava mora unijeti u zapisnik, ovime je unosim:

PREDSJEDNIK: Nisam žvakao kit jer sam bio jako zaokupljen ratom.

ČLAN BARABAŠ: To nije nikakvo opravdanje.

PREDSJEDNIK: Barabaš uvijek izaziva svađu, i ja ga pozivam na red. Ja rado žvačem kit, jer znam što se pristoji i znam da sam zbog toga predsjednik kako bi ga po pravilima žvakao, ali zadirkivati se ne dam.

ČLAN BARABAŠ: Ja nikog ne zadirkujem.

PREDSJEDNIK: Zadirkuješ.

ČLAN BARABAŠ: Ni najmanje.

PREDSJEDNIK: Ipak.

ČLAN BARABAŠ: Nikako.

PREDSJEDNIK: Uredu, neka bude po tvojemu.

ČLAN RIHTER: Ja predlažem da se predsjedniku upiše u veliku knjigu ukor jer nije izvršavao svoju obvezu.

ČLANOVI: Tako je! Tako je!

PREDSJEDNIK: Predlažem udruzi da mi još jednom oprost i zato što sam se jučer borio divlje kao lav i što sam bio pobočnik i što sam u najvećoj opasnosti jurišao prema rovu, gdje me je neprijatelj bacio na zemlju, pa sam ja trpio za našu carevinu, dakle, zašto moram još trpjeti i zbog toga što nisam žvakao kit?

ČLAN BARABAŠ: To ne spada ovamo.

PREDSJEDNIK. To ipak spada ovamo.

ČLAN BARABAŠ: To nikako ne spada ovamo.

PREDSJEDNIK: U redu! Neka bude po tvom.

ČLAN RIHTER: Molim da se prihvati moj prijedlog.

ČLANOVI: Prima se, prima se!

LJEVICA: Nećemo prihvatiti.

PREDSJEDNIK: Idemo glasovati. Obavlja se glasovanje.

PREDSJEDNIK: S tri glasa većina udruge odlučila je da se Pavla Kolnaia ukori. To je svinjarija!

ČLAN BARABAŠ: Predsjednik nema pravo većinu obasipati grubostima.

PREDSJEDNIK: Ima.

ČLAN BARABAŠ: Ipak nema.

PREDSJEDNIK: Uredu, neka bude po tvome!

Kako na dnevnom redu nije bilo drugih točaka, predsjednik je zaključio zasjedanje.

Potpisali:

Lesik, zapisničar, s. r. Kolnai, predsjednik, s. r.

Ipak mislim, to je svinjarija.

X

U kućici u Rakoš-ulici vladala je tišina. Čak su stanari, koji su se redovito okupljali na dvorištu i glasno tračali, hodali na prstima dok su prolazili pokraj stana Nemečekovih. Služinčad je nosila isprašivati odjeću u najudaljeniji kut dvorišta i to obavljala vrlo obazrivo kako buka ne bi smetala bolesniku. Da se tepisi mogu čuditi, još bi se i sada čudili kako su umjesto ljutih udaraca isprašivačem dobivali blage udarce...

Često bi se pokoji stanar pojavio na staklenim vratima i upitao:

– Kako je dječčić?

Svaki je dobio isti odgovor:

– Loše, vrlo loše.

Dobre susjede donosile bi ponešto:

– Gospođo, donijela sam malo dobra vina...

Ili:

– Nemojte se uvrijediti, evo malo slatkiša...

Niska plavokosa žena, koja je uplakanih očiju otvarala vrata tim dobrim ljudima, lijepo je zahvaljivala na darovima, ali, na žalost, od njih nije bilo koristi. Nekima je čak i rekla:

– Jadnik, ništa ne jede, već dva dana jedva mu ulijemo nekoliko žlica mlijeka.

U tri sata krojač se vratio. Bio je u radionici, odakle je donio posao kući. Pozorno je i tiho otvorio kuhinjska vrata i ništa nije upitao ženu.

Samo ju je pogledao. I žena je njega samo pogledala. Sve su razumjeli. Tiho su se gledali

oči u oči, a krojač nije ni odložio odijela koja je držao u ruci.

Onda su na prstima otišli u sobu gdje je na krevetu ležao dječak. Uistinu, nekada veseli vojnik iz Pavlove ulice, a sada tužni satnik, jako se promijenio. Smršavio je, kosa mu je narasla, a obrazi upali. Nije bio blijed, i možda je u svemu bilo najtužnije što su mu oba obraza bila stalno crvena. To nije bilo zdravo crvenilo. Bijaše to odsjev unutrašnje vatre što ga je neprekidno žarila.

Stali su kraj kreveta. Siromašni, jednostavni ljudi. Prošli su kroz mnoga zla, patnje i tuge, pa zato nisu jadikovali. Krojač upita sasvim tiho:

– Spava?

Žena se nije usudila progovoriti, nego je samo kimnula glavom. Jer sada je dječak ležao u krevetu tako da se teško moglo razaznati: spava li ili je budan.

Lagano kucanje čulo se s dvorišnih vrata.

– Možda je liječnik – prošapta žena.

Muž je pošalje:

– Idi otvoriti vrata!

Žena izađe i otvori vrata. Na pragu je stajao Boka. Kad ugleda sinova prijatelja, na ženinu se licu pojavi tužan osmijeh.

– Mogu li ući?

– Samo uđi, sinek.

Ušao je.

– Kako je?

– Nikako.

– Loše?

Nije ni pričekao odgovor, ušao je u sobu. Žena za njim. Sada ih je troje stajalo kraj kreveta, a nitko od njih nije progovorio ni riječi. Dok su ovako stajali kraj kreveta, mali bolesnik kao da je osjetio kako ga gledaju i kako radi njega šute, pa otvori oči. Najprije vrlo tužno pogleda oca, zatim majku. Kad konačno uoči Boku, nasmiješi se. Jedva čujnim glasom reče mu:

– Ti si ovdje, Boka?

Boka se približi krevetu.

– Tu sam.

– I ovdje ćeš ostati?

– Hoću.

– Sve dok ne umrem?

Boka nije znao što bi odgovorio. Osmjehne se prijatelju i osvrne se na njegovu majku, kao da traži savjet. Ali ona se već okrenula i podigla krajeve pregače prema očima.

– Gluposti govoriš, sine – reče krojač. – Hm! Hm! Gluposti govoriš.

Ali Erne Nemeček nije se obazirao na to što mu govori otac. Zagledao se u Boku i odmahnuo glavom prema ocu.

– Oni ništa ne znaju – reče.

Sada i Boka progovori:

– Kako ne bi znali?! Znaju bolje od tebe.

Pomaknuo se, teškom mukom se uzdigao na jastuk i sjeo. Nije trpio ničiju pomoć.

Podigao je prst u zrak i ozbiljno rekao:

– Ne vjeruj im što kažu, jer govore u šali. Ja znam da ću umrijeti.

– Nije istina.

– Kažeš: nije istina?

– Da, to kažem.

Pogleda ga strogo:

– Zar ja možda lažem?

Umirivali su ga neka se ne ljuti, jer nitko ga ne optužuje za laž. Ovaj put on bijaše strog i uvrijedio se što mu ne vjeruju. S izrazom važnosti na licu izjavi:

– Časna riječ, umrijet ću.

Kućepaziteljica proviri glavu kroz vrata:

– Gospođo... liječnik.

Liječnik uđe i svi ga s poštovanjem pozdrave. Bijaše vrlo strog starčić. Nije rekao ni riječi. Namršti se i odmahne glavom, pa ode ravno do kreveta. Uhvati dječaku ruku i pogladi ga po čelu. Zatim mu položi glavu na prsa i osluhne. Žena nije mogla izdržati, morala je upitati:

– Molim... gospodine doktore... loše je?

Liječnik sada prvi put progovori:

– Ne.

To je izgovorio vrlo čudno. Rekao je to ne gledajući gospođu Nemeček. Onda je uzeo šešir i krenuo. Krojač uslužno požuri do vrata i otvori mu ih:

– Ispratit ću vas, gospodine doktore.

Kad su bili u kuhinji, liječnik očima pokaže krojaču neka zatvori sobna vrata. Jadni krojač slutio je što to znači kad liječnik hoće s njime razgovarati u četiri oka. Zatvori vrata. Sada je na liječnikovu licu bio prijateljski izraz.

– Gospodine Nemeček – reče mu liječnik – vi ste muškarac, s vama ću iskreno razgovarati.

Krojač spusti glavu.

– Ovaj dječčić neće dočekati jutro. Možda ni večer.

Krojač se nije ni pomaknuo. Tek poslije nekoliko trenutaka nijemo je kimao glavom.

– Kažem vam to zato – nastavi liječnik – što ste siromašan čovjek i loše bi bilo da vas tragedija snađe neočekivano. Jer... dobro bi bilo, ako... ako biste se pobrinuli... oko onoga što je uobičajeno u ovakvim prilikama...

Gledao ga je koji trenutak, a onda mu odjednom stavio ruku na rame.

– Bog vas blagoslovio. Doći ću za jedan sat.

Krojač to nije ni čuo. Samo je zurio u čisto oribani kuhinjski pod od cigala. Nije ni primijetio kad je liječnik otišao. Samo mu se motalo po glavi kako se mora za nešto pobrinuti.

Za nešto što je običaj u ovakvim prilikama. Što je time liječnik mislio? Valjda na lijes?

Odgega se u sobu i sjedne. Iz njega se nije mogla izvući ni riječ. Uzalud ga je žena pitala:

– Što je rekao doktor?

On je samo kimao glavom.

Kao da je neka radost oblila lice plavokosog dječaka. Obrati se Boki:

– Janoš, dođi ovamo!

Priđe mu.

– Sjedni ovamo na rub kreveta! Usuđuješ se?

– Kako se ne bih usudio! I zašto se ne bih usudio?

– Jer se valjda bojiš da ću možda umrijeti dok budeš sjedio na mojem krevetu. Toga se ne moraš bojati, jer ako osjetim smrt, unaprijed ću te upozoriti.

Boka sjedne uz njega:

– Pa što želiš?

– Ti – reče dječak zagrlivši ga oko vrta i prignuvši mu se uhu, kao da mu želi odati kakvu tajnu – što je bilo s crvenokošuljašima?

– Potukli smo ih.

– A onda?

– Onda su otišli u svoj botanički vrt i htjeli održati skupštinu. Čekali su do kasne večeri, ali Feri Ač nije došao. Onda im je dosadilo čekati, pa su otišli kući.

– A zašto Feri Ač nije došao?

– Osramotio se. Znao je da će ga smijeniti s položaja vojvode jer je izgubio bitku. Onda su se danas popodne opet sastali. Tada je došao i Feri Ač. Jučer navečer vidio sam ga pred tvojom kućom.

– Ovdje?

– Da. Pitao je pazikuću je li ti bolje.

Na ovo je Nemeček bio vrlo ponosan. Nije vjerovao onome što čuje:

– On sam?

– On sam.

To mu je godilo. Boka nastavi.

– Kažem ti, održali su skupštinu na otoku i nastala je velika graja. Jako su se svađali, jer su svi htjeli smijeniti Ferija Ača, samo su dvojica bila na njegovoj strani: Vendauer i Sebenič. Pastori su bili jako protiv njega, jer je stariji Pastor želio postati vojskovođa. Na kraju su ga smijenili i izabrali starijeg Pastora. Ali znaš što se dogodilo?

– Što?

– Kad su se konačno umirili i izabrali novog vojskovođu, došao je čuvar botaničkog vrta i rekao im da direktor neće više trpjeti ovakvu galamu te ih izbacio iz botaničkog vrta. Otočić su zatvorili. Na most su stavili vrata.

Na to se mali satnik od srca nasmijao.

– E, pa ovo je sjajno – reče. – A odakle to znaš?

– Pričao mi je Kolnai. Sreo sam ga dolazeći ovamo. Išao je na grund, jer kit-udruga opet

ima skupštinu.

Na to se dječaku iskrivi lice. Tiho reče:

– Njih više ne volim. Oni su malim slovima napisali moje ime.

Boka ga je umirivao:

– Već su to ispravili. Ne samo što su ispravili nego su samim velikim slovima ispisali tvoje ime.

Nemeček je niječno vrtio glavom:

– To nije istina. Ti to kažeš samo zato što sam bolestan i želiš me utješiti.

– Ne, nego zato što je to istina. Časna riječ, istina je.

Mali plavokosi opet je podigao svoj tanki prstić:

– Sada se kuneš i na laž, samo da bi me utješio.

– Ali...

– Ne pričaj!

Podviknuo je. On satnik, na generala! U doslovnom smislu riječi podviknuo je. To bi na grundu bila strašna uvreda, ali ovdje nije bila. Boka to pretrpi smješkajući se.

– Dobro – reče – ako ne vjeruješ meni, ubrzo ćeš se uvjeriti. Napravili su ti počasnu povelju i uskoro će biti ovdje. Donijet će ti je. Doći će cijela udruga.

Mali plavokosi ni sada nije vjerovao:

– Kad vidim, onda ću vjerovati!

Boka slegne ramenima. U sebi je govorio: "Još bolje što ne vjeruje, barem će se više veseliti kad ih ugleda."

Ali sve to i nehotice uzbudi bolesnika. Jadnika je jako boljela nepravda koju mu je nanijela kit-udruga. Samog sebe je razdraživao:

– Vidiš – reče – ono što su meni učinili bilo je vrlo ružno!

Boka se nije više usudio izustiti ni riječi. Bojao se da će Nemeček biti još uzrujaniji. Dapače, kad ga je Nemeček upitao:

– Imam li pravo? Popustio je:

– Imaš pravo.

– Ipak – reče Nemeček i podigne se na jastuk – ipak, ja sam se borio za njih kao i za ostale kako bi i njima ostao grund. Jedino znam da se nisam borio za sebe, jer ja ionako više nikada neću vidjeti grund.

Zašutio je. Razbijao je glavu tom strašnom mišlju kako nikad više neće vidjeti grund. Bijaše dijete. Rado bi ostavio sve na ovome svijetu samo da ne mora ostaviti grund, dragi grund.

I što mu se za sve vrijeme bolesti nije dogodilo, sada su mu se, na ovu pomisao, pojavile suze u očima. Nije ih izazvala, tuga, nego nemoćan bijes protiv neke sile koja mu ne dopušta još jednom otići u Pavlovu ulicu, pod utvrde, do kolibe. Sada se sjetio strojarnice, kolnice i dva velika duda s kojih je znao brati lišće za Čelea. On je, naime, kod kuće uvelike uzgajao dudove svilce, a oni se hrane dudovim lišćem. A Čele bijaše gizdelin, pa mu je bilo žao penjati se na drvo u lijepom odijelu. Zato je Čele njega slao na dud, jer on bijaše običan vojnik. Mislio je na

vitki željezni dimnjak što je rigao bijele oblačiće pare prema čistom modrom nebu, koji su se u trenutku pretvarali u ništa. I kao da je dovde dopiralo ono poznato cviljenje parne pile kada je trupce pretvarala u sitno drvo.

Zacrvenjeli su mu se obrazi, zablistale oči. Povikne:

– Hoću na grund!

Nitko nije odgovorio na ovaj uzvik i zato ponovi, ali sada prkosno i zahtjevno:

– Hoću na grund!

Boka ga primi za ruku:

– Već ćeš doći, sljedeći tjedan, kad ozdraviš, doći ćeš.

– Ali ne! – inatio se. – Želim sada! Odmah! Odjenite me, a ja ću staviti na glavu pavlouičansku kapu.

Posegne pod jastuk s pobjedničkim izrazom lica i odande izvuče zgužvanu crveno-zelenu kapu od koje se nije rastavljao ni trenutka. Stavi je na glavu.

– Odjenite me!

Otac tužno rče:

– Kad ozdraviš, Erne.

Ali sada ga se više nije moglo obuzdati. Koliko su mu izdržala bolesna pluća, toliko je vikao:

– Ja neću ozdraviti!

I kako je to izrekao na zapovjedni način, tako mu nitko nije proturječio.

– Neću ozdraviti! – uzvikne. – Vi mi lažete, a ja dobro znam da ću umrijeti. I želim umrijeti tamo gdje mi se sviđa! Ja hoću na grund!

Razumljivo, to se nije moglo ostvariti. Svi su se požurili da ga umire i da mu objasne:

– Sada se ne može...

– Loše je vrijeme...

– Možda sljedećeg tjedna...

I opet se ponovila ona tužna rečenica koju su se već bojali reći u lice tom pametnom dječaku:

– Kad ozdraviš.

Ali svaka njihova rečenica bijaše opovrgnuta. Kad su mu govorili o lošem vremenu, na dvorištu je sjalo jarko sunce, toplo, životvorno proljetno sunce što svakom biću ulijeva život, samo ga Erneu Nemečeku nije moglo povratiti.

Groznica je uistinu ovladala dječakom. Mahao je rukama, sav se zarumenio, a male su mu se nosnice proširile. Držao je govor:

– Grund – uzvikivao je – to je cijelo jedno carstvo! Vi to ne znate jer se nikada niste borili za svoju domovinu!

Netko je kucao na vanjska vrata. Izašla je gospođa Nemeček.

– Molim te – reče mužu kad se vratila u sobu – došao je gospodin Četneki (Csetneky).

Krojač izađe u kuhinju. Gospodin Četneki bijaše gradski činovnik kome je Nemeček šivao odijela. Kad ugleda krojača, razdražljivo ga upita:

– Što je to s mojim smeđim odijelom?

Iz sobe se čuo tužan govor:

– Odjekuju trube... i sav u prašini bijaše grund... Naprijed! Naprijed!

– Molim – reče krojač – ako velevažni gospodin želi isprobati odijelo, možemo odmah sada, ali ovdje u kuhinji... tisuću oprostjenja molim... sinčić mi je jako bolestan... leži tamo u sobi...

– Naprijed! Naprijed! – čulo se vikanje iz sobe promuklim dječjim glasom. – Za mnom! Konačni juriš! Vidite li crvenokošuljaše? Pred njima Feri Ač sa srebrnim kopljem... sada će me baciti u vodu!

Gospodin Čatneki je osluškivao:

– Što je to?

– Viče, jadnik.

– Ako je bolestan, zašto viče? Krojač slegne ramenima:

– Više nije ni bolestan... bliži mu se kraj... govori u bunilu, jadnik...

Ode zatim u sobu i donese smeđi kaput, opšiven dugim bodovima bijelog konca. Kad je otvorio vrata, u kuhinji se čulo:

– Tišina u rovovima! Pozor! Sada dolaze... već su ovdje! Trubaču, zatrubi!

Načini od dlanova lijevak, kao trubu:

– Trata...tratarata...trata! I povikne Boki:

– Trubi i ti!

I Boka je morao načiniti trubu od dlanova te su sada dvojica trubila: jedan umoran, promukao, slab glas i drugi, zdrav. A ovaj potonji jednako je tužno zvučao kao i onaj prvi. Boku je već stezalo u grlu koliko je zadržavao suze, ali je ipak junački izdržao i hinio da mu trubljenje čini veselje.

– Oprostite – reče gospodin Četneki dok je svlačio svoj kaput – ali jako mi treba smeđe odijelo.

– Tratarata! Tratarata! – čulo se iz sobe.

Krojač mu navuče novi kaput. I potiho poče razgovarati:

– Reže ispod pazuha.

– Da, molim.

(– Tratarata! Tra!)

– Ovo je puce previsoko, prišijte ga niže. Volio bih da zavratak lijepo priligne uz prsa.

– Da, milostivi gospodine. (– Konačni juriš! Naprijed!)

– Rukavi su, čini mi se, prekratki.

– Mislim da nisu.

– Samo dobro pogledajte. Svakom kaputu napravite prekratke rukave. To vam je mana!

"Ne bih rekao da mi je to mana!" pomisli krojač, ali to ne izgovori. Uzme kedu i bez riječi obilježi rukav. A tamo u sobi galama.

– Haha! – uzvikne dječji glas. – Tu si sad? Tu preda mnom! Konačno sam te uhvatio, strašni vojskovođo! Hajde sada! Vidjet ćemo tko je jači!

– Stavite vatu – reče gospodin Četneki. – Malo na ramena, malo na prsa lijevo i desno.
(– Puf! Bacio sam te na zemlju!)
Gospodin Četneki svuče smeđi kaput, a krojač mu pridrži onaj u kojem je došao.
– Kad će biti gotovo?
– Prekosutra.
– Dobro. Ali radite na njemu, ne želim ga opet dobiti za tjedan dana. Imate li kakvog drugog posla?
– Samo da mi dijete nije bolesno, milostivi gospodine.
Gospodin Četneki slegne ramenima:
– To je jako žalosno, vrlo mi je žao, ali kažem vam, meni je odijelo potrebno, i to vrlo brzo. Primite se odmah posla!
Krojač duboko uzdahne:
– Već ću se primiti.
– Do viđenja – reče gospodin Četneki i udalji se dobro raspoložen. Sa vrata još jednom ponovi:
– Odmah se prihvatite posla!
Krojač uzme lijepi smeđi kaput i sjeti se onoga što je liječnik rekao. Treba se pobrinuti za ono što je u ovakvim slučajevima uobičajeno. Dobro, odmah će se prihvatiti posla. Tko zna na što će se potrošiti novac što će ga dobiti za ovaj kaput. Možda će se ovih nekoliko forinti preseliti stolaru koji izrađuje male lijesove. A gospodin Četneki će se šepiriti na dunavskom šetalištu u svom novom odijelu.
Vrati se u sobu i odmah se prihvati šivanja. Nije ni gledao na krevet, samo je brzo provlačio iglu i konac kako bi što prije završio posao, jer posao je u svakom pogledu bio hitan. Bio je potreban gospodinu Četnekiju koliko možda i stolaru.
Maloga satnika sada se opet nije moglo obuzdati. Skupio je snagu i stao na krevet. Noćna košuljica dopirala mu je do gležnja. Na glavi mu je gizdavo stajala crveno-zelena kapa. Sada je već govorio hropćući, a pogled mu je bio uperen u prazno.
– Pokorno javljam, gospodine generale, bacio sam na zemlju vojskovođu crvenih, molim unapređenje! Smatrajte me već satnikom. Ja sam se borio za domovinu i za nju sam umro! Tratar! Tratar! Kolnai, zaturbi!
Jednom rukom dohvati stranu kreveta:
– Tvrđave, bombardirajte! Haha! Tamo je Janko! Pozor, Janko! I ti ćeš postati satnik, Janko! Tebi neće ime biti upisano malim slovima! Fuj! Vi ste zločesti dečki! Zavidite mi što me Boka voli i što sam mu bio prijatelj, a vi ne! Cijela kit-udruga je budalaština. Istupit ću! Istupit ću iz udruge!
Zatim tiho doda:
– Molim, upišite u zapisnik!
Krojač je sjedio uz stolic i nije ništa ni čuo ni vidio. Koščati prsti žustro su mu prelazili preko tkanine kaputa, blistala je igla i naprstak. Ni za čitav svijet ne bi pogledao prema krevetu. Pribojavao se, ako sada pogleda, proći će ga volja za bilo što, bacit će na pod lijepi

smeđi kaput gospodina Četnekija i pridružiti će se svom bolesnom sinu.

Mali satnik sada je sjeo na krevet i bez riječi gledao pokrivač. Boka ga tiho upita:

– Umoran si?

Nije odgovorio. Boka ga pokrije, a majka popravi jastuk pod njegovom glavom:

– Sada budi miran! Odmori se!

Nemeček pogleda Boku, ali bilo je očito da ga ne prepoznaje. Njegovo lice imalo je izraz čuđenja. Obrati se Boki:

– Tata...

– Ne, ne – oglasi se prigušenim glasom general – ja nisam tata ... zar me ne poznaješ? Ja sam Janoš Boka.

Bolesnik ponovi za njim umornim glasom, pomalo nerazumljivo:

– Ja... sam... Janoš... Boka...

Nastade poduža tišina. Dječak sklopi oči, jako i dugo uzdahne, kao da su sve tuge i boli svih ljudi pritisle njegovu malu dušu.

Vladala je tišina.

– Možda će zaspati – šaputala je sitna plavokosa žena, koja je već jedva stajala na nogama od duga bdjenja.

– Ostavimo ga – prošapće Boka.

Sjedoše na olinjalu zelenu počivaljku. Sada je i krojač ostavio posao, stavio na koljena smeđi kaput i spustio glavu na niski stolić. Svi su šutjeli. Nastade pospana tišina, moglo se čuti i muhu kako leti.

Kroz prozor su dopirali dječji glasovi iz dvorišta. Kao da je vani bilo mnogo djece koja su tiho razgovarala. Odjednom do Bokina uha dopre poznata riječ. Čuo je ime koje je netko izgovorio šaptom:

– Barabaš.

Ustane i na prstima izađe iz sobe. Kad otvori kuhinjska staklena vrata i stupi na dvorište, pred njim se pojave poznata lica. Nasuprot njemu stajala je grupa Pavlouličanaca.

– Vi ste to?

– Da – šaptom potvrdi Vajs. – Tu je cijela kit-udruga.

– Što hoćete?

– Donijeli smo mu počasnu povelju. U njoj piše crvenom tintom da ga udruška moli za oprostjenje i da je njegovo ime u velikoj knjizi upisano samim velikim slovima. Tu je i velika knjiga. I cijelo izaslanstvo.

Boka je vrtio glavom:

– Zar niste mogli doći prije?

– Zašto?

– Jer sada spava.

Članovi izaslanstva pogledaše jedan drugoga.

– Nismo mogli prije doći jer smo dugo raspravljali tko će biti na čelu izaslanstva. Trajalo je oko pola sata dok nismo izabrali Vajsa.

Gospođa Nemeček pojavi se na pragu.

– Ne spava – reče – samo bunca.

Dječaci su ukočeno stajali. Svi su bili zaprepašteni.

– Uđite, dječaci – reče gospođa Nemeček – možda će se jadnik osvijestiti kad vas ugleda.

Pridrži im vrata. Dječaci su ulazili jedan po jedan pomalo zbunjeni i s poštovanjem, kao da prolaze kroz crkvena vrata. Već vani, pred pragom, skinuli su kape. Kad su se za zadnjim zatvorila kuhinjska vrata, svi su na pragu sobe zastali, bez riječi, s poštovanjem i širom otvorenih očiju. Gledali su krojača i krevet. Krojač uopće nije dizao glavu naslonjenu na ruke. Nije plakao. Samo je bio jako umoran. Na krevetu je ležao satnik otvorenih očiju. Teško je i duboko disao otvorenih usta s tankim usnicama. Nikoga nije prepoznao. On je možda već vidio one stvari koje se zemaljskim očima ne mogu vidjeti.

Gospođa je nukala dječake:

– Hodite k njemu!

Nekoliko ih je i krenulo prema krevetu. Teško su išli. Jedan drugog hrabрили su:

– Idi ti naprijed! Javi se Barabaš:

– Ti si na čelu izaslanstva.

I Vajs lijepo polako dođe do kreveta. Ostali se nevoljko poredaju uz njega.

– Govori – šaptao je Barabaš.

A Vajs započne drhtavim glasom:

– Ti... Nemeček...

Nije ga čuo. Dahtao je i netremice gledao prema zidu.

– Nemeček! – ponavljao je Vajs i već mu je u grlu zapinjao plač. Barabaš mu šapne u uho:

– Ne cmizdri!

– Ne cmizdrim – odvrati Vajs i obraduje se kako je i to izgovorio bez plača. Onda se sabere.

– Vrlo poštovani gospodine satniče! – započne svoj govor i izvadi ispisani papir iz džepa. – Kad smo se ovdje pojavili... i ja kao predsjednik ... a u ime udruge... jer smo mi pogriješili... i svi mi od tebe molimo oprost... a tu je sve zapisano.

Okrene se. Već su mu u očima bile suze. Ali službenog načina govora, koji mu je uvijek činio radost, ne bi se odrekao ni za sva blaga svijeta.

– Gospodine zapisničaru – šapne Vajs – dodajte knjigu udruge!

Lesik mu uslužno doda. Vajs bojažljivo stavi knjigu na krevet i prolista je do one stranice na kojoj je bio "Zapisnik".

– Pogledaj ovamo – reče bolesniku – to je ono.

Bolesnikove su se oči polako sklopile. Čekali su. Onda Vajs ponovno progovori:

– Pogledaj samo!

Nije odgovorio. Sada se svi približe krevetu. Gospođa Nemeček dršćući se probije između dječaka i nagne nad dijete.

– Ti – reče nekim stranim, začuđenim, drhtavim glasom svome mužu – on ne diše...

Prisloni mu glavu na prsa.

– Ti! – poviče sada glasno, ne mareći za išta drugo. – Ne diše!

Dječaci uzmaknu. Stali su u kut sobice zbijeni jedan do drugoga. Knjiga udruge pade s kreveta otvorena na stranici koju je Vajs pokazivao.

Žena je sad već ječala:

– Ti! Hladne su mu ruke!

U velikoj, prigušenoj tišini koja je slijedila ove riječi moglo se čuti kako krojač, koji je do sada šutke i nepomično sjedio na stolici, glavom među dlanovima, jeca. Tiho, jedva čujno, kako to običavaju ozbiljni, odrasli ljudi. I sada se jadnik brinuo za smeđi kaput gospodina Četnekija; spusti ga s koljena, kako na njega ne bi kapale suze.

Žena je, pak, grlila i ljubila svog malog mrtvog sina. Zatim je kleknula, zarila lice u jastučić, pa je i ona počela jecati. Erne Nemeček, tajnik kit-udruge, pavlouličanski satnik, ležao je izdužen na krevetu, već u vječnoj tišini, kao zid bijela lica i sklopljenih očiju. Sada je već bilo sigurno da ništa ne vidi niti čuje što se oko njega događa. Za vid i sluh satnika Nemečeka pobrinut će se anđeli koji su došli po njega i odnijeli ga onamo gdje slatku glazbu čuju i blistava prikazanja vide samo onakvi ljudi kakav bijaše satnik Nemeček.

– Prekasno smo došli – šaputao je Barabaš.

Boka je stajao nasred sobe pognute glave. Maloprije, prije samo nekoliko minuta, dok je sjedio na rubu kreveta, jedva je uspijevao suspregnuti plač. Sada se čudio tome kako mu ni jedna suza ne navire na oči. Nije mogao plakati. Onda pogleda oko sebe s neizmjernom prazninom u duši. Uoči dječake stisnute u kutu sobe. Pred njima Vajs s počasnom poveljom koju Nemeček više nije mogao vidjeti.

Pristupi im:

– Otiđite lijepo kući!

Oni, jadnici, gotovo su se obradovali što mogu otići odavde, iz ovog stranog sobička gdje je na krevetu ležao njihov umrli drug. Jedan za drugim iskradali su se iz sobe u kuhinju, iz kuhinje na suncem obasjano dvorište. Posljednji je ostao Lesik. Namjerno. Kad su već svi bili vani, na prstima se uputio prema krevetu i brižno podigao knjigu udruge. Pogledao je na krevet i na tihog malog satnika.

Onda je i on izašao za drugima na sunčano dvorište, gdje su na zakržljanim stabalcima pjevale ptice, mladi veseli vrapčići. Dječaci su stajali u dvorištu i gledali ptice. Ništa nisu razumjeli. Znali su da im je drug umro, ali smisao toga bio im je sasvim tuđ. S čuđenjem su gledali jedan drugoga, zaprepašteni nečim jako nerazumljivim i stranim što su sada prvi put u životu vidjeli.

***

U suton Boka izađe na ulicu. Trebao je učiti, jer sutra ga je čekao teški dan. Velika latinska zadaća. Već odavno nije odgovarao. Bio je siguran, profesor Rac će ga prozvati. Ali nije imao volje za učenje. Odgurnuo je knjigu i rječnik pa otišao od kuće.

Skitao se ulicama. Izbjegavao je Pavlovu ulicu i njezinu okolicu. Zaboljela ga je pomisao

da ode na grund u ovom tužnom danu.

Ali bilo kuda pošao, svuda ga je nešto podsjećalo na Nemečeka. Ilei-put...

Ovdje su žurili s Čonakošem kad su prvi put išli špijunirati u botanički vrt.

Keztelek-ulica...

Podsjećala ga je na dan kad su u podne, poslije škole, stajali nasred te uličice, a Nemeček je vrlo ozbiljno pričao kako su mu Pastori dan prije oteli pikule u muzejskom vrtu. Čonakoš je, pak, skidao duhansku prašinu s rešetaka na podrumskim prozorima tvornice duhana i ušmrkavao je. Zbog kihanja!

Okolica muzeja...

I odavde se udalji. Osjećao je, što više zaobilazi grund, to ga više privlači k njemu neki bolan osjećaj. A kad je odjednom odlučio otići na grund, ravno, bez okolišanja i hrabro, u duši je osjetio olakšanje. Žurio se da što prije stigne onamo. Kako se bližio njihovu carstvu, tako se povećavala mirnoća koja ga je obuzimala. U Marijinoj ulici to je toliko jako osjećao da je počeo trčati kako bi što prije stigao. A kad je u sumrak stigao do ugla i ugledao poznati sivi plot, srce mu je počelo jako kucati. Morao je stati. Sada se više nije morao žuriti, bio je tu. Laganim koracima približavao se grundu. Vratašca su bila otvorena. Pred vratima, oslonjen o plot, stajao je Slovak i pušio lulu.

Kad ugleda Boku, keseći se domahne mu:

– Potuklo smo njihovi!

Boka odvrati tužnim osmijehom. Ali Janko se ražestio:

– Potuklo...! Istjerao...! Protjeralo...

– Da – reče tiho general.

Zatim stane pred Slovaka. Neko je vrijeme šutio, a onda mu reкао:

– Znete li, Janko, što se dogodilo?

– Što?

– Umro je Nemeček.

Slovak ga pogleda u čudu. Izvadi lulu iz usta.

– Koji to bio Nemeček? – upita.

– Onaj mali plavokosi.

– Aha! – promrmlja Slovak i ponovno stavi lulu u usta. – Jadnik!

Boka prođe kroz vrata. Pred njim se sada tiho i mirno prostirao prazan komad gradske zemlje što bijaše svjedokom bezbrojnih veselih sati. Polako prođe preko njega i stigne do rova. Na rovu su se još vidjeli tragovi bitke. Pijesak je bio prekriven otiscima stopala. Jedan se dio grudobrana zarušio u rov kad su dječaci iz njega krenuli na juriš.

Tamne i crne bile su naslage drva i utvrde na njima, svuda sa strane zasipane "barutom": pijeskom.

General sjedne na grudobran i rukom podboči bradu. Na gradilištu je vladala sada tišina. Mali, gvozdeni odžak se ovako, uveče, ohladio i čekao je jutro, dok ga vrijedne ruke opet potpale. I testera se odmarala, a mala kućica je zaspala među pupalom divljom lozom. Izdaleka, kao u snu, čula se gradska buka. Kola su tandrkala, ljudi su vikali ovdje-ondje, a u

nekom od stražnjih prozora jedne susedne kuće čula se vesela pjesma. Neka služavka je pjevala.

Boka ustane i pođe ka kolibi. Zastade na onom mjestu gdje je Nemeček srušio Feri Ača, kao nekada David Golijata. Saže se k zemlji tražeći drage tragove stopa koje će iščeznuti s pijeska, kao što je iščezao i njegov mali prijatelj. Zemlja je bila izrovana na onome mjestu, ali stope nije našao. A poznao bi trag malog Nemečekovog stopala, ta ona je bila tako malena da su se i crvene košulje začudile kada su vidjele trag njegove cipele u ruševinama Botaničke bašte. Onoga znamenitoga dana...

Uzdahnuvši, pođe dalje. Otišao je do utvrde broj tri, na kome je prvi put mali plavi dječak ugledao Feri Ača. Kada ga je pogledao i viknuo na njega:

– Bojiš li se, Nemeček?!

Umoran je bio general. I dušu i tijelo mu je namučio današnji dan. S teškom mukom pope se na utvrdu broj dva i povuče se u nju. Ovdje ga bar niko nije vidio, niko uznemiravao, mogao se udubiti u drage uspomene, a možda bi se, mogao i isplakati, kada bi uostalom mogao da plače.

Vjetar donese prema njemu neke glasove. Pogleda s utvrde i ugleda kod kolibe dva tamna mala lica. U mraku ih nije poznao, i pazio je da li pripadaju njegovima, i da li će ih poznati po glasu.

Dva dječaka su tiho razgovarala.

– Slušaj, Barabaš, – rekao je jedan – sada smo na ovom mestu gde je siroti Nemeček spasao državu.

Ćutali su. Zatim se čulo:

– Slušaj, Barabaš, izmirimo se sada ovdje, ali vječito i istinski; nema smisla da se mi ljutimo jedan na drugog.

– Dobro, – reče ganuto Barabaš – ja ću se izmiriti s tobom. Ionako smo zato došli ovamo.

Ponovno nastade tišina. Bez riječi su stajali jedan nasuprot drugome. Svaki je čekao da onaj drugi započne pomirenje. Konačno progovori Kolnai:

– Pa zdravo!

Barabaš odgovori osjećajno:

– E, pa zdravo!

Pružiše si ruke. Dugo su stajali tako s rukom u ruci. Onda opet nisu ništa rekli, samo su se zagrlili.

Eto, dogodilo se i to čudo. Boka ih je gledao odozgo s utvrde, ali se nije odavao. Želio je ostati sam, a i pomislio je: koga vruga da im smetam!

Onda dva mala čovjeka krenuše prema Pavlovoj ulici tiho razgovarajući.

– Za sutra imamo mnogo iz latinskoga – reče Barabaš.

– Da – odgovori Kolnai.

– Lako je tebi – uzdahne Barabaš – ti si jučer odgovarao. Ja već dugo nisam pitan, ovih dana doći će red na mene.

– Pazi, jer u drugom poglavlju treba izostaviti od desetog do dvadeset i trećeg retka. Jesi li to obilježio u knjizi?

– Nisam.

– Pa nećeš valjda učiti ono što je izostavljeno? Idem s tobom i sve ću ti obilježiti u knjizi.

Eto, oni već misle na zadaće. Oni brzo zaboravljaju. Ako je Nemeček umro, profesor Rac ostao je na životu, a što je najvažnije, i oni su živi.

Odšetali su se, nestali u tami. Boka je konačno ostao sam. Ali nije se mogao primiriti u utvrđi. Osim toga, već je bilo kasno. S jožefvaroške crkve ugodno su odjeknula zvona.

Sišao je s utvrde i zaustavio se pred kolibom. Vidio je kako se Janko vraća od vrata s Pavlove ulice prema kolibi. Uz njega je išao Hektor, vrteći repom i njuškajući. Boka ih pričekala.

– No? – upita Slovak. – Mlada gospon ne ide kući?

– Ipak već idem – odgovori Boka. Slovak se opet cerekao.

– Kod kući dobar topla večera.

– Dobra topla večera – ponovi Boka mehanički i pomisli na to kako su možda i u Rakoš- ulici, u kuhinji siromaškog stana, sada sjeli za večeru krojač i njegova žena. A tamo u sobi gore svijeeće. I tamo je još nedovršen lijepi smeđi kaput gospodina Četnekija.

Boka slučajno zaviri u kolibu.

Opazio je čudne naprave prislonjene uza zid od dasaka. Okrugle crveno-bijele ploče nalik onima kakve na dršku podižu željezničari kad kraj njihove čuvarske kućice prolaze brzi vlakovi. I još neka tronoga sprava s mjedenom cijevi na vrhu. Pa bijeli kolci...

– Što je to? – upita.

– To? To od gospodin inžinjer.

– Kakvog inženjera?

– Građevni inžinjer.

Boki strašno zakuca srce:

– Građevni inženjer? Što on traži ovdje? Janko povuče dugi dim iz lule.

– Budu gradili.

– Ovdje?

– Da. Ponedjeljak doći radnici, prekopati grund... raditi podruma... fundament...

– Što? – uzvikne Boka. – Ovdje će graditi kuću?

– Kuća – reče ravnodušno Slovak – veliki trikatni kuća... čija grund, on pravi kuća...

I Slovak uđe u kolibu.

U Boki se preokrenuo cijeli svijet. Sada su mu navrle suze na oči. Požuri se, pa onda potrči prema vratima. Bježao je odavde, s ovog nevjernog komadića zemlje, što su ga oni s toliko patnje i toliko junaštva obranili, a on ih sada izdajnički napušta kako bi na svoja leđa preuzeo za vječna vremena jednu najamnu zgradurinu.

S vrata se osvrne još jednom. Kao čovjek koji zauvijek napušta svoju domovinu. A u tom neizmjernom bolu pojavi se kapljica, sasvim mala kapljica utjehe od koje mu se opet oko srca nešto stegne. Ako jadni Nemeček nije doživio da može primiti izaslanstvo kit-udruga, koje je

tražilo od njega oprost, barem nije doživio ni to da mu oduzmu domovinu za koju je umro.

Sutradan je cijeli razred sjedio na svojim mjestima u nijemoj, svečanoj tišini dok se gospodin profesor Rac ozbiljnim i dostojanstvenim koracima uputio prema katedri. Odande se u velikoj tišini spokojnim glasom spomenuo Ernea Nemečeka. Pozvao je sve učenike neka se sutra, odjeveni u crna ili tamna odijela, okupe u Rakoš-ulici. Janoš Boka gledao je ozbiljno pred sebe u pod, a u njegovoj jednostavnoj djetinjoj duši prvi je put osvanula spoznaja što je to život. Život u kojem smo svi mi sad tužni, sad radosni borci i sluge.

Bilješka o piscu

Mađarski književnik Ferenc Molnar rođen je u Budimpešti 1878., a umro je 1952. godine. Pisao je kazališna djela (*Lilion, Priča o vuku, Labud*) i romane (*Čamac bez gospodara, Eva*). Iako su mu mnoga kazališna djela prevedena i izvođena na europskim pozornicama, svjetsku slavu stekao je dječjim romanom *Junaci Pavlove ulice*. Roman je i ekraniziran (Zoltan Fabri), a film je bio nominiran za Oscara 1968. godine.

To je jedan od najljepših dječjih romana o prijateljstvu, hrabrosti i životnoj okrutnosti. Roman koji razgolićuje tragiku djetinjstva u velegradu, gdje nema dovoljno prostora za igru, pa komadić zemljišta između visokih velegradskih zgrada postaje smisao dječjeg života.